

Harp Tarihi Dergisi

FATİH HARP TARİHİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
FATİH INSTITUTE OF MILITARY HISTORY

Sayı / Issue: 6
Aralık / December 2022

Turkish Journal of Military History

BASKI / PRINTED BY

MSÜ Basım ve Yayınevi Müdürlüğü / TNDU Printing and Publishing Office

YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ / CORRESPONDENCE AND COMMUNICATION

Milli Savunma Üniversitesi

Telefon / Phone:

0 212 398 01 00 (3860-3832)

Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü

E-posta / E-mail:

htd.dergi[at]msu.edu.tr
htd.dergi[at]gmail.com

Yenilevent / İSTANBUL
TÜRKİYE

Web:

www.htd.msu.edu.tr

Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü
Adına Sahibi ve Sorumlusu

Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU

Owner on behalf of Fatih Institute
of Military History

Baş Editör / Editor-in-Chief

Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU

Editör / Editor

A. Sefa ÖZKAYA

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Ahmet TAŞDEMİR
Hamza BİLGÜ

İngilizce Editörü / English Language Editor

Ahmet TAŞDEMİR

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr. Gültekin YILDIZ (Milli Savunma Üniversitesi)
Prof. Dr. Uğur DEMİR (Marmara Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Oğuz YARLIGAŞ (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Ahmet ÖZCAN (Milli Savunma Üniversitesi)
Prof. Dr. Burak Samih GÜLBOY (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüsnü ÖZLÜ (Milli Savunma Üniversitesi)
Doç. Dr. Salim AYDIN (Milli Savunma Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet BEŞİKÇİ (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Mert SUNAR (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi BARIŞ BORLAT (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN (29 Mayıs Üniversitesi)

Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü yayını olan Harp Tarihi Dergisi yılda iki kez haziran ve aralık aylarında yayınlanan ulusal hakemli bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım veya tezler eser sahiplerine aittir. Milli Savunma Üniversitesi ve Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

Turkish Journal of Military History is a national peer-reviewed journal and published biannually in june and december. The opinions, thoughts, postulations, or proposals within the articles are reflections of the authors and do not, in any way, represent those of Turkish National Defence University or of Fatih Institute of Military History.

DANIŐMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Feridun EMECEN (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Enis ŞAHİN (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Erhan AFYONCU (Milli Savunma Üniversitesi)
Prof. Dr. Gültekin YILDIZ (Milli Savunma Üniversitesi)
Prof. Dr. Mesut UYAR (Antalya Bilim Üniversitesi)
Prof. Dr. İlber ORTAYLI (MEF Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdulkadir ÖZCAN (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet TAŐAĞIL (Yeditepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Tuncay ZORLU (İstanbul Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih YEŞİL (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. İdris BOSTAN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Mahir AYDIN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Edward J. ERICKSON (Akdeniz Bilim Üniversitesi)
Prof. Dr. Virginia AKSAN (McMaster University)
Prof. Dr. Pal FODOR (Hungarian Academy of Sciences)
Prof. Dr. Erkan GÖKSU (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Gabor AGOSTON (Georgetown University)

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Urban Topu'nun Balistik Özelliklerinin 15. Yüzyıldaki Çağdaşlarıyla Karşılaştırılması Ballistic Efficiency Comparison of Orban's Artillery with Its Counterparts at 15th Century Ahmet Kaan TOKSOY	1
1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı Hakkında Çağdaş Bir Kaynak A Contemporary Source about the Ottoman-Russian War of 1768-1774 Hüseyin Onur ERCAN	29
31 Mart Vakası Sonrası Hareket Ordusu'yla İstanbul'u Kuşatan Manastır Milli Taburu'nda Görevli Bir Subayın Günlüğü Diary of an Officer on Duty in the Manastır Volunteer Battalion Besieging Istanbul with the Third Army after the 31 March Incident Ferdî ERTEKİN.....	65
Osmanlı Devleti'nde Askerî Amaçlı Kullanılan Helyostalar The Heliostas (Heliostats) Used For Military Purposes in the Ottoman Empire Derya GEÇİLİ	95
H.1327/M.1911 Piyade Techizatı Adlı Eserin Transkripsiyonu Transcription of the Hegira 1327/1911 AD Piyade Techizatı (Infantry Equipment) Book Burhan Erhan ÇAVDAROĞLU	117
Büyük Taarruz Başlangıcında Batı Cephesi Birlik ve Komutanlarının Tespitine Dair Bir Analiz An Analysis of the Determination of the Western Front Troops and their Commanders at the Beginning of the Great Offensive Eray ÇELİK.....	143
Kitap Tanıtımı / Book Review	
Yüzbaşı Naci Efendi, Balkan Savaşı'nda Edirne Kuşatması'na Ait Harp Ceridesi, Çeviren: Hülya Toker, Alfa Yayınları, İstanbul 2012, 176 sayfa, ISBN 9786051066608. Mücahit YAZ.....	181
Yayın İlkeleri	185
Submission Guidelines	190

Urban Topu'nun Balistik Özelliklerinin 15. Yüzyıldaki Çağdaşlarıyla Karşılaştırılması

Ballistic Efficiency Comparison of Orban's Artillery with Its Counterparts at 15th Century

*Ahmet Kaan TOKSOY**

Öz

İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethi teknolojik olarak savunma doktrinlerini temelden değiştirmiştir. Bu fetihden önce kalın kale duvarlarıyla dışarıdan gelen saldırılara karşı yeterli koruma sağlanacağı düşünüldükçe, fetih esnasında aynı hedef bölgesine gerçekleştirilen çoklu atışlarla kale duvarlarının delindiği ve bunun sonucu savunma zafiyeti olduğu açıkça görülmüştür. İstanbul'un fethinden önce yapılan hazırlıklar kapsamında dönemin top dökümüyle ilgili birçok ustası Edirne'ye çağırılmış ve farklı kalibrelerde topların üretimi sağlanmıştır. Bu ustalardan en çok bilineni Macar asıllı Urban (Orban) dır. Urban'ın ürettiği top fetihde kullanılan en büyük kalibreli top olup, gerek savunma duvarı üzerinde oluşturduğu fiziksel hasar gerek ateşleme sırasında oluşan büyük patlama etkisiyle psikolojik açıdan düşman üstünde yıkıcı etki yaratmış ve bu sayede fethin gerçekleşmesine büyük katkı sağlamıştır. Bu çalışmada Urban Topu'nun balistik özelliklerinin çağdaşlarıyla karşılaştırılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda Urban ve çağdaşlarının namlu çıkış hızı, atılan merminin uçuş süresi, hedefe çarpma hızları gibi balistik değerleri hesaplanmıştır. Özellikle delme kudretinin etkisi yine topun kendi çağdaşlarıyla karşılaştırılmıştır. Ayrıca fetih esnasında topun konumlandırıldığı sur yapısı göz önünde bulundurularak ve Urban Topu ve çağdaşlarından atılan mermilerle gerçekleşen hasar etkisi analitik yöntemler kullanılarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Urban Topu, Dardanel Topu, Mongs Meg Topu, İstanbul'un Fethi, Balistik Penetrasyon.

* Dr., ROKETSAN A.Ş. E-posta: ktoksoy[at]roketan.com.tr, ORCID: 0000-0001-6773-7187.

Geliş Tarihi/Received: 15.11.2022
Kabul Tarihi/Accepted: 25.12.2022

Abstract

Defense doctrine has been changed completely after the siege and fall of Constantinople by Mehmed II the Conqueror. Before the campaign against Constantinople, cities surrounded by thick walls were thought to be sustaining enough protection against the invaders. However, it was certainly proved that a thick wall could be penetrable by multiple hits against the very same hit location and caused vulnerability for defenders. During the preparation for the siege, several cannon masters were invited by Mehmed II at Adrianopolis for producing cannons with different calibers. One of the well-known cannon masters, Orban offered his service to produce a cannon for Mehmet II. The cannon produced under the guidance of the Urban had the biggest caliber for the siege of Constantinople and had devastating effect on the defenders due to physical damage on the walls and blast effect after each firing during the siege. This result was one of the most important reasons to change the course of the siege in the favor of the Ottomans. In this study, it is aimed to compare the Urban Cannons' ballistic properties with its counterparts during the same era. Especially comparison has been made on muzzle velocity, flight duration and impact velocity etc. Moreover, the penetration capacity of the Urban Cannon and its counterparts was calculated by analytic methods and damage analysis was made by taking into consideration of the Constantinopolis wall structures.

Keywords: Orban's Cannon, Mongs Meg Cannon, Dardanelles Cannon, Fall of Constantinople, Ballistic Properties.

Giriş

İstanbul'un fethi sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesinin en önemli adımlarından biri olmayıp askerî anlamda da büyük bir anlayış değişikliğinin gelişmesinin başlangıcı olmuştur. Osmanlı askerî yapılanması 14. yüzyıldan başlayarak büyük bir gelişme göstermiş, 1363 yılında yeni asker anlamına gelen Yeniçeri Ocağı kurulmuş¹, top kullanımı ise 1389 yılında I. Kosova Savaşı'nda

¹ Ayşe Pul, "Yeniçeri Teşkilatına Dair Bir Risale (Değerlendirme-Karşılaştırmalı

gerçekleşmiştir². İstanbul kuşatması öncesindeki hazırlıklar kapsamında öncelikle sınır bölgelerinde bir seri anlaşmalar yapılarak kuşatma esnasında gelebilecek dış tehditlerin azaltılması sağlanmış, buna paralel olarak askerî hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır. Bu hazırlıklardan en önemlisi İstanbul'un savunma yapısına karşı etkin saldırı araçlarının üretilmesidir. Hazırlıklardan biri de İstanbul'un surlarına hasar verebilecek topların üretilmesi olmuştur. Bu kapsamda Macar top ustası Urban, Fatih Sultan Mehmet'e hizmet ederek dönemin en etkili topunun üretimini sağlamıştır. Dukas'a göre, Urban ilk önce Bizans İmparatoru Konstaninos için top üretmeyi önermiş ancak istediği mali destek sağlanamayınca hizmetini Fatih Sultan Mehmet'e sunmuştur³. Bunun yanında Fatih Sultan Mehmet'in kendisi de birçok özelliğinin yanında top tekniği kapsamında detaylı bilgiye sahiptir. Kritovulos yazdığı kronikte kuşatma esnasında Fatih Sultan Mehmet'in Haliç içerisinde savunmacılara ait olan gemilerin topla vurulmasının mümkün olup olmadığını sorguladığını, çevresinde bulunan topların atışlarının Galata surları tarafından her yönden engellenmesi sebebiyle mümkün olmadığını bildirdiğini yazmıştır⁴. Bu şartlar altında Fatih Sultan Mehmet yeni bir tür top yapılmasını önermiştir. Bu top, aşırma atışı dediğimiz günümüz havanları gibi çalışarak gülleyi yükseğe doğru atarak, yüksekten hızla hedef alınan gemilere isabet ederek batırabilecektir. Kritovulos bu topun üretilerek gemilere karşı atışların gerçekleştirildiğini ve başarıyla savunmacıların gemilerinin imha edildiğini belirtmiştir. Top teknolojisi ve ilgili metalurji bilgisi 15. yüzyılda henüz çok erken aşamalarda olduğu için toplar dövme demir veya bronz malzemeden üretilmekteydi. Atış, güherçile ve güllenin topun ağızdan doldurulmasıyla, topun doldurulduktan sonra ateşlenmesi ise Falya deliği olarak adlandırılan küçük bir kanaldan gerçekleştiriliyordu⁵.

Metin)", *Bellekten*, Sayı 301 (Aralık 2020), c. 84, s. 983-1044.

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi: Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri hakkında bir mukaddime ile Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar*, c. 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1982, s. 507-518.

³ Dukas, *İstanbulun Fethi, Dukas Kroniği 1341-1462*, Kabalcı Yayın Evi, İstanbul 2020, s. 171.

⁴ Mihail Kritovulos, *İmrozlu Kritovulos'un Tarihi (1451-1467)*, çev. Ari Çokona, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2015, s. 62-63.

⁵ Salim Aydüz, *Düşten Fethi İstanbul/Fethin Topları: Ateşli Silahların Gelişmesinde*

Bazıları fetih sırasında kullanılmakla beraber, Fatih Sultan Mehmet döneminde farklı kalibrelerde toplar üretilmiş olup bunlardan günümüze altı adedi ulaşmıştır⁶. Bu toplardan 4 adedi İstanbul'da, diğerlerinden bir adedi İtalya'nın Toronto şehrindeki askerî müzede (Museo Storico Nazionale di Artiglieria), diğeri de İngiltere'nin Porshmouth şehrindeki Fort Nelson Müzesi'nde bulunmaktadır. Ülkemizde Askerî Müze'nin girişinde bulunan fetih dönemi topu, tek bir gövde olarak üretilmiş olup topun ağırlığı 15 ton, boyu 424 cm dış çapı ise 63 cm'dir⁷.

Urban'ın ürettiği toptan sonra Fatih Sultan Mehmet dönemi toplarının en etkileyici olanı, üzerindeki yazılardan belirlendiği üzere fetihten yaklaşık 10 sene sonra Münir Ali Usta tarafından üretilen Dardanel Topu'dur. Bu top üretim tekniği ve yapısı bakımından Urban Topu ile benzer özellikler taşımaktadır. Urban ve Dardanel topları iki parçadan oluşup, vidalı kısımlar kullanılarak savaş alanında birleştirilerek kullanılmaktadır⁸. Dardanel topu 1807 yılına kadar kullanımda kalmıştır. Dardanel topu 1807 yılında İngiliz Amiral John Thomas Duckworth'ün İngiliz çıkarlarını savunmak amacıyla İstanbul'a yaptığı harekât esnasında İngiliz gemilerinin Çanakkale Boğaz geçişini engellemek için ateşlenmiştir. Dardanel topu Padişah Abdülaziz tarafından gerçekleştirilen İngiltere ziyareti anısına Kraliçe Viktorya'ya hediye edilmek üzere 1868 yılında Çanakkale'den alınarak İngiltere'ye götürülmüştür⁹.

Urban Topu'nun balistik etkilerinin anlaşılması için özellikle fetih esnasındaki İstanbul'un savunma yapılarının detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir. İstanbul'u koruma için tasarlanan sur yapıları şehrin genişlemesiyle Roma döneminde Konstantin tarafından

Sultan Fatih'in Rolü, Üsküdar Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 129.

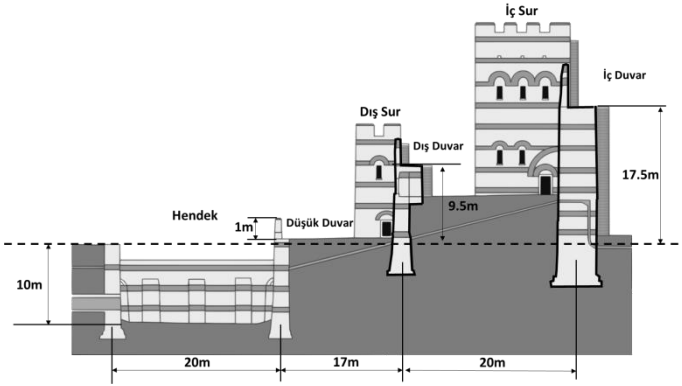
⁶ Salim Aydın, *Düşten Fethi İstanbul/Fethin Topları: Ateşli Silahların Gelişmesinde Sultan Fatih'in Rolü*, s. 127.

⁷ Salim Aydın, *Düşten Fethi İstanbul/Fethin Topları: Ateşli Silahların Gelişmesinde Sultan Fatih'in Rolü*, s. 129.

⁸ A.R. Williams ve A.J.R. Paterson, "A Turkish Bronze Cannon in the Tower of London", *Gladius*, Sayı 17 (1986), s. 185-205.

⁹ J. H. Lefroy, "The Great Cannon of Muhammad II (A.D. 1464)", *The Archaeological Journal*, Sayı 25 (1868), s. 263-264.

inşa edildiği bölgeden Theodosius II döneminde daha dışarıya taşınmış ve MS 423 yılında bugünkü konumunda inşa edilmiştir¹⁰. Fetihten önceki duruma bakıldığında, İstanbul'un o dönemin benzer kalelerinde olduğu gibi katmanlı bir savunma yapısında inşa edilmiş olduğu görülmektedir. Bu yapı içerisinde dışarıdan içeriye doğru hendek, dış sur ve üzerinde 96 adet kulenin bulunduğu iç sur olarak üç adet savunma katmanı bulunmaktadır. Hendek kısmınının 20 m genişliğinde ve 10 m derinliğindedir. Hendek kısmınının hemen gerisinde ise dış surlar yer almaktadır. Dış sur 14 m, iç sur ise 17.5 m yüksekliğe kadar ulaşmaktadır. Hendek ile dış sur arası 17 m, iç sur ve dış dur arasında ise ise 20 m genişliğinde savunma amaçlı rezerv alanlar bulunmaktadır.

Şekil 1: İstanbul surlarının kuşatma öncesi katmanlı savunma yapısı.

Sur yapılarında kullanılan duvar yapısı katmanlar halinde tuğla, tuğla katmanlar arasında döneme ait harç ve parlatılmış dış yüzeye sahip kireçtaşı kullanılarak oluşturulmuştur¹¹. İstanbul Surları gerek kuşatmalar gerekse deprem gibi doğal felekatler sonrası oluşan hasarlar sebebiyle farklı dönemlerde tamir edilmiş ve eklemeler yapılmıştır¹². İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından kuşatılmasından önce de savunmaya yönelik tamirat yapıldığı halde kuşatma esnasındaki top

¹⁰ Stephen Turnbull, *The Walls of Constantiople AD 324-1453*, Osprey Publishing, Oxford 2004, s. 5.

¹¹ G. B. Gordon, "The Wall of Constantine", *The Museum Journal*, Sayı 4 (Aralık 1921), c. 12, s. 236.

¹² Stephen Turnbull, *The Walls of Constantiople AD 324-1453*, s. 7-8.

atışları sebebiyle surlar yıkılmış, savunmacılar surları farklı yöntemler kullanarak kuşatma esnasında tamir etmeye çalışmışlardır¹³.

Bu çalışma kapsamında Urban Topu'nun fiziksel, malzeme ve üretim yöntemleri çağdaşları olan 15. yüzyıl toplarıyla karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma farklı kaynaklardan toplanan bilgilerin derlenmesiyle oluşturulmuştur. Topların üretim tarihleri, malzemeleri, boyutları ve kalibreleri gibi değerler kullanılmıştır. İkinci aşamada ise balistik hesaplama teknikleri kullanılarak karşılaştırma amacıyla seçilen toplarla beraber iç ve dış balistiğe yönelik hesaplamalar gerçekleştirilmiştir. Güllelerin namludan çıkış hızı, atış mesafesi ve vuruş hızı gibi değerler hem Urban Topu hem de çağdaşları için hesaplanmış ve sonuçlar verilmiştir. Ek olarak hedef malzeme üzerindeki etkilerinin incelenmesi için toprak üzerindeki delme kudreti ve İstanbul'u çevreleyen sur yapısı üzerinde oluşturacağı hasar açısından Urban Topu ve çağdaşları için karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılarak sunulmuştur. Yapılan çalışmanın amacı, Urban Topu'nun kuşatma esnasındaki önemini ne olduğunu sorgulamak ve dönem toplarından balistik olarak farklarını ortaya çıkarmaktır. Bu sorgulamada topun sahip olduğu atış kabiliyeti (namlu çıkış hızı, atış mesafesi) ve toptan atılan güllenin İstanbul surlarına verebileceği hasar için yapılan hesaplamalar tarihî kanıtlarla karşılaştırılmıştır. Aynı zamanda bu çalışmada 15. yüzyıldaki çağdaşlarının balistik anlamda benzer özelliklere sahip olup olmadığının belirlenerek İstanbul'un Fethi için Urban Topu gibi etkin bir topa gereksinim olup olmadığı sorusu üzerinde durulmuştur.

1. Urban Topu'nun Fiziksel Özelliklerinin Çağdaşlarıyla Karşılaştırılması

15. yüzyıl başlarında ateşli silah teknikleri ve buna bağlı olarak metalurji teknolojileri gelişimlerinin erken dönemlerindedir. Özellikle büyük toplar günümüz havanları gibi ağızdan doldurulacak şekilde üretilmekte, atılan güller ise üretim maliyetleri dökme demir güllere göre ucuz olduğu için granit gibi doğal malzemelerden yapılmaktadır. Urban Topu ve çağdaşlarının yapım yılı, yapım malzemesi ve geometrik özellikleri Tablo 1'de özetlenmiştir.

¹³ Mihail Kritovulos, *İmrozlu Kritovulos'un Tarihi (1451-1467)*, s. 59.

Top Adları	Tarih	Malzeme	Ağırlık (kg)	Toplam Uzunluk (m)	Barut Haznesi Uzunluğu (m)	Kalibre (cm)	Gülle Ağırlığı (kg)
Dulle Griet of Ghent	1435-1449	Dövme Demir	16400	4.98	1,53	64	350
Bombarde de Pierre d'Aubusson	1490	Bronz	3325	1.95	0.7*	58	261
Boxted Bombard	1450~1460	Dövme Demir	1500	2.3	0.34	34.3	58**
Faule Mette	1411	Bronz	8228	2.9	1.81	76	409
Pumhart von Steyr	1400-1450	Dövme Demir	8000	2.59	1.44	80	690
Faule Grete	1409	Bronz	4600	2.5	1.5	50	170
Mongs-Meg	1449	Dövme Demir	6600	4	1.16	49.5	166
Dardanel	1464	Bronz	16620	5.18	2	63	353
Urban	1453	Bronz	30000	9.2	2,75	75.2	601

Tablo 1: Urban Topu ve çağdaşlarının teknik özellikleri¹⁴.

¹⁴ Bombarde de Pierre d'Aubusson topu için bkz. "Bombarde-mortier d'Aubusson en bronze avec ses boulets de granit", https://www.musee-armee.fr/~/media/Document/MA_fiche-bombarde.pdf (Erişim Tarihi: 12.12.2022). Boxted Bombard için bkz. Howard L. Blackmore, "Boxted Bombards", *The Antiquaries Journal*, Sayı 1 (Mart 1987), c. 67, s. 89. Pumhart von Steyr, Faule Mette ve Duller Griet of Ghent toplarının detayları için bkz. Gabor Agoston, *Guns for the Sultan: Military Power and the Weapons Industry in the Ottoman Empire*, Cambridge University Press, Cambridge 2005, s. 65. Mons Meg Topu ile ilgili veri için bkz. Ian Lewtas, "The Ballistic Performance of the Bombard Mons Meg", *Defence Technology*, Sayı 12 (2016), s. 59-68. Dardanel Topu ile ilgili veri için bkz. "Gun Turkish Bombard (1464)" <https://collections.royalarmouries.org/object/rac-object-6177.html> (Erişim Tarihi 28.08.2022).

* Tahminî değer.

** Granit gülle kullanıldığı zaman.

Tablo 1’den de görülebileceği üzere, topların üretim yılları 1400-1500 yılları arasındadır. Bu toplardan Boxted Bombard olarak adlandırılan top, 1450-1460 yılları arasında İngiltere’de üretilmiştir. Kaynaklar bu topun İngiltere’de üretilen ilk toplara örnek olduğunu belirtmektedir¹⁵. Pumhart Von Steyr olarak adlandırılan top ise 1400-1450 yıllarında Styra Avusturya’da üretilmiş olup, dövme demirden üretilmiş en büyük kalibreli toptur. Urban Topu’nun çağdaşlarından olup, bronz malzemededen üretilmiş toplara bir örnek olarak da Bombarde de Pierre d’Aubusson verilebilir. Bu top Saint-Jean şövalyelerinin büyük ustası olan Pierre d’Aubusson tarafından yaptırıldığı için bu adı almıştır. Rodos Adası’nın 1522’de Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethedilmesinden sonra top adada kalmış, 1862 yılında Sultan Adülaziz tarafından III. Napolyon’a hediye edilmiştir¹⁶. Mons Meg Topu ise 1449 yılında günümüz Belçika sınırları içerisinde yer alan Mons şehrinde Burgundy Dükü Philip’in isteği üzerine üretilmiş ve 1457 yılında İskoçya’ya götürülerek İskoç kralı II. James’e sunulmuştur. 1680 yılına kadar gerek askerî kuşatmalarda gerek törenlerde kullanılmaya devam edilmiştir¹⁷. 1435-1449 yılları arasında üretilen Dulle Griet Topu 1452 yılında Ghent ayaklanmasında Oudebaarde kuşatmasında kullanılmıştır¹⁸. Top halen Belçika’nın Gent şehrinde sergilenmektedir.

15. yüzyıl toplarının üretiminde kullanılan malzemeler üzerinde birçok araştırmacı tarafından incelemeler yapılmıştır. En önemli incelemeler günümüze kadar ulaşan topların kesitlerinden alınan numuneler üzerinde gerçekleştirilen metalurjik araştırmalardır¹⁹. Avrupa’da üretilen toplarda demir kullanılması maliyet açısından bronz kullanımına göre daha yaygındır. Osmanlı İmparatorluğu’nda ise top üretimi pahalı olmasına rağmen bronz malzemededen gerçekleştirilmiştir.

¹⁵ Howard L. Blackmore, “Boxted Bombards”, s. 87.

¹⁶ Bombarde de Pierre d’Aubusson topu için bkz. “Bombarde-mortier d’Aubusson en bronze avec ses boulets de granit”, <https://www.musee-armee.fr › Documents › MA fiche-bombarde.pdf> (Erişim Tarihi: 12.12.2022).

¹⁷ Ian Lewtas, “The Ballistic Performance of the Bombard Mons Meg”, s. 59.

¹⁸ P. Burton, *A history of the late mediaval siege, 1200-1500*, The Boydell Press, Woodbridge 2010, s. 252.

¹⁹ R.D. Smith ve R.R. Brown, “Bombards; Mons Meg and Her Sisters”, *Royal Armouries Monograph 1*, Londra 1989, s. 90-97.

Bronz kullanımının önemli bir sebebiyle olarak topların daha kalın cidarlı olarak üretilibilmeleri ve dolayısıyla daha yüksek yanma basınçlarına dayanabilmeleri olarak özetlenmiştir²⁰. Yapılan araştırmalarda 15. yüzyılda üretilen bronz toplarda kalay oranının %11 civarında olduğu ifade edilmektedir. Dardanel Topu'nda yapılan ölçümlenmelerde bölgesel olarak %8 olduğu belirlenmiştir²¹.

Urban ve Dardanel topları namlu ve barut haznesi olacak şekilde iki parçalı olarak döküm tekniği kullanılarak üretilmiştir²². İki parça birbirlerine vidayla montajlanmaktadır. Bronz üretimi esnasında kullanılan kalay, üretim esnasında büyük miktarda döküm yapılması ve döküm yollarının uzun olması ve buna bağlı olarak döküm esnasında ısıl dağılımın yeterince homojen olmaması sebebiyle sıvı fazdaki eriyik madenin akışkanlığın düşmesine sebep olmaktadır. Akışkanlığın azalması sebebiyle döküm esnasında bazı bölgelerde kalay yoğunlaşması oluşabilmektedir. Topların üretim esnasında akışkanlığın düşmesi ve kalay yoğunluğunun değişmesi sebebiyle mekanik özelliklerden biri olan sertlik değerlerinde bölgesel değişiklikler gerçekleşmektedir.

Dardanel Topu'nda yapılan sertlik ölçümlerinde namlu çıkış yönüne doğru sertlik değerleri azalmaktadır. Namlu çıkışlarında sertlik değerlerinin düşmesi bu topların dik bir şekilde namlu çıkışları aşağıda olacak şekilde döküldüklerini göstermektedir. Bunun yanında vida adımlarının bulunduğu kısım mekanik işleme sebebiyle diğer bölgelere göre daha yüksek sertliğe sahiptir. Yüksek sertlik değerleri genel olarak malzemenin tokluk değerinin azalmasına dolayısıyla yanma esnasında oluşan yüksek basınç ve sıcaklığa dayanımının azalmasına sebep olmaktadır. Özellikle Dukkas fetih esnasında bir gün içerisinde toptan 3-7 defa atış yapılabildiğini bu atışlar arasında topların çatlamasının

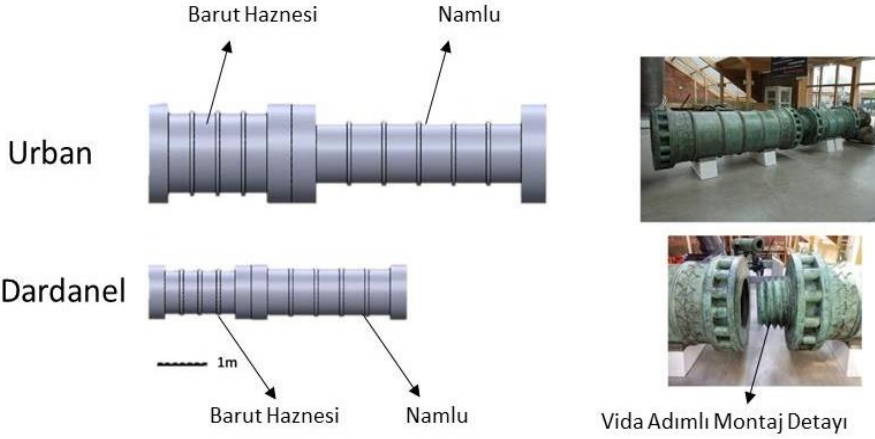
²⁰ Gabor Agoston, *Guns for the Sultan: Military Power and the Weapons Industry in the Ottoman Empire*, s. 65.

²¹ A.R. Williams ve A.J.R. Paterson, "A Turkish Bronze Cannon in the Tower of London", s. 193.

²² Şekil 2.

önlenmesi amacıyla topun zeytinyağıyla soğutulduğundan bahsetmektedir²³.

Avrupa’da demir malzemeden üretilen topların Urban ve Dardanel toplarından temel farkları üretim tekniğidir. Bu toplar dövme tekniğiyle üretilmişlerdir²⁴. Dönem metalurji teknikleri nedeniyle topların malzemelerinde düşük karbon oranı, yüksek fosfor oranı gibi sorunların olduğu yapılan araştırmalarda görülmüştür²⁵. Üretilen bu toplar namlu ve barut haznesi gibi iki kısımdan oluşmakla birlikte çeşitli teknikler kullanılarak kalıcı olarak birleştirilmektedirler. Urban ve Dardanel topların bronz malzemeden iki parçadan dökülmesi ve sonrasında vidalı birleşim detayının oluşturulması top üretiminde önemli bir teknolojik gelişmedir. Bu şekilde üretimin amacı diğer toplara göre çok daha büyük kalibrede ve boyutlarda olan bu topların bir noktadan bir noktaya taşınmasını kolaylaştırmaktır²⁶.

Şekil 2: Urban ve Dardanel toplarının boyutsal karşılaştırılması ve vida adımlı montaj detayı.

Bunun yanında dönemin diğer toplarından alınan örnekler üzerinde yapılan sertlik ölçüm değerlerinin Dardanel Topu ile benzer

²³ Dukas, *İstanbulun Fethi, Dukas Kroniği 1341-1462*, s. 187.

²⁴ Howard L. Blackmore, “Boxted Bombards”, s. 89.

²⁵ R.D. Smith ve R.R. Brown, “Bombards; Mons Meg and Her Sisters”, s. 90-97.

²⁶ Şekil 2.

aralıklarda olduğu tespit edilmiştir. Tablo 2’de Dardanel Topu ile beraber bu çalışma içerisinde karşılaştırma amacıyla kullanılacak dönem toplarına ait azamî ve asgarî sertlik değerleri özetlenmiştir. Toplarda kullanılan malzemelerin sertlik değerleri alındıkları bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Bu dağılım 100-300 HV sertlik değerleri arasında bulunmaktadır. Sertlik değerlerinin bu şekilde geniş bir aralıkta olmasının sebebi ise üretim esnasında topların boyutsal anlamda büyük olmaları ve soğuma işlemlerinin zamana yayılarak yapılması ve son olarak bazı bölgelerin üretim esnasında veya sonradan mekanik işleme tabi tutulmasıdır.

Sertlik (HV, kg/mm ²)					
Top Adı	Mons Meg	Basel Gun	Dulle Griet	Boxted Bombard	Dardanel
Namlu İç Yüzeği	-	-	-	-	113
Barut Haznesi	147	208	-	171-157	228
	98			306	237
	156				
	141				
Namlu Dış Yüzeği	160-232	150	223	259	145
	164	128-172	181	276	
	132			180-263	
	210			302	
Asgari	98	128	181	171	145
Azami	232	208	223	306	237

Tablo 2: Urban ve çağdaşı topların farklı bölgelerinden alınan sertlik değerleri²⁷.

Gerek dik döküm tekniklerinin kullanımı gerek vidalı iki parça olarak üretilmeleri dikkate alındığında Urban ve Dardanel toplarının dönemin diğer toplarıyla karşılaştırıldığında 15. yüzyıl özneline teknik olarak farklı oldukları belirlenmiştir.

²⁷ Mons Meg, Basel Gun, Dulle Griet ve Boxted Bombard için bkz. R.D. Smith ve R.R. Brown, “Bombards; Mons Meg and Her Sisters”, s. 90-97. Dardanel Topu için bkz. A.R. Williams ve A.J.R. Paterson, “A Turkish Bronze Cannon in the Tower of London”, s. 192.

2. Urban Topu ve Çağdaşlarının Ateşlenme Sonrası Çıkış Hızlarının Belirlenmesi

Toplardan atılan güllerin toptan çıkış hızları barut haznesinin hacmi, ateşleme esnasında kullanılan barut tipine, namlu boyuna, atılan güllenin ağırlığına ve atış esnasındaki ortam sıcaklığı gibi birçok parametreye bağlıdır. Namlu içerisindeki barutun yanma sonrası sahip olduğu iç enerjinin bir kısmı sıcaklığa bir kısımda yanma sonrası oluşan yüksek basınca sahip artık gaz ürünlere aktarılır. Bu olay çok hızlı geliştiği için namlu içerisindeki basınç aniden yükselir ve içerisindeki gülleği büyük bir hızla namlu boyunca itmektir. Gülle namludan çıkana kadar bu itki sürmektedir. 14. ve 15. yüzyılda kullanılan güherçile günümüz barutlarıyla karşılaştırıldığında çok daha düşük bir yanma basıncı oluşturmaktadır²⁸. Urban'ın üretmiş olduğu topun ateşlemeye hazırlanışı detaylı olarak Kritovulos'un yazdığı kronik içerisinde açıklanmaktadır²⁹. Özellikle barut haznesi tamamen güherçile ile doldurularak sıkıştırılmaktadır. Ateşleme ise topun barut haznesine dışarıdan ulaşan ve falya olarak adlandırılan bir delik üzerinden gerçekleştirilmektedir. Benzer ateşleme sıralamasının döneme ait diğer toplarda da yapısal benzerlikler sebebiyle uygulandığı görülmektedir. Dukas'a göre, Urban topların üretimini üstlenmiş fakat Fatih Sultan Mehmet'e güllerin üretiminden anlamadığını söylemiştir³⁰. Dolayısıyla güllerin üretimini Fatih Sultan Mehmet üstlenmiştir. Dönemin benzer toplarından granit güller atıldığı için bu çalışmada da gülle malzemesi granit olarak kabul edilmiştir. Urban Topu dışında farklı kayıtlardan Mongs Meg³¹, Dulle Griet³² ve Dardanel³³ toplarına ait elde edilen top

²⁸ C. Gillet, "A Technological Success in the 15th Century: Jehan Gambier's Mons Meg", *J Ordinance Soc.*, c. 16 (2004), s. 16–25.

²⁹ Mihail Kritovulos, *İmrozlu Kritovulos'un Tarihi (1451-1467)*, s. 54-55.

³⁰ Dukas, *İstanbul'un Fethi, Dukas Kroniği 1341-1462*, s. 170.

³¹ Ian Lewtas, "The Ballistic Performance of the Bombard Mons Meg", s. 59–68.

³² Gabor Agoston, *Guns for the Sultan: Military Power and the Weapons Industry in the Ottoman Empire*, s. 65.

³³ George M. Hollenback, "Notes on the Design and Construction of Urban's Giant Bombard", *Byzantine and Modern Greek Studies*, Sayı 26 (2002), s. 284-291; "Gun Turkish Bombard (1464)" <https://collections.royalarmouries.org/object/rac-object-6177.html> (Erişim Tarihi 28.08.2022).

kesit geometrileri güllerin namlu çıkış hızlarının analitik yöntemle hesaplanması için kullanılmıştır. Bu toplar atılan güllerin atış menzili ve hedef üzerinde bıraktıkları etkilerinin tarihî kayıtlarda olması nedeni karşılaştırma yapılabilmesi amacıyla seçilmiştir.

Güllerin toptan çıkış hızı, 1742 yılında Robins tarafından üretilmiş ağızdan doldurulmalı topların çıkış hızlarının bulunmasına yönelik analitik denklem kullanılarak hesaplanmıştır³⁴. Hesaplamalarda kullanılan denklem matematiksel sadeleştime sonrası $V = 26 * (R * \ln \alpha / ((\alpha / \beta) * \psi * \lambda + 1))^{0.5}$ olarak elde edilmiştir. Denklemde $\alpha = L/c$, $\lambda = d/D$ ve $\beta = L/d$ olarak tanımlanmıştır. Ψ granit güller için 6.13 olarak belirlenmiş birimsiz değer, L değeri topun barut haznesi uzunluğu ve güllenin top içinde aldığı toplam mesafe, c, barut haznesinin boyu, d güllenin çapı veya top kalibresi, D barut haznesinin çapı olarak ifade edilmiştir. R değeri kullanılan barutun kalitesine bağlı olarak değişen bir katsayıdır. Barut Çin'de keşfedilmiş, önce Araplar tarafından daha sonra da Avrupa'lular tarafından askerî amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır³⁵. Kara barut olarak adlandırılan patlayıcı madde Potasyum Nitrat (Güherçile), Kömür ve Sülfür karışımından oluşmaktadır. Barut üretimi başlarda toplanan malzemelerin kuru olarak öğütülerek karıştırılması şeklinde iken, silah yapılarının iyileştirilmesi ihtiyacı sebebiyle daha etkin yanma özelliklerine sahip farklı karışım oranları ve ıslak üretim tekniklerinin ortaya çıkmıştır³⁶. Karışım oranları 9. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar ağırlık oranları açısından büyük değişiklikler göstermiştir³⁷. Bu karışım oranı 18. yüzyıldan itibaren sabitlenmiş olup, ağırlıkça %75 Potasyum Nitrat, %15 Kömür ve %10 Sülfür'den oluşmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki barut ham malzeme üretimiyle ilgili detaylar Gabor Agoston tarafından detaylı bir şekilde verilmiştir³⁸. Karşılaştırılma yapılması amacı R değeri aynı olduğu varsayımıyla tüm toplar için 1000

³⁴ W. Johnson, "Benjamin Robins' new principles of gunnery", *International Journal of Impact Engineering*, Sayı 4 (1986), c. 4, s. 205-219.

³⁵ Gabor Agoston, "15. Yüzyılda Batı Barut Teknolojisi ve Osmanlılar", *Toplumsal Tarih*, Sayı 18 (Haziran 1995).

³⁶ John F. Gulmartin, "The gunpowder revolution, c. 1300–1650", <https://www.britannica.com/technology/military-technology/The-gunpowder-revolution-c-1300-1650> (Erişim tarihi: 23.12.2022).

³⁷ L. Davis Tenney, *The Chemistry of Gun Powder and Explosives*, Angriff Press, s. 39

³⁸ Gabor Agoston, *Guns for the Sultan: Military Power and the Weapons Industry in the Ottoman Empire*, s. 96-127.

olarak alınmıştır. Elde edilen sonuçlara bakıldığında en hızlı çıkış hızının 271 m/s ile Mong-Meg topunda olduğu, Urban ve Dardanel toplarının çıkış hızları sırasıyla 216 ve 195 m/s olarak hesaplanmıştır. Dulle Griet topunun çıkış hızı ise 238 m/s olarak belirlenmiştir. Dulle Griet ve Dardanel toplarının kalibre olarak birbirine yakın olmalarına rağmen çıkış hızlarındaki temel farkın kullanılan barut miktarının Dulle Griet topunda büyük çaplı barut haznesini sebebiyle daha fazla olmasıdır. En yüksek kinetik enerjinin ise 601 kg ağırlığına sahip gülle ile Urban Topu'na ait olduğu belirlenmiştir.

3. Mesafe ve Vuruş Hızı Gibi Dış Balistik Özelliklerinin Belirlenmesi

Toplardan atılan güllerin havadaki hareketleri namludan çıkış hızına, atış açısına, atılan nesnenin geometrisine ve atış esnasındaki sürtünme katsayısına bağlıdır. Bir önceki bölümde hesaplanan namlu çıkış hızları bu bölümde topların atış mesafesi ve vuruş hızlarının hesaplaması için girdi olarak kullanılmıştır. Urban Topu üretildikten hemen sonra etkisinin belirlenmesi için Edirne'de ateşlenmiştir. Dukas'ın verdiği bilgilere göre atılan gülle ateşlenme sonrası 1 mil mesafeye düşmüştür³⁹. Dönemin yaygın olarak kullanılan 1 Roma mili yaklaşık olarak 1479 m mesafeye eşleniktir. Bu bilgi elde edilen sonuçların karşılaştırılması esnasında kullanılmıştır⁴⁰.

Hesaplanan top çıkış hızları Urban topu dâhil olmak üzere ses altı seviyelerdedir. (M, Mach Sayısı <1). Ses altı atışlar için mach sayısı uçuş boyunca sabit olarak alınabilmektedir⁴¹. Dış balistik özelliklerinin belirlenmesini sağlayan hesaplamalar için zaman adımlı iterasyon yapan denklem takımları kullanılmıştır.⁴² Bu denklem takımlarını kullananan

³⁹ Dukas, *İstanbulun Fethi, Dukas Kroniği 1341-1462*, s. 172.

⁴⁰ William Smith, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, Cambridge University Press, Cambridge 2013, s. 762.

⁴¹ Faith A. Morrison, "Data Correlation for Drag Coefficient for Sphere," www.chem.mtu.edu/~fmorriso/DataCorrelationForSphereDrag2016.pdf (Erişim tarihi: 28.08.2022).

⁴² Robert L. McCoy, *Modern Exterior Ballistics: The Launch and Flight Dynamics of Symmetric Projectiles*, Schiffer Military, Pennsylvania 2009, s. 46-47.

bilgisayar kodu bu çalışma için yazılmış ve her bir top için farklı atış açıları için çalıştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir. Değerler incelendiğinde Urban Topu'nun 10 derece açıyla ateşlenmesi durumunda ulaşılan mesafenin 1464 m olarak hesaplandığı görülmektedir. Bu değer Dukas'ın belirtmiş olduğu mesafeyi doğrular niteliktedir. Bunun yanında Mongs-Meg Topu için yapılan diğer bir çalışmada 10 derece açıda yapılan atış için hesaplanan atış mesafesi 2207 m olarak bulunmuştur⁴³. Bu çalışmada ise Mongs-Meg Topu için hesaplanan atış mesafesi 2039 m olarak hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar, yazılan bilgisayar koduyla gerçekleştirilen hesaplamaların doğruluk değerinin tarihsel verilerle karşılaştırıldığında yüksek olduğunu göstermektedir.

Top Adı	Namlu Çıkış Hızı (m/s)	Top Açısı (°)	Vuruş Hızı (m/s)	Mesafe (m)	Uçuş Süresi (s)	Vuruş Açısı (°)
Urban	216	5	199	781	3.78	5.28
		8	191	1203	5.99	8.69
		10	185	1464	7.44	11.05
		12	181	1709	8.86	13.47
Dardanel	195	5	180	639	3.42	5.26
		8	173	984	5.42	8.65
		10	169	1199	6.72	10.99
		12	165	1401	8.015	13.40
Mons-Meg	271	5	226	1148	4.66	5.68
		8	207	1709	7.31	9.54
		10	197	2039	9.02	12.32
		12	189	2339	10.68	15.21
Dulle Griet	238	5	213	929	4.14	5.38
		8	201	1415	6.55	8.95
		10	194	1711	8.11	11.48
		12	188	1986	9.65	14.00

Tablo 3: Urban ve Çağdaşı toplar için farklı top atış açılarında elde edilen dış balistik değerleri.

⁴³ Ian Lewtas, "The Ballistic Performance of the Bombard Mons Meg", s. 59–68.

Elde edilen sonuçlar üzerinden değerlendirme yapıldığında Urban ve Dardanel toplarının çağdaşlarına göre aynı atış açılarında daha kısa mesafelere ulaştıkları gözlemlenmiştir. Bunun sebebi ise ateşleme esnasında bu toplardan atılan güllenin çıkış hızının Mongs Meg ve Dulle Griet toplarına göre düşük olmasıdır. Çıkış hızlarının düşük olmasının temel nedeni ise özellikle atılan güllenin kalibresinin Urban Topu'nda ciddi bir şekilde büyük olmasıdır. Hedefe vuruş açılarının ise birbirlerine yakın oldukları gözlemlenmiştir.

4. Urban Topu'nun Hedef Balistik Özelliklerinin Çağdaşlarıyla Karşılaştırılması

Hedef balistiği analizi kapsamında Urban ve çağdaşlarından atılan güllerin hedef üzerinde oluşturduğu hasar analizi iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada her bir topun 1 Roma mili (1479 m) mesafede toprak üzerinde oluşturduğu delme derinliği incelenmiştir. Buradaki amaç bir önceki bölümdeki top çıkış hızlarının analizinde yapıldığı gibi hasar analizinden elde edilen sonuçların tarihî kayıtlarla karşılaştırılmasıdır. İkinci aşamada ise topların kuşatma esnasında savunma amaçlı oluşturulmuş sur ve kule yapılarında oluşturacakları hasar sayısal analizlerle belirlenmiştir. Bu analizler yapılırken kuşatma esnasında topların ok tehdidinden uzak bir mesafeye yerleştirileceği kabul edilmiştir. Bu mesafenin ise azami 500 m olacağı diğer bir varsayım olarak hesaplamalarda kullanılmıştır. Güllerin hedefler üzerinde oluşturduğu hasar için ilgili denklemler literatürdeki mevcut çalışmalardan alınmıştır⁴⁴.

Dukas Kroniğinde Urban Topu'nun ilk defa ateşlemesi sonrası fırlatılan güllenin 1 mil toprak içerisinde bir kulaç (1.82 m) toprağa saplandığı ifade etmiştir⁴⁵. Çalışma kapsamında incelenen topların atış sonrası 1 mil mesafede toprak içinde oluşturacakları delme derinlikleri için hesaplanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir. Urban

⁴⁴ V. K. Luk and M. J. Forrestal, "Penetration Into semi-inf-infinite Reinforced Concrete Targets With Spherical and Ogival Nose Projectiles", *The International Journal of Impact Engineering*, Sayı 4 (1987), c. 6, s. 291-301. Ayrıca bkz. J. Forrestal, V. K. Luk, "Dynamic Spherical Cavity-Expansion in a Compressible Elastic-Plastic Solid", *MJournal of Applied Mechanics*, Sayı 2 (Haziran 1988), c. 55, s. 275-279.

⁴⁵ Dukas, *İstanbulun Fethi, Dukas Kroniği 1341-1462*, s. 172.

Topu'nun toprak içerisinde oluşturduğu delme derinliği 1.78 m olarak bulunmuştur. Bu sonuç Dukas kroniğinde paylaşılan veriyi doğrulamaktadır. Çalışma kapsamında incelenen topların toprak üzerinde oluşturacakları delme değerlerine bakıldığında Urban Topu'na en yakın delme derinliğinin Dulle-Griet topu olduğu gözlemlenmiştir. Dardanel ve Mons-Meg topları toprak üzerinde bıraktıkları delme kudreti açısından Urban Topu'na göre daha az etkili oldukları belirlenmiştir.

Parametreler	Tarihi Veri	Hesaplanan			
	Urban	Urban	Dardanel	Mons Meg	Dulle Griet
Atış Mesafesi	1480 m	1464m	1401m	1430m	1415
Vuruş Hızı	--	185m/s	165m/s	216m/s	201m/s
Toprakta Kat Ettiği Mesafe	1.82m	1.78m	1.41m	1.25m	1.61m
Top Atış Açısı	--	10 Derece	12 Derece	6.5 Derece	8 Derece

Tablo 4: Urban ve çağdaşı topların atış sonrası 1 mil mesafede toprak içinde oluşturacakları delme derinlikleri.

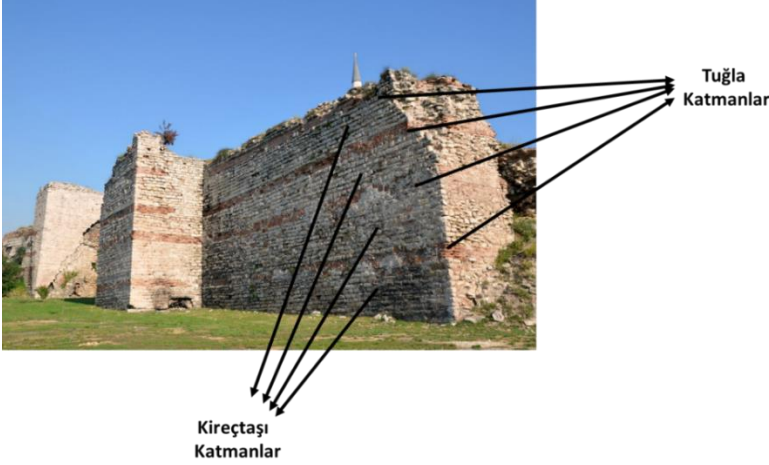
İkinci analizde ise öncelikle İstanbul'u kuşatan duvar yapısının yapısal ve mekanik detayları hesaplamalarda kullanılmak amacıyla incelenmiştir. Theodosius II döneminde yapılan surlar katlar halinde kireçtaşı ve tuğla katmanları halinde inşa edilmiş her kat arasında harç malzemesiyle dolgu yapılmıştır⁴⁶. Tuğlalar ilgili katman içerisinde 5 sıra şeklinde yerleştirildikleri gerçekleştirilen renovasyon planlarından görülmektedir⁴⁷. Kullanılan tuğların kalınlıkları 4,5-5 cm kalınlığında olup tüm tuğla katının azami yüksekliğinin 45cm olduğu belirlenmiştir⁴⁸.

⁴⁶ Şekil 3.

⁴⁷ Bağış Kankotan, “İstanbul Kara Surları T61-T62 Burçları ve Ana Sur Duvarı”, <https://renovarestorasyon.com/portfolio-item/321-ada-1-parsel-s-m-o-ahsap-kagir-yapi/> (Erişim tarihi:04.09.2022).

⁴⁸ Neslihan Asutay-Effenberger, “Theodosius Surları”, <https://istanbulsurlari.ku.edu.tr/essay/54/theodosius-surlari> (Erişim tarihi: 28.08.2022).

Kireç taşlarından örülen katlar 8 ile 10 sıra halinde örülmekte olup ortalama yüksekliği ise 1.2 ile 1.5 m arasında değişmektedir.

Şekil 3: İstanbul Surlarının kesit yapısı.

Bizans dönemi yapılarından alınan örnekler üzerinden yapılan araştırmalarda kullanılan malzemelerin mekanik özellikleri belirlenmiştir. Bu malzemelerden harç malzemesinin basma mukavemeti 1.5 ile 3.5 MPa arasında olduğu alınan örneklerden belirlenmiştir⁴⁹. Bunun yanında direkt olarak surlardan alınan numunelerde ise bu değer 3-6 MPa arasında olduğu görülmüştür⁵⁰. Bizans dönemindeki tuğlaların, kullanılan harç malzemesinden daha yüksek, yaklaşık olarak 10 MPa, basma kuvvetine sahip olduğu belirlenmiştir⁵¹. Her iki malzemenin

⁴⁹ Serhan Ulukaya, Afife Binnaz, Hazar Yoruç, Nabi Yüzer ve Didem Oktay, “Material Characterization of Byzantine Period Brick Masonry Walls Revealed in Istanbul (Turkey)”, *Periodica Polytechnica Civil Engineering*, Sayı 2 (2017), c. 61, s. 214.

⁵⁰ Gülçin Kahraman Altaş, Seden Acun Özgünler ve Erol Gürdal, “Erken Bizans Dönemi Savunma Yapılarında Kullanılan Horasan Harçlarının Özellikleri”, *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, Sayı 6 (2013), s. 87.

⁵¹ Serhan Ulukaya, Afife Binnaz, Hazar Yoruç, Nabi Yüzer ve Didem Oktay, “Material Characterization of Byzantine Period Brick Masonry Walls Revealed in Istanbul (Turkey)”, s. 215. Ayrıca bkz. Hanıfı Binici, Fatih Binici, Mehmet Akcan, Yavuz Yardım, Enea Mustafaraj ve Marco Corradi, “Physical–Mechanical and Mineralogical Properties of Fired Bricks of the Archaeological Site of Harran, Turkey”, *Heritage*, Sayı

birlikte basma davranışının ise 2.8-3.55 MPa değer aralığında olduğu görülmektedir. Güncel üretim teknikleriyle gerçekleştirilen çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmektedir⁵². Kireçtaşı ise alındığı bölgeye göre basma mukavemeti 6 ile 260 MPa arasında değişiklik göstermektedir⁵³. Tuğladan örme yapılarıdaki tasarım kriterlerinden biri olan kompozit mukavemet değerinin hesaplanması standartlarda detaylı olarak açıklanmıştır⁵⁴. Her iki katmanın birlikte çalışması sonucunda ortaya çıkan basma mukavemeti 4 MPa olarak hesap edilmiştir. Bu değer gerçekleştirilen hasar analizi kapsamında kullanılmıştır.

Kireçtaşı maden ocağından çıkarıldığında şekil vermesi kolay bir taştır. Zamanla havayla teması sonrası kimyasal tepkimeye girerek basma ve kesme mukavemetleri artarak yapısındaki gözenekler azalmakta ve çevresel etmenlere karşı dayanım göstermektedirler⁵⁵. İstanbul'u korumak için oluşturulan surlarda kullanılan kireçtaşları bölgeye yakın olan kaynaklardan temin edilmiştir. Bu kaynakların başlıcaları Bakırköy, Sazlıbosna ve Pınarhisar olarak özetlenebilir⁵⁶. Bu bölgelerden elde edilen kireç taşlarının basma mukavemetleri ise 19-24 MPa olarak değişmektedir. Bu çalışmada Urban ve çağdaşları olan topların sur üzerinde bıraktıkları delme derinliğini hesaplamak amacıyla kullanılan kireç taşlarının basma mukavemeti ortalama değer olarak 21.5 MPa olarak alınmıştır. Tuğla ve harçdan oluşan ve kireçtaşı için belirlenen bu basma mukavemeti değerleri topların hasar analizlerinde girdi olarak

3 (2020), s. 1018-1034.

⁵² D. V. Bomp ve A. Y. Elghazouli, "Compressive behaviour of fired-clay brick and lime mortar masonry components in dry and wet conditions", *Materials and Structures*, Sayı 60 (2020), s. 3-21.

⁵³ SN Zharikov, SS Taranzhin ve VA Kutuev, "Rock slope stability assessment toward elimination of accidents", *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science*, Sayı 773 (2021), s. 3.

⁵⁴ Eurocode 6: *Design of masonry structures. Part 1.1: General rules for reinforced and unreinforced masonry structures*, European Committee for Standardization, ENV 1996-1-1:1995, 1995, s. 36

⁵⁵ Mustafa Kumral, Gökhan Şans, Cihan Yalçın, Mustafa Kaay ve Murat Budakoğlu, "Çatalca (İstanbul) Civarındaki Tarihi Küfeki Taşının Oluşumunda Fiziksel ve Kimyasal Özelliklerin Etkileri", *Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, Sayı 1 (2019), c. 8, s. 278-287.

⁵⁶ Tuğçe Erözmen, Ömer Ündül ve Namık Aysal, "Evaluation for the effects of different cleaning techniques applied on Küfeki Stones Used in historical buildings in İstanbul", *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, Sayı 8 (2020), c. 26, s. 1413-1418.

kullanılmıştır. Hasar analizi kapsamında toplardan atılan güllerin hem tuğla katmana hemde kireçtaşı katmanına atış yapılması olarak iki seneryo incelenmiştir. Urban ve çağdaşlarının 500 m mesafeden duvar üzerine gerçekleştirdikleri atış esnasındaki duvara çarpma hızları bir önceki bölümde kullanılan algoritmayla belirlenmiştir. Bu vuruş hızları hasar analizlerinde kullanılmıştır. Hasar analizi kapsamında her iki katman üzerinde hesaplama sonucunda elde edilen delme derinlikleri aşağıda Tablo 5’te verilmiştir.

Top Adı	Urban		Dardanel		Mons Meg		Dulle Griet	
Katman Yapısı	Tuğla +Harç	Kireç Taşı	Tuğla +Harç	Kireç Taşı	Tuğla +Harç	Kireç Taşı	Tuğla +Harç	Kireç Taşı
Namlu Çıkış Hızı (m/s)	216		195		271		238	
Çarpma Hızı (m/s, 500m)	204		183		250		223	
Katman Basma Mukavemeti (MPa)	4	21,5	4	21,5	4	21,5	4	21,5
Delme Derinliği (m)	1,16	0,475	0,62	0,30	0,67	0,28	0,81	0,32

Tablo 5: Urban ve çağdaş toprakların sur yapısı üzerinde hesaplanan hasar analizi sonuçları.

Elde edilen delme derinliği bakımından dönemin diğer topları Urban Topu’nun sur üzerinde oluşturabileceği hasara yaklaşmadıkları tespit edilmiştir. Savunma hattı boyunca sur kalınlığının 5 ile 7.5 m arasında değiştiği bilinmektedir. Fakat Fatih Sultan Mehmet’in özellikle Urban Topu’nu Topkapı bölgesindeki duvar kalınlıkları en ince olduğu noktaya kurdu muştur. Bu noktadaki duvar kalınlıkları 5 m’dir. Elde edilen verilerden Urban Topu’nun dahi ilk atışta sur duvarını yıkamayacağı açıkça görülmektedir. Fakat duvar kalınlıkları 2.15 m olan kuleler için bu durum geçerli değildir. Kule duvarları özellikle tuğla ve harç kısmından aldığı ilk atışla ayakta kalması için gerekli olan duvar stabilite kalınlığı olan 0,72 m değerine çok yaklaştığı için ilk atışta yıkılma olasılığı bulunmaktadır. Bunun yanında Dukas kroniğinde savaş alanında Yanoş

Huniadi'nin elçisi tarafından surların ve kulenin yıkılabilmesi için üçgen teşkil edilerek atış yapılmasının gerektiğini bildirdiği söylenmiştir⁵⁷. Bu şekilde yapılan ikinci veya üçüncü atışlarda sur yapısının kolayca yıkılacağı tavsiye edilmiş ve surların bu şekilde yıkıldığı belirtilmiştir⁵⁸. Çoklu atışlar yapılarak surların yıkıldığına dair diğer bir tarihî kayıt yine Krituvulos tarafından verilmiştir. Urban Topu'nun tuğla kısımda ilk atışta 1.16 m delme kudretine sahip olması sebebiyle bu topla üçgen atış yapılarak icra edilen çoklu atışlarla duvar kalınlığı yıkılması için gerekli olan stabilite kalınlığı olan 1.66 m mesafenin altına inilebileceği görülmektedir.

Sonuç

Urban Topu'nun fiziksel özellikleri çağdaşlarıyla karşılaştırılmıştır. Urban topu gerek boyutlar gerek üretim tekniği kapsamında Dardanel Topu hariç çağdaşlarından ayrılmaktadır. Çağdaşları olan toplar genellikle dövme çelikten imal edilmişlerdir. Barut hazneleri ve namluları çeşitli teknikler kullanılarak birbirlerine sabitlenmişlerdir. Urban ve Dardanel topları ise savaş bölgelerine taşınmaları için iki parçadan ve vidalı montajlı olacak şekilde üretilmişlerdir. Bu şekilde üretilmelerinin nedeni büyük kalibrelere sahip olmalarından dolayı tek parça şeklinde taşınmasının dönemin olanakları bazında çok zor olmasıdır. Metalurjik incelemeler Dardanel Topu'nun namlu aşağıda olacak şekilde döküldüğünü göstermektedir. Ayrıca sertlik değerlerinin dönem toplarıyla benzer olduğu belirlenmiştir. Buradan özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nda 15. yüzyılda top teknoloji kapsamında belirgin bir üstlük olmadığı söylenebilir. İç balistik anlamında özellikle Avrupa'da üretilen topların gerek mesafe gerek çıkış hızları kapsamında daha iyi sonuçlar verdikleri görülmüştür. Urban Topu'nun ateşlenmesi sonrası fırlatılan granit güllenin kazanmış olduğu

⁵⁷ “Topçu ustası atışı yaparak kaleyi sarstıktan sonra aynı yere bir gülle daha atmak istedi, tesadüfen orada bulunmuş olan Hünyadi Yanoş'un elçisi buna mani oldu ve dedi ki 'Eğer kolayca kaleleri yıkmak istiyorsan birinci atışı yaptıktan sonra güllenin isabet ettiği yerden beş altı kulaç (9-11m) mesafe uzak diğer bir yere ikinci atışı yap, bu suretle iki darbeyi yaptıktan sonra üçüncü gülleri öyle bir yere at ki, üç güllenin atıldığı yerler bir müselles (üçgen) teşkil etsinler, o zaman kalenin kolayca yıkıldığını görürsün.' Bu nasihat hoş görüldü ve topçu bu talimat dairesinde hareket etti ve muvaffak oldu”. Bkz. Dukas, *İstanbul'un Fethi, Dukas Kroniği 1341-1462*, s. 187.

⁵⁸ Mihail Kritovulos, *İmrozlu Kritovulos'un Tarihi (1451-1467)*, s. 56.

toplam kinetik enerjisinin tüm çağdaşlarından fazla olduğu yapılan hesaplamalarla belirlenmiştir. Benzer şekilde topların havadaki uçuş süresi, mesafesi ve yere düşüş açısı gibi dış balistik özelliklerinin belirlenmesi için kod yazılmıştır. Elde edilen sonuçlar tarihi verilerle karşılaştırılmıştır. Hesaplamaların tarihi verilerle uyduğu belirlenmiştir.

Son olarak Urban Topu'nun ve çağdaşlarının hedefe çarpma sonrası hedef üzerinde oluşturduğu delme derinliği analitik hesaplamalar yapılarak belirlenmiştir. Gerek toprak gerek surlar için hesap edilen delme derinlikleri tarihî kayıtlarla karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonunda Urban Topu'nun tarihî kayıtlarda belirtildiği gibi tek atışta bir kule yapısına ciddi hasar verebileceği, surlar üzerinde ise ikinci veya üçüncü atıştan sonra gedik açabileceği sayısal olarak belirlenmiştir. Urban Topu'nun menzilin ve çıkış hızının düşük olmasına rağmen attığı güllenin karşılaştırılan dönem topları arasında en büyük çaplı ve en ağır olması sebebiyle fetih esnasında sur yapısı üzerinde hasar verebilecek en etkili silah olmasını sağlamıştır. Bunun yanında Urban Topu'nun büyüklüğünün bir yerden diğer bir yere taşınması için ihtiyaç duyulan lojistik üzerinde sınırlayıcı etkisi olmuştur.

Sonuç olarak Urban Topu çağdaşlarıyla karşılaştığında iki parçalı üretilmesi açısından dönem toplarından farklıdır. Topun sahip olduğu yüksek kinetik enerji 600 kg gibi bir kütleye sahip olan güllelerin İstanbul surlarına çoklu atışlarla hızlı bir şekilde ağır hasar verebileceği belirlenmiştir. Çağdaşlarının ise bu kapasiteye sahip olmadıkları yapılan hesaplamalarla görülmüştür.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Araştırma ve İnceleme Eserleri / Secondary Sources

AGOSTON, Gabor, “15. Yüzyılda Batı Barut Teknolojisi ve Osmanlılar”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 18 (Haziran 1995), s. 10-15

AGOSTON, Gabor, *Guns for the Sultan: Military Power and the Weapons Industry in the Ottoman Empire*, Cambridge University Press, Cambridge 2005

ALTAŞ, Gülçin Kahraman, Seden Acun Özgünler ve Erol Gürdal, “Erken Bizans Dönemi Savunma Yapılarında Kullanılan Horasan Harçların Özellikleri”, *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, Sayı 6 (2013), s. 82-88

AYDÜZ, Salim, *Düşten Fethi İstanbul/Fethin Topları: Ateşli Silahların Gelişmesinde Sultan Fatih'in Rolü*, Üsküdar Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015

BİNİCİ Hanifi, Fatih Binici, Mehmet Akcan, Yavuz Yardım, Enea Mustafaraj ve Marco Corradi, “Physical–Mechanical and Mineralogical Properties of Fired Bricks of the Archaeological Site of Harran, Turkey”, *Heritage*, Sayı 3 (2020), s. 1018-1034

BLACKMORE, Howard L., “Boxted Bombards”, *The Antiquaries Journal*, Sayı 1 (Mart 1987), c. 67, s. 86-96

BOMPA, D. V. ve A. Y. Elghazouli, “Compressive behaviour of fired-clay brick and lime mortar masonry components in dry and wet conditions”, *Materials and Structures*, Sayı 60 (2020), s. 59-60

BURTON, Peter, *A history of the late mediaval siege, 1200-1500*, The Boydell Press, Woodbridge 2010

DAVIS, Tenney. L., *The Chemistry of Gun Powder and Explosives*, Angriff Press

DUKAS, *İstanbulun Fethi, Dukas Kroniği 1341-1462*, Kabalcı Yayın Evi, İstanbul 2020

ERÖZMEN, Tuğçe, Ömer Ündül ve Namık Aysal, “Evaluation for the effects of different cleaning techniques applied on Küfeki Stones Used in historical buildings in İstanbul”, *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, Sayı 8 (2020), c. 26, s. 1413-1418

Eurocode 6: “Design of masonry structures. Part 1.1: General rules for reinforced and unreinforced masonry structures”, European Committee for Standardization, ENV 1996-1-1:1995, 1995

FORRESTAL, J. ve V. K. Luk, “Dynamic Spherical Cavity-Expansion in a Compressible Elastic-Plastic Solid”, *MJournal of Applied Mechanics*, Sayı 2 (Haziran 1988), c. 55, s. 275-279

GILLET C, “A technological success in the 15th century: Jehan Gambier’s Mons Meg”, *J Ordinance Soc.*, c. 16 (2004), s. 16-25

HOLLENBACK, George M., Notes on the Design and Construction of Urban’s Giant Bombard”, *Byzantine and Modern Greek Studies*, Sayı 26 (2002), s. 284-291

JOHNSON, W., “Benjamin Robins' new principles of gunnery”, *International Journal of Impact Engineering*, Sayı 4 (1986), c. 4, s. 205-219

KUMRAL, Mustafa, Gökhan Şans, Cihan Yalçın, Mustafa Kaay, Murat Budakoğlu, “Çatalca (İstanbul) Civarındaki Tarihi Küfeki Taşının Oluşumunda Fiziksel ve Kimyasal Özelliklerin Etkileri”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, Sayı 1 (2019), c. 8, s. 278-287

KRİTOVULOS, Mihail, *İmrozlu Kritovulos'un Tarihi (1451-1467)*, çev. Ari Çokona, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2015

LEFROY, J. H., “The Great Cannon of Muhammad II (A.D. 1464)”, *The Archaeological journal*, Sayı 25 (1868), s. 261-280

- LEWTAS, Ian, “The Ballistic Performance of the Bombard Mons Meg”, *Defence Technology*, Sayı 12 (2016), s. 59-68
- LUK, V. K ve M. J. Forrestal, “Penetration Into semi-inf-infinite Reinforced Concrete Targets With Spherical and Ogival Nose Projectiles”, *The International Journal of Impact Engineering*, Sayı 4 (1987), c. 6, s. 291-301
- McCOY, Robert L., *Modern Exterior Ballistics: The Launch and Flight Dynamics of Symmetric Projectiles*, Schiffer Military, Pennsylvania 2009
- PUL, Ayşe, “Yeniçeri Teşkilatına Dair Bir Risale (Değerlendirme-Karşılaştırmalı Metin)”, *Belleten*, Sayı 301 (Aralık 2020), c. 84, s. 983-1044
- SMITH, R.D. ve R.R. Brown, “Bombards; Mons Meg and Her Sisters”, *Royal Armouries Monograph 1*, Londra 1989
- SMITH, William, *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, Cambridge University Press, Cambridge 2013
- TURNBULL, Stephen, *The Walls of Constantiapole AD 324-1453*, Osprey Publishing, Oxford 2004
- ULUKAYA Serhan, Afife Binnaz, Hazar Yoruç, Nabi Yüzer ve Didem Oktay, “Material Characterization of Byzantine Period Brick Masonry Walls Revealed in Istanbul (Turkey)”, *Periodica Polytechnica Civil Engineering*, Sayı 2 (2017), c. 61, s. 209-215
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi: Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri hakkında bir mukaddime ile Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar*, c. 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1982
- WILLIAMS, A.R. ve A.J.R. Paterson, “A Turkish Bronze Cannon in the Tower of London”, *Gladius*, Sayı 17 (1986), s. 185-205

ZHARIKOV, SN., SS Taranzhin ve VA Kutuev, “Rock slope stability assessment toward elimination of accidents”, *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science*, Sayı 773 (2021), s. 1-6

İnternet Kaynakları / Online Sources

ASUTAY-EFFENBERGER, Neslihan, “Theodosius Surları”, <https://istanbulsurlari.ku.edu.tr/tr/essay/54/theodosius-surlari> (Erişim tarihi: 28.08.2022)

GULMARTİN, John F., “The gunpowder revolution, c. 1300–1650”, <https://www.britannica.com/technology/military-technology/The-gunpowder-revolution-c-1300-1650> (Erişim tarihi: 23.12.2022)

KANKOTAN, Bağış, “İstanbul Kara Surları T61-T62 Burçları ve Ana Sur Duvarı”, <https://renovarestorasyon.com/portfolio-item/321-ada-1-parsel-s-m-o-ahsap-kagir-yapi/> (Erişim tarihi: 04.09.2022)

MORRISON, Faith A., “Data Correlation for Drag Coefficient for Sphere,” www.chem.mtu.edu/~fmorriso/DataCorrelationForSphereDrag2016.pdf (Erişim tarihi: 28.08.2022)

“Gun Turkish Bombard (1464)” <https://collections.royalarmouries.org/object/rac-object-6177.html> (Erişim tarihi 28.08.2022)

Extended Summary

The main aim of this study is to compare the Urban Bombards with its counterparts not only geometrically but also the effectiveness in terms of exit velocity, firing range and its damage capability. Both Urban and Dardanell bombards made from bronze in two pieces, barrel and powder-breach. Apart from its counterparts, Urban and Dardanell bombard assembled with screwed sections. The main reason for having this assembly section is mainly for transportation purposes due to the excessive mass of these bombards. The comparative metallurgical search showed that unique production methods applied to Dardanel bombard. The era chronicles described Urban Bombard structures as very similar to Dardanell Bombard. In fact, the Dardanell bombard was produced approximately ten years after Urban Bombard and the design was repeated. The hardness of the gun sections changed due to casting bronze material and mechanical work on screwed sections. This decrease and increase of hardness cause sudden crack opening due to heat created from the firing of the bombard. Historical records noted that the Urban bombard was cooled by using olive oil after the certain number of the firing.

Calculation of firing velocity has been done by analytical equation based on geometrical properties of both bombard and cannonball. It is found that the Urban bombard sustained the highest kinetic energy, but the Mons-Meg firing velocity was the highest in all compared bombards. Additionally, the firing range with different muzzle exit angles and penetration into the soil was calculated and compared with the historical records. Obtained results showed a good correlation with the historical records. Moreover, the damage capabilities of these bombards were analyzed. Detailed analysis of wall structures has been made for efficient calculations of the damage when fired cannonball of Urban and other bombards. It was found that the Urban bombard has the capability of destroying wall towers due its weak structures respect to the wall itself in one firing. However, mathematical results indicated wall has to be received multiple hits for catastrophic damage. Historical records also supply this result. However, other bombards, the Dardanel, Mons Meg or Dulle Griet, would have very less damage capability if they were used against the Thedossian Walls due to its low damage values. These results

imply that the Urban bombard was produced specially for the siege of Constantinople. There is no information about what happened to the Urban Bombards during the final days of the siege and after the fall of Constantinople is not known. The most logical outcome is to the material of this giant bombard may be used as raw material for the production of new weapons.

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı Hakkında Çağdaş Bir Kaynak

A Contemporary Source about the Ottoman-Russian War of
1768-1774

*Hüseyin Onur ERCAN**

Öz

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nın askerî safahatı ülkemizde yeni yeni müstakil çalışmalara konu olmaktadır. Diğer yandan savaşa dair birçok çağdaş Batı kaynağı da mevcuttur, fakat bunlardan bazıları incelenmemiştir. Bu kaynaklardan biri, önde gelen Venedikli Aydınlanmacılar arasında yer alan Domenico Caminer'in İtalyanca hazırladığı ve Antonio Graziosi tarafından 1770 yılında 10 fasıl hâlinde basılan *Storia della guerra presente tra la Russia e la porta Ottomana (Rusya ve Bâbiâli Arasındaki Mevcut Savaşın Tarihi)* isimli eserdir. Aynı eser bir süre sonra Christoph Heinrich Korn ve Johann Christoph Schmidlin tarafından Almanca'ya tercüme edilmiş, genişletilerek peyderpey 1771-1775 yılları arasında 36 fasıl hâlinde ve 3.008 sayfa olarak basılmıştır. Daha savaş devam ederken neşredilmeye başlanmış olan bu kaynak Osmanlı askerî ve siyasî tarihi açısından kıymetli olup mercek altına alınmaya değerdir. Bu kaynak sayesinde Küçük Kaynarca Antlaşması'yla son bulan muharebeye dair yeni bilgiler elde etmek ve bazı eksikliklerimizi ikmal etmek mümkün olacaktır. Bu nedenle bu makalede, 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi'ni konu edinen söz konusu çağdaş Alman kaynağın bir özeti verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı-Rus Harbi, Askerî Tarih, Domenico Caminer, Christoph Heinrich Korn, XVIII. Yüzyıl.

* Öğr. Gör. Dr., Türk-Alman Üniversitesi. E-posta: ercan[at]tau.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5708-6739.

Geliş Tarihi/Received: 21.10.2022
Kabul Tarihi/Accepted: 14.12.2022

Abstract

The military phases of the Ottoman-Russian War of 1768-1774 have only recently become the subject of separate studies in Turkey. Conversely, there are many contemporary sources about the war, but some of them have not been researched. One of these sources is *Storia della guerra presente tra la Russia e la porta Ottomana (History of the present war between Russia and the Ottoman Porte)*, prepared in Italian by the Venetian Domenico Caminer, a leading figure of the Venetian Enlightenment, and published in 10 chapters by Antonio Graziosi in 1770. The same work was shortly afterwards translated into German by Christoph Heinrich Korn and Johann Christoph Schmidlin, expanded and published gradually in 36 chapters and 3,008 pages between 1771-1775. This publication, which was published during the war, is valuable in terms of Ottoman military and political history and needs to be analyzed. On account of this source, it will be possible to acquire new information about the battle that ended with the Treaty of Kuchuk Kainarji, and fill in some of our gaps. Therefore, a summary of the contemporary mentioned source about the Ottoman-Russian War of 1768-1774 is given in this article.

Keywords: Russo-Ottoman War, Military History, Domenico Caminer, Christoph Heinrich Korn, XVIIIth Century.

Giriş

1763'te Leh Kralı III. August'un ölümünü müteakip Rusya'nın desteklediği Leh Generali Stanislaus August Poniatowski'nin (öl. 1798) Diyet Meclisi'ne yapılan baskılar neticesinde Leh krallığına getirilmesi (7 Ekim 1764), Rusların –istikrarı, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki varlığının güvencesi anlamına gelmekte olan– Lehistan'da tahriklere başvurmasının yanı sıra Balkanlar, Kafkaslar ve Kırım'da Osmanlılar aleyhinde hareketlerde bulunması, Osmanlı Devleti'ni istemeyerek de olsa Rusya'yla karşı karşıya getirdi¹. Ayrıca Karadeniz'e tartışmasız bir

¹ Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2006, s. 5-9. "Osmanlılar 60.000 kadar yeniçeriye ve belki de 100.000 kadar Kırım hanının

şekilde açılmak, Lehistan'ı tamamen ortadan kaldırmak, İsviçre'yi kesin bir biçimde bertaraf etmek, Kırım topraklarını tamamen ilhak etmek gibi emellere istinaden faal bir dış siyaset izleyecek olan II. Katerina'nın (1762-1796) –altı ay kadar tahtta kalabilen ve önce devriliş ardından öldürülen kocası III. Petro'nun yerine– Rusya tahtına geçmesi, Osmanlı-Rus ilişkilerinin bozulmasında önemli rol oynadı. Neticede Rusların Lehistan'ın iç işlerine karışmaları ve burasını kendi nüfuzları altına almaları, ayrıca Kırım Hanlığı ve Osmanlı topraklarına tecavüzleri sebebiyle 1768 yılında başlayan Osmanlı-Rus Savaşı, 1774 yılına geldiğinde Osmanlıları felaketli bir barışa mahkûm etmişti (Küçük Kaynarca Antlaşması). Sonuçları bakımından yalnızca Osmanlı Devleti değil Doğu siyaseti açısından Rusya için de bir dönüm noktası teşkil eden bu savaş, Osmanlı zafiyetini bütün açıklığıyla gözler önüne sermek ve Rusya'nın büyük güç olarak ortaya çıktığını belgelemek bakımından büyük öneme sahiptir².

Avrupa devletleri ve kamuoyu tarafından yakından takip edilen savaş hakkında çağdaş çok sayıda ve dilde yayına rastlamak mümkündür³. Bu yayınlar arasında, ilk fasılları savaşın patlak

süvarisini öncü kuvvet olarak topladılar ve otuz yıllık bir barış döneminden sonra 1769'da, XVIII. yüzyılın ikinci yarısındaki başlıca rakibi Rusya'ya karşı, savaş alanına geri döndüler. 1768-74 savaşında, hem Rusya hem de Osmanlı İmparatorluğu'nda askerî yenilikleri benimsemek ve entegre etmek için benzer, münferit çabalar vardı. Ruslar çoğunlukla Almanlar, Osmanlılar ise –Fransız Devrimi'nin arifesine kadar– bir Fransız askerî misyonu tarafından yönlendiriliyordu. Bununla birlikte Osmanlıların asıl dezavantajı, komuta yapısının olmamasıydı”. Bkz. Virginia Aksan, “The One-Eyed Fighting the Blind: Mobilization, Supply, and Command in the Russo-Turkish War of 1768-1774”, *The International History Review*, Sayı 2 (1993), c. 15, s. 221-223, 237-238. 1768 ile öncesi ve sonrası Osmanlı-Rus çatışmaları için ayrıca bkz. Fatih Yeşil, “Osmanlı-Rus Harplerini (1710-1829) Etkileyen Faktörler Üzerine”, *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, Sayı 2 (2021), c. 2, s. 99-116.

² Kemal Beydilli, “Küçük Kaynarca Antlaşması”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (=DİA), c. 26, Ankara 2002, s. 524; Kemal Beydilli, “Mustafa III”, *DİA*, c. 31, Ankara 2020, s. 281-282; Kemal Beydilli, “Rusya”, *DİA*, c. 35, İstanbul 2008, s. 255.

³ Diyelim ki Fransızca: Baron de Damseaux, *Guerre des russes, contre les turcs: dédié a son excellence monsieur le lieutenant-général Conway*, Chez F. Mesplet, Londres 1774; M. Cadiat, *L'indicateur pour la guerre des Polonois, des Russes et des Turcs*, Chez Hérisant le Fils, Paris 1769; Louis Felix Guinement de Keralio, *Histoire de la*

vermesinden iki yıl sonra, 1770'te Venedik'te "coğrafi haritalar, portreler ve kale planlarıyla süslenmiş bir baskı" ("Edizione Adornata di Carte Geografiche, Ritratti, Piante di Fortezze etc.") ve anonim olarak⁴ neşredilen *Storia della guerra presente (Mevcut Savaşın Tarihi)*⁵ bulunmaktadır. Savaşın sona ermesinden iki yıl sonra, 1776'da, eser *Storia della ultima guerra (Son Savaşın Tarihi)*⁶ adıyla tam bir baskı hâlinde yeniden yayımlandı. Eserin son derece çağdaş doğası başka yerlerde de takdir gördü ve Venedik'teki 1770 baskısını hızla 1771'de Napoli'deki bir baskı ve yine 1771'de çıkmaya başlayan Almanca çeviri izledi; bu sonuncusu, hangisinin orijinal, hangisinin çeviri olduğu konusunda bazı belirsizlikleri ortadan kaldıracak kadar hızlı bir şekilde basıldı. Aralarında J. v. Hammer⁷, J. W. Zinkeisen⁸, R. Ungermann⁹ gibi

derniere Guerre entre les Russes et les Turcs, DeSaint, Paris 1777; Rusça: Peter Simon Pallas, *Puteshestvie po raznym provintsiiam Rossiiskoi imperii. Chast' pervaiia*, Imperatorskaia Akademiia Nauk, St. Petersburg 1773; İtalyanca: *Compendio de trattati, avvenimenti, e fatti d'armi piu' considerabili, necessario per la intelligenza della guerra presente: con il trattato di amicizia perpetua, e di garantia fra la Russia, e la Polonia finora indedito: aggiuntavi una nuova ed esatta carta geografica generale del teatro della guerra stessa per osservare le future operazioni militari che eseguiranno le due armate dopo il scioglimento del Congresso di Foczani*, Antonio Graziosi, Venedik 1772.

⁴ Eser 1770'te anonim olarak yayımlanmıştır, ancak yazarının Venedikli Domenico Caminer olduğu tespit edilmiştir. Bkz. Larry Wolff, *Venice and the Slavs. The Discovery of Dalmatia in the Age of Enlightenment*, Stanford University Press, California 2001, s. 83.

⁵ Domenico Caminer, *Storia della guerra presente tra la Russia e la porta Ottomana*, A spese di Antonio Graziosi, Venedik 1770. Hurmuzaki'nin, eserinde bu İtalyanca nüshayı kullandığı görülmektedir. Bkz. Eudoxius Hurmuzaki, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, c. 5, Socecu & Teclu, Bükreş 1886.

⁶ 1771-1774 yılları arasındaki vetireyi de şamil ve 15 fasıl (İtalyanca *Tomo*) olarak yine Venedik'te neşredilen eserin tam adı: *Storia della ultima guerra tra la Russia e la porta Ottomana: sino alla conclusione della pace fralle due potenze, ed agli ultimi considerabili avvenimenti della polonia, non che degli altri regni analoghi alla storia suddetta*.

⁷ Joseph von Hammer-Purgstall, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, c. 8, Hartleben's Verlage, Pest 1832.

⁸ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1699-1774)*, c. 5, çev. Nilüfer Epeçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.

⁹ Richard Ungermann, *Der Russisch-türkische Krieg 1768-1774*, Wilhelm Braumüller, Viyana & Leipzig 1906.

mühim isimlerin bulunduğu birçok tarihçinin eserinde, Domenico Caminer'in kroniğinin Almanca tercümesinin kaynak olarak kullanıldığı görülmektedir.

Çağının siyasî tarihçilerinden ve basın dünyasının –hususen *L'Europa Letteraria* (1768–1773) adlı jurnal ile– tanınan faal şahsiyetlerinden Venedikli gazeteci Domenico Caminer (1731-1796)¹⁰, İtalyanca kaleme aldığı başka siyasî tarihlerle de tanınmaktadır¹¹. Fakat bunlar arasında bir yandan hacmi, ayrıca 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi'ni konu alan diğer çağdaş kaynaklar içerisinde Türkçesiyle *Rusya ve Bâbiâli Arasındaki Mevcut Savaşın Tarihi* ismini verdiği eser, öne çıkan bir çalışma olarak dikkati çekmektedir.

Doğu Akdeniz'deki askerî gelişmeler, bilhassa savaflara dair haberler çoğu zaman ilk önce Venedik'e ulaşır ve buradan Avrupa'ya yayılırdı. Mesela –savaş döneminde sık sık mektuplaşan¹²– Fransız Aydınlanmacı Voltaire, 1770'te Ferney'de (Fransa) ikamet hâlindeyken St. Petersburg'da bulunan II. Katerina'ya gönderdiği mektubunda şu ifade geçmekteydi: “*Venedik'ten gelen en son mektupta yazdığına göre*

¹⁰ Caminer'in biyografisi, eserleri ve isminin geçtiği bibliyografya için bkz. Cesare De Michelis, “Caminer, Domenico”, *Dizionario biografico degli Italiani*, c. 17, Roma 1974, s. 234-236. Venedik'in ilk günlük gazetesi *Diario veneto* 1765 yılında üç aylık bir zaman zarfı boyunca Caminer tarafından basılmıştır. Bkz. Wolff, *Venice and the Slavs*, s. 83. Yazar aynı zamanda, Aydınlanma Çağı'nın hümanist anlayışını Venedikli okuyucularına çok sayıda yayımla aktarmış ve adından söz ettirmiş edip kadınlardan Elisabetta Caminer Turra'nın (1751-1796) babasıdır. Bkz. Cesare De Michelis, “Caminer, Elisabetta”, *Dizionario biografico degli Italiani*, c. 18, Roma 1975, s. 240. Elisabetta'nın yayın faaliyetleri için bkz. Maria Di Maro, “The Enlightened Journalism of Elisabetta Caminer Turra”, *Journal for Literary and Intermedial Crossings*, Sayı 6/1 (2021), s. 1-25.

¹¹ Örneğin 1768'de *Saggio storico del regno di Corsica dalla sollevazione del 1729 sino alla metà del 1768* (Türkçesi 1729'daki isyandan 1768'in ortalarına kadar Korsika Krallığı üzerine bir tarih makalesi); 1787'de *Storia della vita di Federigo II il grande re di Prussia elettore di Brandeburgo, ecc. ecc. Trattata da originali e classici documenti* (Türkçesi Prusya Kralı, Brandenburg Elektörü vs. vs. Büyük II. Friedrich'in hayat hikâyesi. Orijinal ve klasik belgelerden alınmıştır).

¹² Eray Akçay, “Osmanlı-Rus İlişkilerinin St. Petersburg ve Çevresindeki Mimari ve Abidevi İzleri (XVIII-XIX. Yüzyıl)”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 147 (2021), s. 162.

[...]”¹³. Osmanlı ülkesinden gelen haberler öylesine çabuk ulaşıyor ve o kadar ayrıntılıydı ki, Osmanlı-Rus Harbi’nin başlamasından iki yıl sonra D. Caminer’in söz konusu 10 fasıllık eseri 1770 yılında Venedik’te Antonio Graziosi tarafından basılabildi. Zengin görseller ile bezenmiş bu hacimli eser, 1762 yılı olaylarından başlayıp 1770 yılı sonuna kadar geliyordu. İtalyanca aslından ve neredeyse aynı sıralarda Grekçe tercümesi, Deacon Spyridon Papadopoulos tarafından hazırlanıp neşredilmeye başlandı¹⁴.

Caminer’in söz konusu eseri bir süre sonra Christoph Heinrich Korn¹⁵ ve yardımcısı Johann Christoph Schmidlin¹⁶ tarafından Almancaya da tercüme edilmiş ve genişletilerek peyderpey 1771-1775 yılları arasında 36 fasıl/8 cilt hâlinde¹⁷ *Geschichte des gegenwärtigen Kriegs zwischen Rußland, Polen und der Ottomanischen Pforte* (Türkçesi *Rusya, Polonya ve Bâbiâli Arasında Hâlen Devam Etmekte Olan Savaşın Tarihi*) ismiyle Frankfurt ve Leipzig’de neşredilmiştir. Gotik Almanca harfleriyle neşredilmiş olan bu eser, 1770’te basılan *Storia della guerra presente*’nin tercümesi olduğundan 1762 yılı olaylarından başlar. Ancak Osmanlı-Rus Harbi’nin 1770 yılı –dolayısıyla *Storia della guerra presente*’nin nihayet bulunduğu tarihten– sonrası gelişmeleri, eseri tercüme edenler tarafından sonraki yıllara ait bilgiler eklenerek yazılmıştır.¹⁸ Eser

¹³ Wolff, *Venice and the Slavs*, s. 82.

¹⁴ Paschalis M. Kitromilides, “Ideologikes epiloges kai historiografikē praxē: Spyridōn Papadopoulos kai Domenico Caminer”, *Thēsaurismata*, Sayı 20 (1990), s. 500-517.

¹⁵ 1726 Tübingen doğumlu Alman hukukçu, asker ve yazar, vefat yeri Stuttgart (1783). Osmanlı-Rus Savaşı’na dair çalışmasından bir yıl sonra –bu defa müstakillen– yine güncel, hacimli ve önemli başka bir siyasî tarihi, Türkçesiyle *Kuzey Amerika’daki İngiliz Kolonilerinin İsyanının Başlangıcından İtibaren Avrupa’daki ve Avrupa Dışındaki Savaşların Tarihi* adlı eseri kaleme almaya başlamıştır. Bkz. Christoph Heinrich Korn, *Geschichte der Kriege in und ausser Europa: Vom Anfange des Aufstandes der Brittischen Kolonien in Nordamerika an*, Gabriel Nicolaus Raspe, Nürnberg 1776-1784.

¹⁶ Alman teolog (1745-1800).

¹⁷ Aşağıda tüm fasılların ayrı ayrı basım yılları listelenmektedir.

¹⁸ Eserde baştaki ciltlerin İtalyancadan tercüme edilip 1770 sonrasının Almanca yazılmış olması, metnin bütünü göz önünde bulundurulduğunda dil ve üslup açısından fark edilmektedir. Bunun farkında olan Alman yazarlar eserin son sözünü şu ifadelerle noktalamışlardır: “*Bir hususu hatırlatmak zorundayız ki sıklıkla görülen üslup farklılıklarından ötürü affınıza sığınmaktayız. Zira sonrası nihayet tek bir kalemde*

böylece 1762 ilâ Küçük Kaynarca Antlaşması'na kadarki hadiselerin tamamını ele alır.

Bu makalede Caminer'in söz konusu kroniğinin genişletilmiş Almanca tercümesi inceleme altına alınmıştır. Bu makalenin amacı, toplamda 3.008 sayfadan mürekkep kaynağın tanıtılması, sahip olduğu ve söz konusu döneme ilişkin yürütülecek akademik çalışmalarda yer almayı bekleyen çok sayıda orijinal bilginin özetinin sunulmasıyla kullanılmasını kolaylaştırmaktır.

1. Geschichte des gegenwärtigen Kriegs zwischen Rußland, Polen und der Ottomanischen Pforte (Rusya, Polonya ve Bâbiâli Arasında Hâlen Devam Etmekte Olan Savaşın Tarihi) Adlı Eserin Yapısı

*II. Katerina Tarihi*¹⁹ adlı ünlü monografiyi kaleme alan 19. yüzyıl Rus tarihçisi, St. Petersburg Üniversitesi profesörlerinden Vasiliy Alekseyeviç Bilbasov²⁰ tarafından övgüyle anılan D. Caminer'in *Rusya, Polonya ve Bâbiâli Arasındaki Mevcut Savaşın Tarihi* (1770) adlı eserinde yalnızca Osmanlı-Rus Savaşı yer almadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra 1768-1775 yılları arasındaki tüm Avrupa güçlerinin tarihi anlatılmaktadır. Bilhassa dönemin Rus tarihine ilişkin bilgiler detaylıdır²¹. Genişletilerek Almancaya 36 fasıl hâlinde tercüme edilen eserin yapısı ve eserdeki konuların tarih aralığı şu şekildedir:

çıkana kadar ilk kısımlar İtalyancadan birden çok kişi vasıtasıyla tercüme edilmişti. Bu bizi mazur göstermeye yetebilir!'". Bkz. Domenico Caminer, *Geschichte des gegenwärtigen Kriegs zwischen Rußland, Polen und der Ottomanischen Pforte (=Geschichte)*, çev. Christoph Heinrich Korn ve Johann Christoph Schmidlin, Frankfurt ve Leipzig 1775, s. 88.

¹⁹ Vasiliy A. Bilbasov, *Istoriya Yekaterini Vtoroy*, T. I-XII, Stühr'sch Buchhandlung, Berlin 1896. Söz konusu eserin hâlihazırda Rusçadan Türkçeye tercümesi Eray Akçay tarafından yapılmakta olup yakın gelecekte yayınlanması planlanmaktadır.

²⁰ 1838-1904. Rusça ismi Latin harflerine aktaran meslektaşım Eray Akçay'a teşekkür ederim.

²¹ Bilbasov, *Istoriya Yekaterini*, c. XII/I, s. 115.

Fasıl	Sayfa Sayısı	Basım Yılı	Konuların Tarih Aralığı
1-2	152	1771	1762-1766
3	100	1771	Kasım 1766-Mart 1767
4	82	1771	1768
5	90	1771	1769
6	90	1771	Kış-Bahar 1770
7	71	1771	Yaz 1770
8	88	1771	Temmuz-Ağustos 1770
9	76	1771	Temmuz-Sonbahar 1770
10	96	1771	Sonbahar 1770
11	67	1771	1770
12	156	1771	1-11. fasıllara ait alfabetik dizin (<i>Register</i>)
13	148	1772	1770-1771
14	50	1772	Ocak-Nisan 1771
15	48	1772	Mayıs-Haziran 1771
16	70	1772	Haziran-Temmuz 1771
17	47	1772	Temmuz-Ağustos 1771
18	94	1772	Eylül-Aralık 1771
19	86	1772	Ocak 1772
20	101	1772	Ekim 1772
21-22	123	1773	Ekim-Aralık 1772
23	120	1773	Sonbahar-Aralık 1772
24	61	1773	13-23. fasıllara ait alfabetik dizin (<i>Register</i>)
25	95	1773	Ocak-Şubat 1773
26	95	1773	Mart 1773
27	87	1773	Nisan 1773
28	96	1773	Mayıs 1773
29	100	1774	Haziran-Ağustos 1773
30	96	1774	Eylül-Aralık 1773
31	114	1774	1504 yılına ait Latince bir risalenin Almanca tercümesi
32	92	1774	Ocak-Mart 1774
33	86	1775	Nisan-Ağustos 1774
34	84	1775	Temmuz 1774- Mart 1775
35	88	1775	1775
36	59	1775	25-35. fasıllara ait alfabetik dizin (<i>Register</i>)

2. Eserin Muhtevası

Almancada 1771-1775 yılları arasında basılan eser, 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi'nin tarihî arka planını, harbin patlak vermesine sebep olan olayları ve sürecini ele alır. Ayrıca öne çıkan konuları şu şekilde sıralamak mümkündür: Lehistan'ın taksimi, Lehistan'ın iç meseleleri ve Bar Konfederasyonu²², Bâbiâli, Avusturya ve Prusya'nın faaliyetleri, Kırım Tatarları, Osmanlılar ve Ruslar hakkında ayrıntılı malumat, İngiltere, İspanya ve İtalya'daki gelişmeler ile Mısır'a hâkim olan Kölemen beyi Bulutkapan Ali Bey'in isyanı.

Eserdeki konu başlıkları şu şekildedir:

Fasıl	Konu Başlıkları
1-2	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Eserin yapısı. 1762 yılı savaşı ve Rusların öne çıkışı, İmparatoriçe Elizaveta (Yelizaveta)'nın ölümü, III. Petro'nun tahta cülusu, karakteri, faaliyetleri (s. 5-14).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> III. Petro'nun Rus soylularını özgürleştirmesi, yeni bir kanun koymak istemesi. Dindeki yenilikleri, akademinin, okul ve askeriyenin iyileştirilmesi (s. 14-24).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> III. Petro'nun Prusya Kralı'na karşı tutumu, Rusların bâtil inançları, Viyana Sarayı ile ittifakı sürdürmesi, Prusya'yla ateşkes. İsveç'le Prusya arasında ateşkes. III. August'un barış istemesi (s. 24-37).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Rusya ve Danimarka arasında yeniden savaş, Danimarkalıların Lübeck'i işgal etmesi, oraya donanmasının yaklaşması, III. Petro'nun ordusuna liderlik etmek istemesi, III. Johann Karl hakkında (s. 37-44).</p> <p><i>Beşinci Bölüm:</i> III. Petro'nun Biron'u geri çağırması, zevcesini manastıra kapatmak istemesi, Prens Georg von Hollstein'in hapse atılması ve sarayının yağmalanması, III. Petro'nun tahtından indirilmesi ve Ropşa'da hapsedilmesi, orada ölmesi (s. 44-59).</p> <p><i>Altıncı Bölüm:</i> III. Petro'ya dair hafızanın silinmesi çabaları, Prens Georg von Hollstein ve çeşitli kimselerin hapsedilmesi, Novgorod başpiskoposu hakkında (s. 59-67).</p> <p><i>Yedinci Bölüm:</i> Danimarka elçisinin II. Katerina'ya gönderilişi (s. 67-70).</p>

²² Katolik Lehlerin, Rusların Lehistan'daki faaliyetleri karşısında Macaristan sınırındaki Bar kasabasında Branski liderliğinde kurdukları ve *Confederation de Bar* ismini taşıyan teşkilatı, bkz. Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca*, s. 8.

	<p><i>Sekizinci Bölüm:</i> II. Katerina'nın, Biron Dukası'nı Kurlandiya'da tekrar kullanmaya karar vermesi, Lehistan kralına mektup yazması, Biron'un manifestosu, Saksonya Dukası Karl'ın kendini savunması (s. 70-76).</p> <p>Voltaire'in Rusya Tarihi'nden Rus kanunlarına, Rus dinine dair (s. 77-84)</p> <p><i>Birinci Bölüm:</i> Fransa ve İspanya'nın İngiltere ve Portekiz'le barışı, etkisiz Leh meclisi, Viyana ve Dresden Saraylarının Prusya kralıyla barışı, II. Katerina'nın özellikleri (s. 88-99).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Kurlandiya'daki Rus halkları hakkında, Biron'un Riga'ya gidişi (s. 99-104).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> II. Katerina'nın kanunları, III. August'un vefatı, Lehlerin yeni bir kral seçme teşebbüsleri, Litvanya, Prusya, Osmanlı, Avusturya ve Fransa saraylarının açıklamaları, Lehlerin Ruslardan geri çekilmesini talep ederek silaha sarılmaları (s. 104-112).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Litvanyalıların konfederasyon kurup Ruslardan yardım istemeleri, Prusyalıların Lehistan'a yaklaşması, Rusya ile Prusya arasında ittifak, III. Johann'ın vefatı (s. 112-121).</p> <p><i>Beşinci Bölüm:</i> Rusya ile İngiltere arasında ticaret anlaşması, İngiltere ve Fransa'nın durumu (s. 121-127).</p> <p><i>Altıncı Bölüm:</i> Rusya ve Berlin'in Poniatowski'nin kral olmasını önermesi ve onun kral seçilmesi (s. 127-135).</p> <p><i>Yedinci Bölüm:</i> Parma Herseki ve Kutsal Roma İmparatoru'nun vefatı, Rusların Osmanlılara karşı askerî hazırlıkları (s. 135-138).</p> <p><i>Sekizinci Bölüm:</i> İsveç'in askerî hazırlıkları, Rus İmparatoriçe'nin Kurlandiya'ya gönderdiği halkı, İstanbul depremi, veba ve yangınlar, Kıbrıs, Mısır ve Eflak'ta huzursuzluklar (s. 138-152).</p>
3	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Lehistan'da huzursuzluk, şimdiki savaşın sebepleri, Lehistan'ın durumu hakkında, kralın ve soyluların ve köylülerin vaziyeti (s. 1-17).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Lehistan devlet ricâlinin Avrupalı liderlerle yazışmaları (s. 17-23).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Rus askerlerinin Lehistan'da çoğalması (s. 23-31).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Leh temsilciler İstanbul ve Fransa'da, Viyanalılarla yeni anlaşma, Leh temsilciler İspanya ve Viyana'da (s. 31-43).</p> <p><i>Beşinci Bölüm:</i> Bâbiâli'ye şikâyetler, III. Mustafa'nın karakteri, Osmanlı'nın kara ve deniz gücünün durumu, bunların kuvvetlendirilmesi, Rusların askerî hazırlıkları (s. 43-51).</p> <p><i>Altıncı Bölüm:</i> Rus-Leh güçleri arasında çatışma (s. 51-62).</p> <p><i>Yedinci Bölüm:</i> İstifa eden bazı huzursuz Leh bakanlar (s. 62-71).</p> <p><i>Sekizinci Bölüm:</i> Rus halkı Varşova'da, Papalığın Lehistan'daki gelişmelere karşı tutumu (s. 71-80).</p> <p><i>Dokuzuncu Bölüm:</i> Papa'nın Lehistan'a yolladığı mektubun etkileri, Leh kralının daima Katolik olacağına dair onayı (s. 80-90).</p>

	<p><i>Onuncu Bölüm:</i> Lehistan'la Rusya arasında yeni anlaşma, Ruslar memleketlerine dönme hazırlığında, Rusya ile İngiltere arasında anlaşma (s. 90-100).</p>
4	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Savaşın Nedenleri (s. 1-16).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Kraków'un Ruslar tarafından işgali, Prusya Kralı'nın beyanları, Bâbiâli'nin savaş kararı, Sadrazamın görevinden azli ve Rus elçisinin Yedikule'ye hapsi, Bâbiâli'nin alışılmadık manifestosu (s. 17-31).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Mütteliklerin Bâbiâli'yle görüşmeleri ve manifestoları, İngiliz elçinin savaşı önleme çabası, müttelikler Bâbiâli'ye memleketler bırakıyor, Rus elçinin hapsi üzerine Rusya'nın savaş hazırlıkları, Büyük Friedrich'in planı, II. Katerina'nın beyanları (s. 32-51).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Mütteliklerin manifestoları, savaştan kaçınmaları, Rus ve Prusyalı halkların sınırlarında rahatsız edilmesi, Leh Ukraynası'nda şiddet ve cezalandırma, Karadağlıların faaliyetleri, II. Katerina'nın donanmayı ziyareti (s. 52-61).</p> <p><i>Beşinci Bölüm:</i> Galiçya Ordusu hakkında, Rusya'nın mütteliklerin yardım isteği, Türklerin faaliyetleri, Müftünün görevinden azli, Kırım Han'ı Kırım Giray'ın mütteliklere mektubu, Tatarların savaşı başlatmaları, Yeni Sırbistan'ın Lehistan'a girişi ve mağlubiyeti (s. 62-72).</p>
5	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Kırım Tatarları'nın yeni hanı, iktidardaki Tatarlar hakkında, Konfederasyon'un faaliyetleri hakkında, Fas hükümdarının karakteri ve İspanya ile Portekiz'le antlaşması, Papa III. Clemens'in vefatı, Bâbiâli'nin sefer hazırlıkları, sadrazamın ordusuyla Tuna'ya gelişi ve Bender'e geçişi, Rus ordusuyla kanlı çarpışma (s. 1-13).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Hotin'de çarpışma, Rusların ricatı, Bar konfederatlarının çeşitli şehirlere saldırısı (s. 13-22).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Leh Kosakları'nın Ruslarla birleşmesi, Bar konfederatlarının sadrazamı Lehistan'a çağırması, Bâbiâli'nin Lehistan'a savaş ilanı (s. 22-34).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Voltaire ve Montesquieu'in ve başka yazarların eserlerinin II. Katerina tarafından Rusça'ya tercüme ettirilmesi, XIV. Klemens'in yeni Papa seçilmesi, Rus kuvvetlerinin Hotin'e marşı ve akabinde Lehistan'a çekilmesi (s. 34-43).</p> <p><i>Beşinci Bölüm:</i> Konfederatların kuvvetlenmesi ve Ruslarla çarpışması, sadrazamın görevinden azli ve yenisinin tayini, Rusların saldırısı ve Osmanlıların Hotin'i terki ve Bender'e çekilmesi (s. 43-53).</p> <p><i>Altıncı Bölüm:</i> Artan Osmanlı deniz gücü hakkında, Potocki'nin Bar Konfederasyonu'nu temsilen İstanbul'a gelişi (s. 53-64).</p> <p><i>Yedinci Bölüm:</i> Halil Bey'in yeni sadrazam olması, Rusların Bender'i tehdidi, Eflak ve Boğdan'ın II. Katerina'yı hükümdar olarak kabul etmesi (s. 65-73).</p> <p><i>Sekizinci Bölüm:</i> Tatar Han'ın görevinden azli, Rus donanmasının Mora'ya ulaşması (s. 74-82).</p>

<p>6</p>	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Fransız, İngiliz ve başka milletlerin Levant'taki ticaretleri, Avusturya'nın tarafsız kalması, Londra, İrlanda ve Amerika'daki gelişmeler, İspanyolların Berberi korsanlara karşı silaha sarılması (s. 1-13).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Prusya kralının ordusunu kuvvetlendirmesi, Alman İmparatorluğu'nun vaziyeti, Sicilya depremi (s. 13-22).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Korsika'da huzursuzluk, Rus ordusunun kuvvetlendirilmesi, Eflak ve Boğdan'ın durumu (s. 22-30).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Boğdanlıların karakteri, Osmanlı ordusunun Tuna'nın berisinde kalmaya mecbur edilmesi, konfederatların etkisi ve niyeti, İstanbul'a yeni bir temsilci göndermeleri, Varşova'ya saldırı ve Ruslar tarafından müdafaası (s. 30-41).</p> <p><i>Beşinci Bölüm:</i> 1770 yılı başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun vaziyeti, Bulutkapan Ali Bey'in Mısır'ı fethi, Tuna'ya ilerleyen sadrazamın ordusunun durumu hakkında (s. 41-49).</p> <p><i>Altıncı Bölüm:</i> Osmanlı donanmasının yola çıkışı, Çanakkale gemicilerinde huzursuzluk, donanmanın Karadeniz'e ulaşması, tüm devletlerin Bâbü'lî'ye tarafsız kalma sözü vermesi, şeyhülislâmın vefatı, İstanbul yangını (s. 49-57).</p> <p><i>Yedinci Bölüm:</i> Manya Yarımadası halkının Türkleri Kalamata'da katli, Rusların Koron'un işgali, Yunanların Tripoliçe'de kıyımı, Osmanlı halklarının Mora'ya yürümesi, Koron'un işgalinin bitirilip Modon'un işgal edilmesi (s. 57-74).</p> <p><i>Sekizinci Bölüm:</i> Yunanların Ruslara verdikleri söz, Mora'nın tahrip edilmesi (s. 74-82).</p>
<p>7</p>	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Mora'nın ele geçirilmesinin önemi, Rus donanmasına dair (s. 1-19).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Deniz korsanları hakkında, sultanın Çanakkale'yi Fransız mühendislerce tahkim ettirmesi, Eflak ve Mora'nın temizlenmesinden ötürü İstanbul'da kutlamalar, Mısır Hâkimi Ali Bey hakkında (s. 20-29).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Cezayirliilerin düşündürücü durumu, Tunus şehrinin Fransız donanmasınca saldırıya uğraması, Fas hükümdarının İstanbul'a elçi göndermesi, Malta'da düzensizlik, Napoli ve Toskana hakkında, Cenova'da veba (s. 29-43).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Korsika'da yeni vali, Pavia Üniversitesi hakkında, Mantova ve Parma herseklikleri arasında sınır belirlenmesi (s. 43-57).</p> <p><i>Beşinci Bölüm:</i> Alman imparatoru Macaristan'da, Vltava nehrinden Tuna'ya bir kanal projesi, İspanya ve İngiltere arasında husumet, Hollanda ve Danimarka donanmaları İspanya sahillerinde (s. 58-71).</p>
<p>8</p>	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Fransa'da savaş hazırlıkları, Fransızların Asya'daki durumu (s. 1-10).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> İngiliz ticaretinin yükselen durumu, sanat ve bilimi teşvik, Londra hakkında, Danimarka Kraliçesi Sophia Magdalena'nın ölümü (s. 10-24).</p>

	<p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Lehistan'daki vaziyet, Danzig'in Prusya halkı tarafından iskânı, üçüncü Rus donanması hakkında, Prut'ta Rus-Tatar çarpışması, Bender'e çekilen Tatar hanın oğlunun vefatı (s. 25-41).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Rus ve Osmanlı ordularının seferleri, Tatar hanın 18 Temmuz'da Ruslarla çarpışması ve yenilip Tuna'ya çekilmesi, Tuna'yı geçen ve Rus ordusuna karşı konuşlanan sadrazamla birleşmesi (s. 41-55).</p> <p><i>Beşinci Bölüm:</i> 1 Ağustos'ta savaş, Rusların galibiyeti, sadrazamın Tuna üzerinden ricatı, harp malzemelerinin Reprin Prensi'nin eline geçmesi (s. 56-70).</p> <p><i>Altıncı Bölüm:</i> Bender'in kuşatılması, emsalsiz müdafaa, seraskerin vefatı, Ruslarla Tatarlar arasında mücadele, Bender'in el değiştirmesi, üçüncü Rus donanmasının seyrüseferi (s. 71-88).</p>
9	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Lehistan'ın gerek devam eden savaştan gerekse vebadan ötürü üzücü durumu, Prusyalı Prens Heinrich'in Stokholm'a ulaşması (s. 1-17).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Alman Kayzeri'nin Prusya kralıyla bir araya gelmesi, İmparatorluk Diyeti'nde St. Remo meselesinin görüşülmesi (s. 17-31).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Çeşme Deniz Muharebesi ve Osmanlı donanması ile şehrin yakılması, Rus gemilerinin Çanakkale Boğazı'nı tutması (s. 31-41).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> İzmir'de huzursuzluk, Limni Adası'nın kuşatılması, yeni Kaptan-ı Derya Cafer Paşa'nın Çanakkale'den ilerleyişi (s. 41-62).</p> <p><i>Beşinci Bölüm:</i> Rus gemilerinin topladığı ganimetler, İstanbul'da korku, veba ve huzursuzluk, Çanakkale'nin tahkim edilmesi, barış yanlısı yeniçerilerin isyanı, Karadeniz'den Türk donanmasının geri gelmesi (s. 63-76).</p>
10	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Limni kuşatmasının devamı, buraya Cezayirli Hasan Paşa'nın ulaşması neticesinde Rusların çekilmesi (s. 1-18).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> İzmir açıklarında Fransız ve İngiliz gemileri, İstanbul'da veba, donanmanın yeniden tesisi çabaları, Sadrazam Halil Paşa'nın görevinden azli, hazinenin kuvvetlendirilmesine dair girişimler, Halep'te isyan (s. 18-38).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Bâbüali'nin Bulutkapan Ali Bey'e karşı savaş hazırlığı, Bükreş ve Eflak'ın tamamen kaybı, Rus ve Osmanlı ordularının kış karargâhları (s. 39-54).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Prusya Prensi Heinrich'in gelmesinden ötürü Petersburg'da sevinç, Danimarka kralının uygulamaları (s. 55-69).</p> <p><i>Beşinci Bölüm:</i> Lehistan'ın durumu, Avusturya ve Prusya'nın Lehistan meselesi nedeniyle görüşmesi, Osmanlı-Rus barışı için uğraşları, Avusturya'da nüfus sayımı, Almanya'da isyan (s. 69-91).</p>
11	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Fransa ile çeşitli Alman devletleri arasında anlaşma, Hıristiyanlığın Kaliforniya'da yayılması, (s. 1-22).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Portekiz kralının tarafsızlığı ve savaş hazırlıkları, İngiltere ve Amerika'daki kolonileri hakkında (s. 22-42).</p>

	<i>Üçüncü Bölüm:</i> Fas hükûmeti ve Berberî iktidarların Bâbîâlî'ye Rusya'yla savaşta yardım edememesi hakkında, Rus gemileri Sicilya'da, buradaki deprem, 1770 yılında İtalya'nın durumu (s. 43-67).
12	1-11. fasıllara ait alfabetik dizin (<i>Register</i>)
13	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Avrupa'nın genel durumu, Rusya hakkında (s. 1-29).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Konfederatların dış güçlerin yardımına bel bağlaması, Martin Lubomirski hakkında, (s. 30-41).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Prusya'nın Lehistan'daki varlığı, Lehistan'da üç farklı ordu (s. 42-69).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Rusya'nın 1771 seferine dair planları, III. Gustav'ın İsveç Kralı seçilmesi (s. 69-94).</p> <p><i>Beşinci Bölüm:</i> Rus generalleri hakkında, Osmanlı-Rus barışı için Viyana ile Berlin saraylarından sonuçsuz girişimler (s. 94-110).</p> <p><i>Altıncı Bölüm:</i> Osmanlıların yeni sefer için hazırlıkları, İstanbul'un Karadeniz ağzından korunması için yapılanlar, Şövalye Tott'un Türkleri savaş bilimi konusunda eğitmesi, Galata'da büyük yangın, altın sikkelerin değerinin yükseltilmesi, Osmanlı eyaletlerinde ve bilhassa Rumlardan alınan verginin artışı, Mora'da isyan (s. 111-124).</p> <p><i>Yedinci Bölüm:</i> Kapudan Paşa'nın Limni'yi tahkim ettirmesi, Ali Bey'in Filistin'i ele geçirmesi, Mekke kervanlarına göz dikmesi, Fas hükümdarının İsveç'le barış yenilemesi (s. 124-143).</p>
14	<i>Birinci Bölüm:</i> İtalyan iktidarların 1771'in ilk dört ayındaki icraatları, Patagonya'nın keşfi, Asya'da açlık sorunu ve deprem, Viyana ve Berlin saraylarının savaşla ilgili uygulamaları (s. 1-50).
15	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Rusya'nın Kırım'ın ilhakına ilişkin karar alması, Kırım'ın Rusya için önemi, Kefe'nin ele geçirilmesi (s. 1-23).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Kerç'in Rusların eline geçmesi, Azak Denizi'nden gelen bir Rus filusunun Kırım sahiline ve ilk defa olmak üzere Karadeniz'e ulaşması, Giray ve Şirin hanedanları hakkında, III. Selim Giray Han'ın Rumeli'deki topraklarına kaçması (s. 24-33).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Mareşal Romanzoff'un Tuna'nın sol sahilinde yer tutması, Rus generallerinin icraatları (s. 34-46).</p>
16	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Romanzoff'un Küçük Eflak'taki yenilginin intikamını alma çabasının sonuçsuz kalması, karargâhını tahkim ettirmesi (s. 1-23).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Gürcülerin hareketleri, Gürcü prensler arasında anlaşmazlık, Heraklius'un Kars'ı işgali, Ali Bey'e yönelik mücadeleler, (s. 23-33).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Tophane ve İstanbul'un çeşitli yerlerinde yangın, Viyana ve Berlin'in Osmanlı-Rus barışı için çabası, konfederatlar ve Rus donanması hakkında (s. 33-49).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Lehistan hakkında (s. 50-70).</p>
17	<i>Birinci Bölüm:</i> Rus elçinin Litvanya başkomutanıyla görüşmesi (s. 1-47).

18	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Lehistan'daki vaziyet hakkında, Litvanya Konfederasyonu'nun sonu (s. 1-17).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> General Romanzow komutası altındaki Rus ordusunun durumu, Türklerin Tuna'nın ötesindeki mevzilerinden uzaklaştırılması, Rus donanmasının operasyonları (s. 17-42).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Osmanlı sarayının durumu, Osmanlıların Tuna'daki faaliyetlerine dair haberler, barış dedikoduları, savaş için yeni hazırlıklar, Ali Bey ve Gürcistan hakkında (s. 42-50).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Rus donanmasının faaliyetleri, Rus elçi Obreskow'un serbest bırakılması ve seyahatine ilişkin sultanın buyruğu, bir konfederatın Lehistan kralına mektubu (s. 50-92).</p>
19	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Savaş hazırlıkları, sadrazamın Bar Konfederasyonu'na mektubu, ateşkes, sadrazamın tasdiki, Osmanlı memleketlerinde huzursuzluk, Ali Bey için işlerin kötüye gitmesi hakkında (s. 1-20).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Leh ticareti, konfederatların Kraków Kalesi'ni basması, Rusların kaleyi geri alışı, konfederatlar arasında anlaşmazlık, Zaremba'nın Leh kralıyla anlaşması (s. 21-56).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Prusya'nın Lehistan'daki toprakları ve konfederatlara karşı düşmanlığı, Avusturya ordusunun Lehistan'da ilerleyişi (s. 56-65).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Üç müttefik sarayın Lehistan için açıklaması, Viyana ile Berlin saraylarının manifestosu, Focşani'de barış kongresi ve feshi (s. 65-86).</p>
20	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Mısır'da Ali Bey'in yeni faaliyetleri, Prut önlerinde Rus filosu, Ali Bey'in Ruslarla müzakeresi, Lehistan'ın taksiminde Rusların elde edeceği bölgeler hakkında (s. 1-10).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Lehistan'ın taksimatında Avrupalı devletlerin umumî vaziyeti, (s. 11-25).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Lehistan hakkında sair haberler ve konfederatların vaziyeti, Ali Bey ve İstanbul hakkında haberler (s. 26-43).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Prusya Lehistan'ı hakkında, Varşova sarayının endişeleri (s. 44-72).</p> <p><i>Beşinci Bölüm:</i> Avrupa güçlerinin savaşa dair tutumları, yeniden başlayan barış görüşmeleri ve Lehistan'daki huzursuzluk hakkında (s. 72-100).</p>
21-22	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Lehistan hakkında yeni haberler, diplomatik yazışmalar, Danzig çevresinde hareketlilik (s. 1-15).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Pulawski'nin manifestosu, Varşova'daki Rus elçinin deklarasyonu, Wieliczka tuz madenlerine dair (s. 15-20).</p> <p>Johann Friedrich Meckel'in "<i>Vorläufige Ausführung Der Rechte Des Königreichs Hungarn Auf Klein Oder Roth Reussen Und Podolien, Und Des Königreichs Boeheim Auf Die Herzogthümer Auschwitz Und Zator</i>" adlı 108 sayfalık risalesi.</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Wieliczka tuz madenlerine dair (s. 109-123).</p>

<p>23</p>	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Yeni Rus tebaasının yemini, çeşitli Alman İmparatorluğu meseleleri (s. 1-14). <i>İkinci Bölüm:</i> Lehistan'daki üç gücün deklarasyonları ve süratle İmparatorluk Diyet tertiplenmesi için girişimleri, Leh sarayının buna cevabı (s. 14-26). <i>Üçüncü Bölüm:</i> Patras'taki deniz mücadelesi hakkında yeni haberler, İzmir'de Fransız konsülün ve bir Türk'ün Rus Generali Kont Orlov'a mektupları, İstanbul'dan ve Lehistan'dan çeşitli havadisler (s. 26-44). <i>Dördüncü Bölüm:</i> Danzig şehri hakkında, Prusya kralının 12 Eylül 1772 tarihli resmî beyanı (s. 45-96).</p>
<p>24</p>	<p>13-23. fasıllara ait alfabetik dizin (<i>Register</i>)</p>
<p>25</p>	<p><i>Birinci Bölüm:</i> İmparatorluk mülkleri hakkında kayzerî hüküm, Lehistan'a dair çeşitli havadisler, Kırım'da isyan, Ali Bey hakkında yeni haberler ve Yafa'nın işgali (s. 1-14). <i>İkinci Bölüm:</i> Gürcistan'dan özel bir haber, Kırım ve Tatar hanın sarayı hakkında, Ali Bey'in hikâyesi, Mısır'ın siyasi durumu hakkında (s. 14-34) <i>Üçüncü Bölüm:</i> Leh bakanın 2 Şubat'taki deklarasyona cevabı, İmparatorluk Diyeti hakkında (s. 35-63). <i>Dördüncü Bölüm:</i> Yafa'nın işgali hakkında, Kont Orlov'un Ali Bey'e cevabı, Lehistan meselelerine dair, Kont Poniatowski'nin ölümü, Leh kralının tuz madenlerinden geliri (s. 63-81). <i>Beşinci Bölüm:</i> Yafa'dan haberler, Rus elçisine verilen nota (s. 82-95).</p>
<p>26</p>	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Şimdiki savaşta Rusya ve Osmanlılar hakkında bazı genel izlenimler, İngiltere'nin tutumu hakkında (s. 1-13). <i>İkinci Bölüm:</i> Prusya'nın çıkarımı, Pomeranya hakkında (s. 13-26). <i>Üçüncü Bölüm:</i> Leh kralının karakterine dair, Lehistan'ın yasaması hakkında (s. 26-36). <i>Dördüncü Bölüm:</i> Osmanlı Devleti hakkında mücmel bilgiler (s. 37-50). <i>Beşinci Bölüm:</i> Tatarların hükümeti, yaşam biçimleri ve savaş durumları hakkında (s. 50-58). <i>Altıncı Bölüm:</i> Alman şövalyelerin Leh Krallığı ile Pomeranya üzerine pazarlığı hakkında (s. 59-84). <i>Yedinci Bölüm:</i> Petersburg sarayının bildirdikleri (s. 84-95).</p>
<p>27</p>	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Rusya'nın ele geçirdiği memleketlere dair (s. 1-9). <i>İkinci Bölüm:</i> Prusya Krallığı'nın hakları ve Pomeranya Eyaleti ve bazı Leh bölgelerine yönelik talepleri (s. 9-18). <i>Üçüncü Bölüm:</i> Türkler, Lehistan ve Danzig şehri hakkında bazı haberler (s. 18-31). <i>Dördüncü Bölüm:</i> Leh meclisinin açılışı, tesis edilen konfederasyon ve Litvanya vekillerinin buna itirazı (s. 31-44).</p>

	<p><i>Beşinci Bölüm:</i> Tecrübeli bir subayın Türklere karşı sürdürülen savaşın türü hakkındaki izlenimleri, bir başkasının Lehistan'daki savaş hakkındaki görüşleri (s. 45-55).</p> <p><i>Altıncı Bölüm:</i> Galiçya veya Haliç hakkında incelemeler, Avusturya'nın talepleri üzerine bir resmî yazı, Prusya'nın Pomeranya hakkındaki sonuç açıklaması (s. 55-67).</p> <p><i>Yedinci Bölüm:</i> Konfederasyon hakkında, Leh meclisine dair yeni haberler (s. 68-80).</p>
28	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Bükreş'teki barış kongresinin feshi, Rus bakanın Osmanlı elçisine verilen ulti-matom, İstanbul'dan savaşa dair haberler, Tuna'da 1 Mayıs'a kadarki Rus operasyonları, Rus donanması hakkında havadisler (s. 1-24).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Leh meclisine dair yeni haberler, Leh kralının mecliste 10 Mayıs'taki konuşması (s. 25-37).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Bâbiâli hakkında haberler, Rus ordusundan 10 Mayıs'a kadar gelen haberler (s. 37-47).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Üç müttefikle müzakere etmek üzere atanan Leh temsilcisinin talimatnamesi, Kraków piskoposunun Rus elçisine mektubu ve aldığı cevap, Danzig hakkında (s. 47-68).</p> <p><i>Beşinci Bölüm:</i> Türklerin savaş operasyonlarına dair bazı haberler, savaşa dair ilave bilgiler (s. 68-82).</p> <p><i>Altıncı Bölüm:</i> Kral katilinin mahkemesine dair, üç müttefikin elçisiyle Leh temsilcisi arasındaki görüşmeye dair olumsuz haberler (s. 83-92).</p> <p><i>Yedinci Bölüm:</i> Ali Bey'in yeni faaliyetleri ve başına gelen felâket (s. 92-96).</p>
29	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Romanzow'un ordusunun operasyonlarına dair Petersburg sarayının raporu, Türklerin savaş hazırlıkları hakkında bazı haberler (s. 1-9).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Rus sarayı ve savaş durumu hakkında, Rus sarayının cevabı ve barış müzakerelerinin kesilmesi üzerine Türklerin manifestosu (s. 9-32).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Romanzow'un faaliyetleri ve Tuna'yı geçişi, Türklerle çetin çarpışma, General Repnin'in esareti ve General Weismann'ın ölümü (s. 33-52).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Tüm Avrupa'nın silaha sarılması, Rusya hakkında haberler, kral katilinin davası, Kayzer II. Joseph'in Galiçya seyahati (s. 52-71).</p> <p><i>Beşinci Bölüm:</i> Tuna'nın ötesinde ve Silistre'de olanlar (s. 71-85).</p> <p><i>Altıncı Bölüm:</i> Temsilcilerin kayzerî sarayla yapacağı anlaşmaya dair gelişmeler, kayzerin seyahati hakkında (s. 85-100).</p>
30	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Kayzer II. Joseph'in Kraków'u ziyareti, kral katili hakkında karar ve idam, Ruslarla müzakere ve anlaşma (s. 1-17).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Müstakbel hükûmet şekline dair başlayan görüşmeler, mecliste müzakereler (s. 23-30).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> General Suvorov'un Osmanlılara yönelik faaliyetleri, donanma ve Türklerin savaş hazırlığına dair (s. 30-40).</p>

	<p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Delegelerin hararetli tartışmaları (s. 40-54).</p> <p><i>Beşinci Bölüm:</i> Malta elçisinin manifestosu, meclisteki müzakerelere ilişkin (s. 55-65).</p> <p><i>Altıncı Bölüm:</i> Delegelerin verdiği nota, tuhaf resmî yazı (s. 65-76).</p> <p><i>Yedinci Bölüm:</i> Suriye'deki gelişmelere dair ilave bilgiler, İstanbul'dan haberler, Bağdat'ta veba, delegelerin verdiği notaya Rus elçinin cevabı (s. 77-89).</p> <p><i>Sekizinci Bölüm:</i> 1773 yılı sonuna doğru Tuna'da operasyonlar (s. 89-96).</p>
31	<p>1504 yılına ait Latince bir risalenin Almanca tercümesi: “<i>Des heiligen Methodius Offenbarungen, welche ihm im Jahr nach Christi Geburth 225. in seinem Gefängnisse durch einen Engel gegeben worden, und wovon in dem [...]</i>” (Türkçesi <i>Sözde Metodios'un Kıyameti</i>) (s. 1-110)²³.</p>
32	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Bar Konfederasyonu'nun manifestosu, Pulawski'nin manifestosu, üç elçinin bu manifestolar nedeniyle verdikleri nota (s. 1-20).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Yunan tefrikasına dair şikâyetler, Malta şövalyeleri hakkında tarihsel bilgiler (s. 21-45).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Yeni hükûmet biçimine dair planlarda büyük hareketlilik hakkında (s. 46-57).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Rusya'da Pugachev isyanı, sultanın vefatı ve IV. Ahmed'in²⁴ tahta cülüsü (s. 58-85).</p> <p><i>Beşinci Bölüm:</i> Beyrut'un işgali ve ele geçirilmesi, şeyhin Bâbüâli'yle mukayesesi, Rus donanmasına dair bazı bilgiler (s. 85-92).</p>
33	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Lehistan'daki kalıcı konsey hakkında yeni haberler ve üç elçinin buna karşı deklarasyonu (s. 1-20).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Delegasyonun 1-5 Ekim arasındaki işleri, kralla muhalefetin mukayesesi (s. 20-33).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Sınırların tespiti, Leh bakanların kendilerine verilen haritalara yönelik notaları, Avusturya ve Prusya temsilcilerin buna cevabı (s. 33-55).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Kurlandiya için pazarlık (s. 55-65).</p> <p><i>Beşinci Bölüm:</i> Tuna'daki seferin başlaması, Rusların nehirdeki operasyonları, sadrazamın etrafının sarılması ve barışa mecbur edilmesi, Kırım'daki ordu ve Rus donanması hakkında (s. 65-80).</p>
34	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Ruslarla Osmanlılar arasında barış antlaşması, Türklere dair bazı haberler ve Türklerin son savaş operasyonları hakkında (s. 1-24).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Asi Pugatschew hakkında havadisler, onun hakkında verilen hüküm ve idamı (s. 25-46).</p>

²³ Söz konusu risaleyi de içeren bir makale çalışması yazar tarafından hazırlanmış olup yayın aşamasındadır.

²⁴ I. Abdülhamid yerine zikredilen “IV. Ahmed” namındaki kişiye dair anlatımın Türkçesi aşağıda verilmiştir.

	<p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Lehistan ve Prusya arasında sınır anlaşmazlıkları, sınır komisyonlarının birbirlerine verdiği notalar (s. 46-64).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> Delegasyon hakkında, Rus bakanın ultiyatomu, meclisin tekrar açılması ve buradaki müzakereler (s. 65-84).</p>
35	<p><i>Birinci Bölüm:</i> Leh meclisinin yeniden açılması, buradaki müzakereler ve ilginç konuşmalar, delegasyonun sonu (s. 1-40).</p> <p><i>İkinci Bölüm:</i> Prusya ile Lehistan arasında bölgelerin hak iddiasına dair anlaşmazlıkları (s. 41-54).</p> <p><i>Üçüncü Bölüm:</i> Rus imparatoriçenin Moskova'ya seyahati, barış sözleşmelerinin mübadelesi ve bu haberin Rusya'da ilan edilmesi (s. 55-78).</p> <p><i>Dördüncü Bölüm:</i> İstanbul hakkında, kalıcı konsilin üyeleri, çeşitli havadisler, son söz (s. 79-88).</p>
36	25-35. fasıllara ait alfabetik dizin (<i>Register</i>)

3. Eserde Yer Alan Görseller

Zengin bir görsel malzemeye sahip olan eserde çok sayıda bakır üzerine işlenmiş gravür ve sulu boya resim bulunmaktadır. Görsellerde dönemin devlet yöneticilerine, diplomatlarına ve askerlerine ait tasvirler olabileceği gibi haritalara da rastlamak mümkündür. Osmanlılara ait, örneğin Sultan III. Mustafa'yı tasvir eden gravürün hayalî bir çalışma olduğu açık olmakla birlikte yeniçeri ağası, yeniçeri, sipahi ve kaptan-ı deryayı tasvir eden siyah-beyaz gravürün dönemin kıyafetlerini yansıttığı görülmektedir.

Görsel 1: III. Mustafa'yı tasvir eden gravür²⁵.

²⁵ Caminer, *Geschichte*, 1771, s. 77.

Görsel 2: Yeniçeri Ağası, Yeniçeri, Sipahi ve Kaptan-ı Derya'yı tasvir eden gravür²⁶.

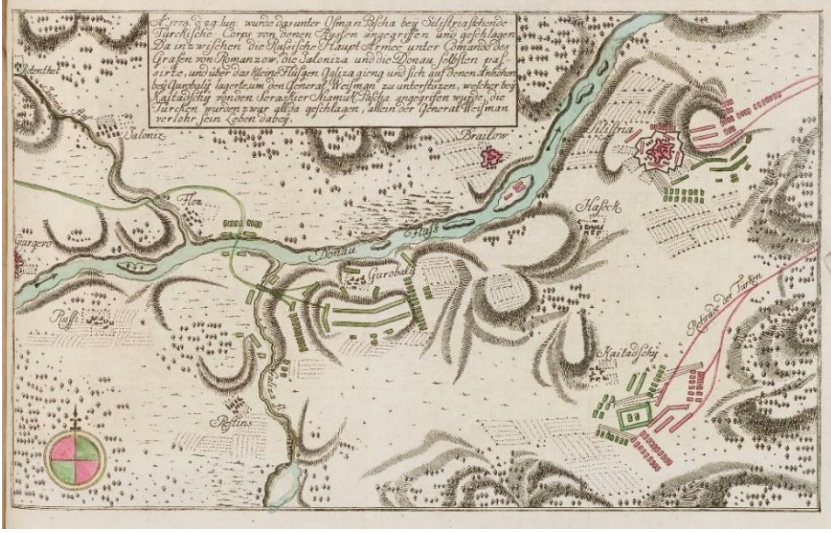
Eserdeki görseller içinde haritaların ve sulu boya ile yapılmış renkli resimlerin dikkat çekici ayrıntılara sahip olduğu görülmektedir.

Görsel 3: Karadeniz ve çevresini gösteren harita²⁷.

²⁶ Caminer, *Geschichte*, 1771, s. 81.

²⁷ Caminer, *Geschichte*, 1771, s. 105.

Görsel 4: Silistre’de 29 Haziran 1773 tarihli Osmanlı-Rus Savaşı’nı gösteren harita²⁸.

4. Osmanlılarla İlgili Anlatımdan Örnekler

36 fasıllık eserde Osmanlılarla ilgili havadisler yalnızca siyasî, diplomatik ve askerî gelişmelere dair olmayıp meraklı kamuoyunu şahıslar üzerine de bilgilendirmektedir. Ancak tarihi olayların sıcağı sıcağına nakli sırasında –kuvvetle muhtemel ilk ve onaylanmamış duyumlara dayanan– bazı bilgilerin gerçeği yansıtmadığı da görülmektedir. Örneğin I. Abdülhamid’in cülûsuna dair malumat hem detaylı hem de gerçeğe yakınken, burada dikkat çekici bir yanlış söz konusudur. 21 Ocak 1774’te vefat eden Sultan III. Mustafa’nın yerine aynı gün tahta cülûs eden ve III. Ahmed’in III. Mustafa’dan sonra hükümdar olan ikinci oğlu I. Abdülhamid olduğu hâlde, kendisi “IV. Ahmed” namıyla zikredilir. Bu isim yanlışının, Şehzade Abdülhamid’in hükümdar isminin değişerek –babası III. Ahmed’den sonra– “IV. Ahmed” olduğu vehminden ileri geldiği görülmektedir. İlgili kısımdaki anlatım Türkçeye şu şekilde aktarılabilir:

“21 Ocak 1774’te öğlen saatlerinde şimdiye kadar sultan olan III. Mustafa dünyadan ayrıldı. 59 yaşındaydı ve 28 Ekim 1757’den

²⁸ Caminer, *Geschichte*, 1774, s. 101.

beri hüküm sürüyordu. Hükümdarlığı, Lehistan meselesi yüzünden Rusya'ya karşı zorlu savaşa girmesine kadar barış içinde ve sakindi. Bu savaşın talihsiz başlangıcı sağlığını zayıflattı ve belki de ölümünü hızlandırdı. Halefinin tahta cülüsü hakkında tafsilatlı haberler vermemiz, belki okuyucularımız için ilgi çekici olabilir.

Mutat olduğu üzere sultanın ölümü, türlü kargaşayı önlemek için tahtın yeniden dolmasına kadar, ilk dakikalarda gizlenmeye çalışıldı. Başlarda Bâbiâli'de fevkalâde bir hareketlilik fark edildi ve kamuoyunun ilgisini dağıtmak için kamuoyu, çıkmış bir yangına dair dedikoduyla oyalandı. Bu sırada şeyhülislâm, ulema ve Bâbiâli vezirleri sessizce saraya davet edildi ve arkalarından sarayın kapıları kapatıldı. Kapılar kapandıktan sonra, 1730'dan beri Eski Saray'da tutulan merhum sultanın kardeşi Abdülhamid, hadım ağalar tarafından dairesinden çıkarıldı. Dairesinden çıkar çıkmaz kaymakam ve şeyhülislâm koluna girerek onu hazırlanmış tahta götürdüler ve tazimlerini arz etmek üzere ayaklarına kapandılar; aynısını diğer vezirler de uyguladı. Aynı zamanda sarayın tepesinden limana doğru toplar atıldı ve tüm minarelerden ve tüm meydanlarda Sultan Mustafa'nın vefatı ile çokça dua eşliğinde Abdülhamid'in tahta cülüsü ilan edildi. Bütün bunlar yalnızca iki saat kadarlık bir zamanda gerçekleşti.

Hemen akabinde ruhandan ayrılmış olan ceset, vüzerâ ve tüm saray halkı eşliğinde Laleli Camii'ne taşınıp güneş henüz batmadan²⁹ toprağa defnedildi.³⁰

“Artık IV. Ahmed adını almış olan yeni sultan, sarayda ve Kubbealtı'nda birçok değişiklik yapmayı amaçladı, ancak bunlar bizi ilgilendirmiyor. Sadece şeyhülislâmın görevinden azledildiğini, kaymakamın kapudan paşa yapıldığı ve eski görevine Varna'dan Süleyman Paşa'nın getirildiğini belirtmek

²⁹ Cenazenin akşam ezanından sonra karanlık basarken fener ve meşalelerle nakli hakkında bkz. Kemal Beydilli, *Osmanlı'da Devletlerarası İlişkiler. Siyaset-Yaşam-Yenileşme. Seçilmiş Makaleler 1*, Timaş Yayınları, İstanbul 2022, s. 232.

³⁰ Caminer, *Geschichte*, 1774, s. 76-77.

lüzumundayız. Ek olarak IV. Ahmed sık sık kendini halka gösterir ve cephanelikleri, tersaneleri ve camileri ziyaret ederdi.”³¹.

Bunun dışında kronikte –İstanbul başta olmak üzere– şehir tarihine ilişkin muhtelif bilgiye rastlamak mümkündür. Diyelim ki 1772 yılında okuyucunun istifadesine sunulan 16. faslın içinde yer alıp 1771 yılının yaz aylarında vuku bulmuş olan Tophane ve İstanbul’un çeşitli yerlerindeki yangına ilişkin kısım, bir gazete haberi gibi aktarılmaktadır:

“Şehirde, özellikle Mayıs ayında, dinsiz katillerin lanetli kötülüklerine atfedilen çeşitli önemli yangınlar da çıktı. En önemli olay 3 Haziran’da Balat olarak adlandırılan Yahudi mahallesinde meydana gelmiştir. Yangın 9 saat sürmüş ve 2.000 civarında olduğu tahmin edilen çok sayıda evin dumanlar içinde kalmasına neden olmuştur. İki gün sonra bir başka yangın, top dökümünün yapıldığı yerin bulunduğu Tophane mahallesindeki 15 evi yok etti ve Üsküdar ya da Kadıköy’deki diğer evler de kül oldu. Daha sonra Tophane’de çeşitli yangın çıkarıcı malzeme bulundu ve bunlar daha fazla hasara yol açmamaları için zamanında keşfedildi.”³²

5. Eserin Değerlendirilmesi

Venedik’te 1770 yılında *Storia della guerra presente (Mevcut Savaşın Tarihi)* ismiyle neşredilen ve 1768’de başlayan Osmanlı-Rus Savaşı’nı 1762’den itibaren sebepleriyle birlikte konu alan kroniğin müellifi, gazeteci ve tarihçi Domenico Caminer, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında İtalyan dünyasında tanındığı gibi diğer Batı ülkelerinde de biliniyordu. Osmanlı-Rus Savaşı’nı yakından takip eden Avrupa kamuoyu, hususen Prusya’nın meraklı entelektüel zümresi, kuşkusuz 1770 sonrası gelişmeleri de öğrenmek ve devam eden savaşa olup bitenden haberdar olmak arzusundaydı. İşte bu beklentiyi karşılamak üzere C. H. Korn ve ona yardımcı olan J. C. Schmidlin kolları sıvamış ve söz konusu kroniği Almancaya tercüme ettikten sonra, Caminer’in kaldığı yerden başlamak üzere, 1771-1775 yılları arasını Almanca kaleme almışlardır. Alman müelliflerin Caminer’in eserini neden

³¹ Caminer, *Geschichte*, 1774, s. 81.

³² Caminer, *Geschichte*, 1772, s. 35.

tercüme edip muharebenin gidişatını yazdıkları sorusunun cevabını, Râgıb Paşa'nın vefatından (1763) sonra yaşananlar, Ahmed Resmî Efendi'nin Berlin sefaretî (1763-64), Prusya-Rusya tedafû ittifak anlaşması (11 Nisan 1764) gibi gelişmeler ile Osmanlı-Prusya münasebetleri ve Prusya'nın Osmanlı-Rus Harbi sırasındaki tutumu³³ çerçevesinde anlamlandırmak ve bulmak mümkündür.

Korn, yukarıda zikredildiği üzere (dipnot 15), Haziran 1776'da *Kuzey Amerika'daki İngiliz Kolonilerinin İsyanının Başlangıcından İtibaren Avrupa'daki ve Avrupa Dışındaki Savaşların Tarihi*'ni yazmaya başlamış 30 fasıldan oluşan hacimli çalışmasını 1784'te tamamlamıştır. Bu eser, tıpkı *Mevcut Savaşın Tarihi*'nde olduğu gibi, Korn'un bilgi toplama/haber alma beceresini, kaynak zenginliğini ve siyasî havadisleri aktarmadaki hızını ve arzusunu açıkça ortaya koyar. Ayrıca bu eser, *Rusya, Polonya ve Bâbiâli Arasında Hâlen Devam Etmekte Olan Savaşın Tarihi*'nde Osmanlı-Rus Savaşı'yla ilgisi bulunmayan Kuzey Amerika ve Amerika'daki koloniler hakkındaki bilgilerin niçin yer aldığına dair fikir verir: yazar bu sayede bir yandan Avrupa devletlerinin 1770 ortaları itibariyle siyasî vaziyetini geniş perspektiften ele alırken diğer yandan bir sonraki çalışmasının bir bakıma temellerini atmış olur.

Rusya, Polonya ve Bâbiâli Arasında Hâlen Devam Etmekte Olan Savaşın Tarihi'ne dönecek olursak, Frankfurt ve Leipzig'de neşredilmiş olan eserin birinci faslının ön sözünde Korn şöyle yazmaktadır:

“Bu tarihin yazarı, genel beklentilere uygun bir eser ortaya koyabilmek için güvenilir belgelere ulaşma konusunda hiçbir gayret ve zahmetten kaçınmamıştır. Yazarın 20 yılı aşkın bir süredir başlıca uğraşı, çağımızın tarihi hakkında sağlam bir bilgi edinmek olmuştur. Ayrıca öyle haberler alma şansına sahip olmuştur ki, eserini okuyanlar sadece bundan memnuniyet duymakla kalmayacak, aynı zamanda daha önce herkes tarafından bilinmeyen çeşitli anekdotlar da bulacaklardır. Her bölümde yer alan bakır üzerine işlenmiş gravürler, aynı bölümün

³³ Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar: XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1985, s. 79-107.

sonuna eklenecek, sonraki bölümlerde Eflak, Ege Denizi, Boğdan haritası ve tarih için yararlı diğer gravürler yer alacak ve genel olarak bu talihsiz savaş sürdüğü sürece okuyucuları güvenilir ve tarafsız bir şekilde bilgilendirmeye özen gösterilecektir; hâlihazırda dördüncü, beşinci ve altıncı fasıllar zaten baskıda olup birkaç ay içinde birkaç ay içinde mümessil beyefendilerde teşhirde satışa sunulacak.”³⁴.

Christoph Heinrich Korn, ön sözünde ifade ettiği gibi, “sağlam bilgileri haber alma şansına sahip” ise de eserinde –Avrupa’daki ve Avrupa Dışındaki Savaşların Tarihi’nde olduğu gibi³⁵– kaynakçaya yer vermemiştir. Bununla birlikte Korn’un hem Avrupa’ya Venedik üzerinden yayıldığı bilinen Osmanlılara dair haberleri hem de Alman istihbarat kanallarını kullandığı rahatlıkla düşünülebilir. Yine kaynakları arasında Avrupa’nın önemli haberlerini konu almış olan dönemin havadis derlemelerinin, dergilerin ve jurnallerin de yer alması kuvvetle muhtemeldir.³⁶ Eserin kaynakçasının bulunmaması ve –yine muhtemelen– anlatımlarının bazen duyumlara da dayanıyor olması ile beraber, devam eden bir savaşın gelişmelerini vukuundan kısa bir süre sonra redaksiyon edilmesi ve basıma uygun getirilip kamuoyuna sunulması göz önüne alındığında, kaynak değerinin 1771-1775 yılları arasındaki dönem ve hassaten Osmanlı-Rus Savaşı için yüksek olduğu söylenmelidir.

Her hâlükârda, *Osmanlı-Rus Savaşı 1768-1774* (1906) isimli ve mezkûr savaş hakkında Almanca yazılmış en mühim eserin müellifi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Yüzbaşısı Richard Ungermann’ın savaşa dair çok sayıda bilgiyi Korn’un kroniğine dayandırması³⁷, *Rusya*,

³⁴ Caminer, *Geschichte*, 1771, s. 4.

³⁵ Bu eserinde kullandığı muhakkak olan kaynaklardan birisi, Avrupa’nın ilk siyasi gazetelerinden ve yayın aralığı 1781 (dolayısıyla bir evvelki eseri *Rusya, Polonya ve Bâbiâli Arasında Hâlen Devam Etmekte Olan Savaşın Tarihi*’nden önce) ilâ 1840 arasındaki *Politisches Journal nebst Anzeige von gelehrten und andern Sachen* (kısaca *Politisches Journal / Politik Jurnal*) isimli Almanca gazetedir. Bkz. Christoph Heinrich Korn, *Geschichte der Kriege in und ausser Europa: Vom Anfange des Aufstandes der Britischen Kolonien in Nordamerika an*, Gabriel Nicolaus Raspe, Nürnberg 1784, s. 74.

³⁶ 1768-1774 muharebelerine dair başkaca Batılı kroniğe rastlanılmamıştır.

³⁷ Ungermann, *Der Russisch-türkische*, s. 7, dn 1 vd.

Polonya ve Bâbiâli Arasında Hâlen Devam Etmekte Olan Savaşın Tarihi'nin hem kaynak değerinin yüksek hem de geçerlilik ömrünün uzun olmasının delili olduğu söylenebilir.

Sonuç

Bu makalede ve literatürde ilk defa olmak üzere tanıtılan Almanca eserin yukarıda başlıklar hâlinde ele alınan yapısı, muhtevası, içerisinde bulunan görseller ve değerlendirilmesi neticesinde 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi'yle birlikte dönemin Amerika dâhil Batı dünyası hakkında çok çeşitli güncel malumatı aktardığı sarahaten ortaya çıkmaktadır. Söz konusu 3.008 sayfalık kronik incelendiğinde, yukarıda konu başlıkları ve sayfa numaraları ile verilen muhtevasının ne kadar çeşitli konulardan meydana geldiğini göstermektedir. Bu bakımdan müstakil bir savaşı aktarmanın yanı sıra 1762-1775 yıllarını kapsayan bir genel siyasî tarih kaynağı olduğu görülmektedir. Bundan başka eser, yukarıda örneği verildiği üzere şehir tarihi, hatta çeşitli –Danimarka, Rus, İngiliz, Malta, Fas gibi– memleketlerin elçilerinin faaliyetlerine yer vermesiyle diplomasi tarihi gibi farklı araştırma sahalarına malzemeler sunmakta, incelenmeye değer konular barındırmaktadır. Malumdur ki son zamanlarda söz konusu savaşla ilgili olarak çok sayıda çalışma yayımlanmaktadır³⁸. Bunların çoğu bizatihi muharebelerle alâkalı iken bu eser doğrudan diplomasi üzerinde durmaktadır. Eserdeki geniş malumatın güvenilirliği, yapılacak tarih çalışmalarında daha somut hâle gelecektir. Zira eser, Ungermann'dan (1906) sonra unutulmuş izlenimini vermektedir.

Neticede bu çağdaş kaynakta yer alan bilgilerin söz konusu dönemin askerî, siyasî, diplomatik gibi muhtelif konularına ilişkin yürütülecek akademik çalışmalarda kullanılmaya elverişli çok sayıda orijinal bilgiyi şamil bir eser olduğu; bundan başka eserin, Domenico Caminer'in *Rusya, Polonya ve Bâbiâli Arasındaki Son Savaşın Tarihi* (1776) ile birlikte, bilhassa 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'na dair müstakbel çalışmalara nitelikli ve nadide katkılar sağlayacağı açıktır.

³⁸ Örnek olarak bkz. Brian L. Davies, *The Russo-Turkish War, 1768–1774. Catherine II and the Ottoman Empire*, Bloomsbury Academic, London 2016.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Kaynak Eserler / Primary Sources

CAMİNER, Domenico, *Geschichte des gegenwärtigen Kriegs zwischen Rußland, Polen und der Ottomannischen Pforte*, çev. Christoph Heinrich Korn ve Johann Christoph Schmidlin, Frankfurt & Leipzig, 1771-1775

CAMİNER, Domenico, *Storia della guerra presente tra la Russia e la porta Ottomana*, A spese di Antonio Graziosi, Venedik 1770

CAMİNER, Domenico, *Storia della ultima guerra tra la Russia e la porta Ottomana* [...], Venedik 1776

Araştırma ve İnceleme Eserleri / Secondary Sources

AKÇAY, Eray, “Osmanlı-Rus İlişkilerinin St. Petersburg ve Çevresindeki Mimari ve Abidevi İzleri (XVIII-XIX. Yüzyıl)”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 147 (2021), s. 161-180

AKSAN, Virginia, “The One-Eyed Fighting the Blind: Mobilization, Supply, and Command in the Russo-Turkish War of 1768-1774”, *The International History Review*, Sayı 2 (1993), c. 15, s. 221-238

BEYDİLLİ, Kemal, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar: XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1985

BEYDİLLİ, Kemal, “Küçük Kaynarca Antlaşması”, *DİA*, c. 26, Ankara 2002, s. 524-527

BEYDİLLİ, Kemal, “Mustafa III”, *DİA*, c. 31, Ankara 2020, s. 280-283

BEYDİLLİ, Kemal, *Osmanlı'da Devletlerarası İlişkiler. Siyaset-Yaşam-Yenileşme. Seçilmiş Makaleler 1*, Timaş Yayınları, İstanbul 2022

BEYDİLLİ, Kemal, “Rusya”, *DİA*, c. 35, İstanbul 2008, s. 253-265

- BİLBASOV, Vasiliy A., *Istoriya Yekaterini Vtoroy*, T. I-XII, Stuhr'sch Buchhandlung, Berlin 1896
- DE MİCHELİS, Cesare, "Caminer, Domenico", *Dizionario biografico degli Italiani*, c. 17, Roma 1974, s. 234-236
- DE MİCHELİS, Cesare, "Caminer, Elisabetta", *Dizionario biografico degli Italiani*, c. 18, Roma 1975, s. 240
- Dİ MARO, Maria, "The Enlightened Journalism of Elisabetta Caminer Turra", *Journal for Literary and Intermedial Crossings*, Sayı 6/1 (2021), s. 1-25
- HURMUZAKİ, Eudoxius, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, c. 5, Socecu & Teclu, Bükreş 1886
- KİTROMİLİDES, Paschalis M., "Ideologikes epiloges kai historiografikē praxē: Spyridōn Papadopoulos kai Domenico Caminer", *Thēsaurismata*, Sayı 20 (1990), s. 500-517
- KÖSE, Osman, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2006
- UNGERMANN, Richard, *Der Russisch-türkische Krieg 1768-1774*, Wilhelm Braumüller, Viyana & Leipzig 1906
- YEŞİL, Fatih, "Osmanlı-Rus Harplerini (1710-1829) Etkileyen Faktörler Üzerine", *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, Sayı 2 (2021), c. 2, s. 99-116
- WOLFF, Larry, *Venice and the Slavs. The Discovery of Dalmatia in the Age of Enlightenment*, Stanford University Press, Kaliforniya 2001
- ZINKEISEN, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1699-1774)*, c. 5, çev. Nilüfer Epeçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011

EKLER

Ek 1: 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rus Atlı Piyade Eri Tasviri

(Kaynak: Domenico Caminer, *Geschichte des gegenwärtigen Kriegs zwischen Rußland, Polen und der Ottomannischen Pforte*, çev. Christoph Heinrich Korn ve Johann Christoph Schmidlin, Frankfurt ve Leipzig 1773, s. 118)

Ek 2: 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rus Karabinalı Süvari Tasviri

(Kaynak: Domenico Caminer, *Geschichte des gegenwärtigen Kriegs zwischen Rußland, Polen und der Ottomannischen Pforte*, çev. Christoph Heinrich Korn ve Johann Christoph Schmidlin, Frankfurt ve Leipzig 1773, s. 116)

Ek 3: Bir Tatar Tasviri

(Kaynak: Domenico Caminer, *Geschichte des gegenwärtigen Kriegs zwischen Rußland, Polen und der Ottomannischen Pforte*, çev. Christoph Heinrich Korn ve Johann Christoph Schmidlin, Frankfurt ve Leipzig 1771, s. 1)

Ek 4: Mısır'a hâkim olan Kölemen beyi Bulutkapan Ali Bey'in Tasviri

(Kaynak: Domenico Caminer, *Geschichte des gegenwärtigen Kriegs zwischen Rußland, Polen und der Ottomannischen Pforte*, çev. Christoph Heinrich Korn ve Johann Christoph Schmidlin, Frankfurt ve Leipzig 1771, s. 7)

Ek 5: Lehistan Krallığı'nın 1773 Yılındaki Vaziyetinin Tasviri

(Kaynak: Domenico Caminer, *Geschichte des gegenwärtigen Kriegs zwischen Rußland, Polen und der Ottomannischen Pforte*, çev. Christoph Heinrich Korn ve Johann Christoph Schmidlin, Frankfurt ve Leipzig 1774, s. 101)

Extended Summary

The Ottoman-Russian War of 1768-1774, which constituted a turning point not only for the Ottoman Empire but also for Russia in terms of Eastern politics, is of great importance in terms of revealing the Ottoman feebleness and documenting the emergence of Russia as a great power. The war, which was closely followed by European states and public opinion, can be found in many contemporary publications in many languages.

There are many contemporary Western sources on the Ottoman-Russian War of 1768-1774. One of these sources is the *Storia della guerra presente tra la Russia e la porta Ottomana*, which was prepared in Italian by Domenico Caminer, one of the leading Venetian Enlightenmentists, and published in 10 chapters by Antonio Graziosi in 1770. The same work was translated into German (*Geschichte des gegenwärtigen Kriegs zwischen Rußland, Polen und der Ottomannischen Pforte*) by Christoph Heinrich Korn and Johann Christoph Schmidlin between 1771 and 1775, expanded and published in 36 chapters.

This source, which began to be published while the war was still in progress, is valuable in terms of Ottoman military and political history and is worth scrutinizing. Perhaps with the new perspectives to be gained in this way, it will be possible to reinterpret and revise the war in question. For this reason, this article provides a summary of this contemporary German source on the Ottoman-Russian War of 1768-1774.

This work, which was published in Frankfurt and Leipzig and printed in Gothic German letters, deals with the events starting from 1762 until the Treaty of Kuchuk Kainardja. It also deals with the historical background of the Ottoman-Russian War of 1768-1774, the events that led to the outbreak of the war and its process. It is also possible to list the prominent topics as follows: The partition of Poland, the internal affairs of Poland and the Bar Confederation, the activities of the Ottoman Empire, Austria and Prussia, detailed information about the Crimean Tatars, the Ottomans and the Russians, the developments in England, Spain and Italy, and the rebellion of Bulutkapan Ali Bey, the Mameluke ruler of Egypt.

An examination of the expanded German translation of Domenico Caminer's chronicle *History of the Present War between Russia and the Sublime Porte* by C. H. Korn and J. C. Schmidlin, discussed in this article, clearly reveals that the work provides a wide range of information about the Ottoman-Russian War of 1768-1774 and the Western world of the period, including America. The content of the 3,008-page work - given above with the subject headings and page numbers - shows that the subjects are astonishingly diverse. The work provides material for a wide range of research fields such as urban history and even the history of diplomacy with its coverage of the activities of the ambassadors of various countries - Denmark, Russia, England, Malta, Morocco - and contains topics worthy of study. In this respect, it can be said to be a source of general history covering the years 1762-1775 as well as an independent war. In particular, the reliability of the extensive information in the work will become more concrete in future historical studies. This is because the work seems to have been forgotten after Ungermann (1906). It is well known that a large number of studies on the war in question have been published recently. While most of them are about the battles themselves, this work focuses directly on diplomacy.

As a result, it is clear that the work contains a great deal of original information that can be used in academic studies on the subjects of the period in question.

31 Mart Vakası Sonrası Hareket Ordusu'yla İstanbul'u Kuşatan Manastır Milli Taburu'nda Görevli Bir Subayın Günlüğü

Diary of an Officer on Duty in the Manastır Volunteer
Battalion Besieging Istanbul with the Third Army after the 31
March Incident

Ferdi ERTEKİN*

Öz

Osmanlı askerî tarihinin aydınlatılması açısından İngiliz askerî istihbarat raporları son derece önem arz etmektedir. İngiliz askerî ataşesi Albay Herbert Conyers Surtees, Haziran 1909'da İstanbul'daki İngiliz Sefareti'ne sunduğu raporunda, 31 Mart Vakası sonrası isyanı bastırmak amacıyla Mustafa Kemal (Atatürk)'ün *Hareket Ordusu* adını verdiği, merkezî karargâhı Selanik'te bulunan III. Ordu ile birlikte İstanbul'a gelen bir subayın günlüğünü ortaya çıkarmıştır. Sultan II. Abdülhamid'in 33 yıl süren saltanatını sona erdirecek kuşatmaya *Manastır Milli Taburu*'nda gönüllü olarak iştirak eden bu subayın günlüğü Türk tarihi açısından son derece kıymetli bir vesikadır. Ataşe Surtees bu günlüğü Osmanlı Türkçesi'nden İngilizceye tercüme etmiş ve İngiliz Savaş Bakanlığı'na nakledilmek üzere Britanya Sefareti'ne teslim etmiştir. Manastır Milli Taburu'ndan kimliği tespit edilemeyen bir subaya ait olan bu günlük, taburun 17 Nisan'da Manastır'dan hareketi ile başlayıp; 26 Nisan'da İstanbul'un tamamen kontrol altına alınmasına kadar vuku bulan olayları subayın gözünden ayrıntıyla tasvir etmektedir. Günlükte verilen bilgilerden Hareket Ordusu'nun organizasyon yapısı, intikâl güzergâhları, ordunun işgal stratejisi gibi meseleler hakkında da ipuçları edinmek mümkündür. Makalede bu günlüğün içeriği ve sahilliği hakkında kritikler yapılmaya çalışılacak ve bizzat olaya katılmış olan bu subayın gözlemleri, birinci yahut ikinci el kaynaklarla karşılaştırılarak analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: 31 Mart Vakası, Hareket Ordusu, Manastır Milli/Gönüllü Taburu, III. Ordu, Herbert Conyers Surtees.

* Dr. Araş. Gör., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. E-posta: ferdi_ertekin[at]hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3142-9996.

Geliş Tarihi/Received: 14.11.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 18.12.2022

Abstract

British military intelligence reports are extremely important in terms of illuminating Ottoman military history. The British military attaché, Colonel Herbert Conyers Surtees (1858-1933), in his report to the British Embassy in Istanbul, revealed the diary of an officer who participated in the siege of Istanbul with the Third Army, which was called the Hareket Ordusu by Mustafa Kemal (Atatürk). The diary of this officer, who participated in this siege that would end the reign of Sultan Abdulhamid II, in the National/Volunteer Manastır Battalion, can be considered as an extremely valuable document in terms for Turkish military history. Attaché Surtees translated this diary from Ottoman Turkish into English and handed it over to the British Ambassador to be transferred to the British Ministry of War. This diary, which belongs to an unidentified officer from the Manastır National Battalion, begins with the departure of the battalion from Manastır on April 17 and describes the siege of Istanbul, which ended on April 26, from the officer's point of view. From the information given in the diary, it is also possible to obtain clues about the organizational structure of the Hareket Ordusu (Third army), the paths it followed, and the strategy used by the army in the occupation of Istanbul. In the article, critiques will be made about the content and authenticity of this diary, and the observations of this officer, who personally participated in the incident, will be analyzed by comparing them with primary or secondary sources.

Keywords: 31 March Incident, Macedonian/Liberation/Third Army, Manastır Volunteer Battalion, Herbert Conyers Surtees, Resneli Niyazi.

Giriş

Otobiyoğrafi kişinin kendisi tarafından kaleme alınan hayat hikâyesidir. Bu edebi tür, tamamen kişinin kendi tercihinine bağlı *mektup*, *günlük/günce* ve *hatırat* tarzında metinlerden oluşur. Otobiyoğrafi, olayı yatay düzlemde tasvir eder. Hadise vuku bulmaktayken, henüz hangi istikamete seyredeceği bilinmiyorken, bizzat orada ve o zamanda bulunan, olayın tüm potansiyel sonuçlarıyla birlikte sorumluluğunu üstlenen, kaygısını sırtında taşıyan, gidişatına tikel iradesiyle tesir etme imkânına sahip *öznenin*, *sınırlı perspektifinden* tasvir edilir. Merkezinde olaya dâhil olan özne vardır ve öznenin, hadiseyi naklederken zülfiyare

dokunabilir kaygısıyla olayın bazı kısımlarını sansürlemesini gerektirecek herhangi bir otorite ve kısıtlama söz konusu değildir.

Türkçe literatürde İslami tezkire geleneğini sürdüren bol miktarda Osmanlı *biyografi* eseri bulunduğu herkesçe bilinmesine rağmen, genel kabul Tanzimat döneminden (1839) önce *otobiyografik* nitelikte kaynak, günlük, hatıra ya da şahsi mektup olmadığı yolundadır. Cemal Kafadar bu varsayımın hatalı olduğunu, *Kim Varmış Biz Burada Yoğ İken* adlı eserinde, 16. yüzyılın ilk yarısında Mustafa adlı yeniçeri; 17. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da günlük tutan Seyyid Hasan adlı bir derviş; ticaret için gittiği Venedik'te 1575'te ölen Ayaşlı Hüseyin Çelebi ve rüyalarını kaleme alarak şeyhine *mektupla* gönderen Üsküplü Asiye Hatun karakterleri üzerinden ortaya koymaktadır¹.

“Osmanlı tarih yazımı, günümüzde benlik belgeleri olarak tanımlanan otobiyografi türündeki kaynaklara yabancı değildi. Hatıra ve günlük türündeki metinler çeşitli açılardan Osmanlı tarihçilerinin ilgisini çekmiş gerek sosyal ve kültürel gerekse askerî tarih araştırmalarında çeşitli ölçeklerde kullanılagelmiştir. Otoriter Doğu toplumlarında bireyin hürriyeti olmadığı için Osmanlı toplumunda bu tür birinci şahıs anlatılarının gelişme fırsatı bulamamış olduğu hakkındaki oryantalist varsayımlar somut tarihi belgelerle çürütülmüş durumdadır. Bu konuda askerî alandan da erken tarihli örnekler bulmak mümkündür. Mesela, 17. yüzyıl sonlarında yaşamış bir Osmanlı askeri, Temeşvarlı Osman Ağa'nın hatıratı, söz konusu dönemdeki Osmanlı-Habsburg çatışmalarına içeriden bir gözle bakmakta ve Osmanlı-Avusturya sınır bölgesindeki yaşama dair eşsiz ayrıntılar sunmaktadır. 19. yüzyıl başlarında, Tokat'ın bir köyünden çıkıp 1801-1833 yıllarını Anadolu ve Balkanlar'ın değişik bölgelerindeki askerî tecrübelerle Osmanlı ordusunda geçiren Kabudlu Hacı Mustafa Vasfi Efendi'nin anıları da tanzimat öncesi dönemde böylesi metinlere bir başka örnektir. Askerî tarih alanında, Osmanlı askerlerinin hatıra ve günlük gibi otobiyografik metinler kaleme almalarının Kırım Savaşı'ndan (1853-1856) sonra hızlandığını söylemek mümkündür. Balkan

¹ Cemal Kafadar, *Kim Varmış Biz Burada Yoğ İken: Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş, Hatun*, Metis Yayınları, İstanbul 2009, s. 43.

Savaşları'ndan (1912-1913) hemen sonra, bu türe ait metinlerde bir nevi patlama yaşanmıştır. Bu patlamanın Birinci Dünya Savaşı ve akabinde Kurtuluş Savaşı'na katılan askerlerin yazdığı değişik formattaki hafıza kayıtlarıyla artarak devam ettiğini artık rahatlıkla gözlemlemek mümkündür.”²

1. Günlüğün Sahihliği Meselesi

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Türkçe literatürde Hareket Ordusu'nun İstanbul kuşatmasını içerden anlatan günlük türünde bir belgeye şimdiye değin rastlanmamıştır. Bu yüzden 31 Mart Vakası sonrası imparatorluğun yönetim merkezi Payitaht İstanbul'un III. Ordu'ya bağlı askerler tarafından zapt edilmesi gibi Türk tarihinde son derece kritik bir konumda bulunan bir hadise hakkında, içeriden bir subayın kaleme almış olduğu bu günlük, dönemin karanlıkta kalmış bazı safhalarına ışık tutabilmek açısından son derece kıymetli görünmektedir. Belgenin sahih olup olmadığı yahut orijinal Osmanlı Türkçesi'nde kaleme alınmış versiyonun *The National Archives*'deki askerî ataşe raporları arasında yer almıyor olması tabiatıyla bazı şüpheleri de beraberinde getirmektedir. Elimize ulaşan günlükte subayın kimliğine dair bilgilerin de yer almıyor oluşu şüpheleri tabiatıyla bir kat daha arttırmaktadır. Fakat şüpheleri tümünden ortadan kaldırmaya da büyük oranda giderebilecek birtakım gerekçeler mevcuttur. Birincisi, bu belge İngiltere'nin İstanbul Sefareti'nde resmi görevli bir askerî ataşe tarafından orijinal dilinden çevrilmiş ve belgenin üzerine *Savaş Bakanlığı için* ibaresi eklenmiştir. Bu da belgenin bu dönemde ataşelik makamında bulunan Conyers Surtees'in yanı sıra İngiliz Sefiri Gerard Augustus Lowther'in onayı ve denetiminden geçerek Savaş Bakanlığı'na gönderildiği anlamına gelmektedir. Bir resmi makamdan diğerine gönderilen bu belge bu açıdan en azından bir nebze olsun *güvenilirlik* kazanmaktadır. İkinci olarak böylesine ayrıntılı ve canlı tasvirlerin yer aldığı bir günlüğü *düzmece* bir biçimde kaleme alıp iki resmi yetkilinin denetiminden geçirdikten sonra Savaş Bakanlığı'na göndermek kurumsal sorumluluk ilkesi açısından olumsuz sonuçlar doğurabileceği gibi geniş topraklara ve sömürgelere sahip Britanya İmparatorluğu'nun merkezi-

² Mehmet Beşikçi, “Tarih yazımında hatırat ve günlükler nasıl kullanılmalı? Birinci Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı askerlerinin benlik belgeleri özelinde metodolojik bir analiz”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı 114 (2018), s. 254-255.

rasyonel-kurumsal bürokratik yapısına da pek uygun düşmemektedir. Kaldı ki subayın günlüğünde politik gönderme yahut suçlama türünden yargı ve önermelerin ya hiç yok ya da yok denecek kadar az olması dolayısıyla İngilizler için ne gibi bir faydası olacağı yönündeki ancak mantıksal olarak cevap verilmesi icap eden soru da günlüğün sahilliği meselesinde güvenilirliği arttıran gerekçeler arasında sayılabilir.

Belgede subayın isminin yer almıyor oluşu, subayı muhtemel bir yabancı ajanlık yahut vatan hainliği suçlamasından azade kılmak adına İngiliz makamları tarafından alınmış bir tedbir olarak yorumlanabilir. Ataşe, kendisiyle günlüğünü paylaşmada bir beis görmeyen bu subayın, kimliği ifşa olmasın diye ismini özellikle anmamış olabilir. İngiliz askerî ataşe raporlarında ataşenin istihbarat kaynağını deşifre etmeme kaygısıyla isimlerini raporlarında anmadığı vakaların sayısı azımsanmayacak kadar fazladır³.

Ataşe raporları arasında günlüğün Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış orijinal nüshasının ya da bunun bir kopyasının bulunmuyor olması akla başka ihtimalleri de getirmektedir. Örneğin günlük, İngiliz istihbaratına çalışan görevlilerden birinin eline geçmiş ve derhal İngilizceye çevrilerek yerine konmuş olabilir. Ya da meçhul subayımız, günlüğünü kendi rızasıyla teslim etmiş, çevirisi yapıldıktan sonra geri almış da olabilir. Rankeci pozitivist tarih metoduna bağlı bulunduğumuzdan eldeki belgede bu soruyu yanıtlamaya yetecek en önemli bilgi, bir şekilde kayıp olduğuna göre, spekülatif akıl yürütmelerin fasit dairesinde dolanıp durmak yerine, bağlı bulunduğumuz yönteme sadık kalarak araştırmamızın sahasını bir miktar daraltmamız daha makul görünmektedir. Bu itibarla, insanın kendi tuttuğu günlüğe kendi adını yazmaya gerek duymaması gayet basit bir izah olarak bir tarafa bırakıldığında meçhul subayımızın kimliğini teşhis edebilmemiz için geriye sadece günlükte yer alan dolaylı bilgiler kalmaktadır. Subayımız günlüğünde bağlı bulunduğu birliğin adı ve faaliyetlerini ayrıntısıyla tasvir etmektedir. Bağlı bulunduğu birlik Manastır Milli/Gönüllü Taburu'dur. İstanbul kuşatmasında Manastır Milli/Gönüllü Taburu'nda görev yapan subayların sayı ve listesi, meçhul subayımızın kimliğini tespit sahamızı oldukça daraltabilir.

³ Ferdi Ertekin, İngiliz Askerî Ataşe Raporlarında Osmanlı Devleti ve Türk Ordusu (1889-1908), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Edirne 2021.

1.1. Hadise'nin Arkaplanını Teşkil Eden Devrin Olaylarına Bakış

Günlüğün içeriğine göz atmadan evvel olayların bu noktaya gelip düğümlenmesine sebep olan vakalar silsilesine kısaca bir göz gezdirmek faydalı olacaktır. Rumi takvime göre *31 Mart* 1325'te gerçekleştiğinden ötürü bu adla anılan bu vaka, miladi takvime göre 13 Nisan 1909'da vuku bulmuştur. Bu tarihte, 34. Osmanlı Padişahı II. Abdülhamid (1876-1909) saltanatının sonunun yaklaşmakta olduğundan elbette haberdar değildi. 1876'da I. Meşrutiyet'i ilân etme gerekçesiyle tahta çıkan yahut çıkarılan sultan, 1877-78 yılları arasında Osmanlı ile Rusya arasında vuku bulan ve Rus ordusunun Yeşilköy önlerine kadar ilerlemesiyle sonuçlanan büyük bir askerî hezimet yaşamıştı. Geleneksel padişah imajına bağlı sultan, bu krizden istifade ederek anayasayı ilga etmiş ve meşruti monarşi idaresine geçilmesine ön ayak olan Mithat Paşa başta olmak üzere önde gelen bürokratları sürgüne göndererek rejimi yeniden mutlak monarşiye döndürüp iktidarı tekeline alma sürecini başlatmıştı.

Harita 1: Türkiye Avrupası'nda 1856-1878 yılları arasındaki sınır değişikliklerini gösterir harita.⁴

⁴ https://maps.lib.utexas.edu/maps/historical/balkans_1912.jpg (Erişim Tarihi: 18.12.2022).

İki devlet arasındaki harbi sonlandıran Ayastefanos (Yeşilköy) Anlaşması ile Osmanlı Devleti Rumeli ve Anadolu'da büyük miktarda toprak kaybetmesinin yanı sıra üzerine bir de savaş tazminatı ödemeye mahkûm olmuştu. Fakat anlaşma hükümleri uygulamaya konmadan Rusya'nın Karadeniz'e hâkim olması ve Avrupa içlerine doğru yayılma çabası Avrupalı devletlerin dış politik çıkarlarına ters düştüğünden taraflar yeniden masaya oturarak 1878'de Berlin Anlaşması'nı imzalamak durumunda kalmıştı. Bu anlaşma ile imtiyazlı Doğu Rumeli Vilayeti kurulmuş; Sırbistan, Bulgaristan, Romanya ve Karadağ kendi prensliklerine sahip vasal devletler halini almış, Bosna-Hersek imtiyazlı statüye kavuşmuş, Rus askerî tehdidine karşı tedbir bahanesiyle Britanya Kıbrıs'a konuşlanmış; Teselya Yunanistan'a, Kars, Ardahan ve Batum ise Rusya'ya bırakılmıştı.

Bu anlaşma sonunda Balkanlar kelimenin tam manasıyla kaynayan bir kazana dönüşmüştü. Geniş toprak kayıpları ile doğu ve batısındaki askerî tehditler karşısında Osmanlı Devleti birçok alanın yanı sıra orduda modernleşme sürecini hızlandırmış, bu sürecin bir parçası olarak da imparatorluğun Rumeli ve İstanbul başta olmak üzere birçok yerinde Batı tarzında öğrenim veren mektepler açmaya başlamıştı. Mekteplerin açılmasıyla birlikte tedricen orduda *liberal mektepli* ile geleneksel değerlere bağlı *alaylı* adı verilen iki farklı subay tipi ortaya çıkmıştı. Mektepli subayların çoğunun İttihat ve Terakki Cemiyeti ile doğrudan ilişkisi bulunmaktaydı. İttihat ve Terakki Cemiyeti ise Fransız İhtilali'nin temel felsefesini benimsemişti ve politik açıdan anayasa ile meşruti monarşinin bayraktarlığını yapmaktaydı. Merkezî karargâhı Manastır olan III. Ordu'nun nüfuz alanı Rumeli'ydi. İttihat ve Terakki Komitesi'ne mensup subaylar, merkez karargâhı İstanbul olan I. Ordu bölgesinden ziyade burada örgütlenmişti. Rumeli'de ise Makedonya, çete ve komitecilik faaliyetlerinin adeta merkezi halini almıştı. Yeni rejim taraftarı bu subaylar, benimsedikleri liberal felsefe gereği “despotik” telakki ettikleri Sultan II. Abdülhamid'in mutlak monarşi idaresinin, sorunların kaynağını teşkil ettiğine inanmaktaydı. 9 Haziran 1908'de İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nikolay'ın Reval Görüşmesi, ittihatçı subayları Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki topraklarının bu iki devlet tarafından gözden çıkarıldığı inancına sevk eden, bardağı taşıran son damla oldu.

3 Temmuz 1908'de Jön Türk hareketinin merkezi Ohri'deki Resne ve Prespa garnizonlarında ciddi bir isyan başgösterdi. Ohri bölgesindeki isyanın başını Kolağası Resneli Niyazi Efendi çekmişti. Niyazi Efendi daha önce de birçok kez meşrutiyetçi fikirlere sahip biri olarak merkeze rapor edilmiş ve Selanik'te askerî mahkemede yargılanmışsa da valinin salıverilmemesi yönündeki emirlerine rağmen beraat edip Resne'ye geri gönderilmişti. 3 Temmuz 1908 Cuma günü, civar tepelerden birkaç silah sesi duyulmuş, Niyazi Efendi, zaptiye müfettişinin de aralarında bulunduğu bir grupla çeteleri takip bahanesiyle, yanlarına 75 Mauser tüfeği, 15 kutu mühimmat ve alay hazinesinden 540 Lira alarak, dağa çıkmış ve meşrutiyet ilân edilmedikçe silahı elden bırakmayacağını bildirmişti⁵.

“II. Meşrutiyet'in ilânı, subayların politik faaliyetlere dâhil olmasını hızlandırdı. Meşrutiyet sonrası ilk iş, alaylı subayların tasfiyesi olmuştu. Bilhassa Hassa Ordusu tabir edilen İstanbul merkezli I. Ordu'da 1.400 alaylı subay tasfiye edildi. Bu sayı diğer ordu bölgeleriyle birlikte toplamda 7.600'ü geçti. Alaylı subayların tasfiyesi orduda mektepli-alaylı çatışmasını körükledi. Özlük hakları ellerinden alınan subaylar ve bu subayların destekçisi medreseliler, sakıt askerleri İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı kaşırtmaya başladı. Muhalefetin dili dini bir çehreye büründü.”⁶

27 Şubat 1909 tarihli ataşe raporunda, sanki önceden gelen ayak sesleri İngiliz istihbaratı tarafından işitilmişçesine “Osmanlı yetkilileri politikaya askerî müdahaleleri tamamen yasaklayamazsa, kendimizi bir askerî devrimin içinde bulmamız şaşkırtıcı olmaz” diye belirtilmekteydi⁷. Bir süredir devam eden İttihad ve Terakki ile İttihad-ı Muhammedi arasındaki çekişme gazeteler vasıtasıyla kamuoyuna da sirayet ederek toplumu meselelere farklı yönlerden bakan iki taraf haline

⁵ TNA, FO 195-2290, No: 28, İstanbul, Surtees'ten G.H. Barclay'a, 15 Temmuz 1908.

⁶ Zekeriya Türkmen, “Osmanlı Ordusunda Siyasileşme Sürecinde Önemli Bir Dönemeç 31 Mart Ayaklanması”, *Cumhuriyetin 80. Yılına Armağan*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2004, s. 371-372.

⁷ TNA, FO 195-2323, No: 26, İstanbul, Conyers Surtees'ten Sir Gerard Lowther'e, 25 Nisan 1909.

getirmekteydi⁸. Bir tarafta *Tanin*, öte tarafta Derviş Vahdeti'nin meşrutiyete karşı ateşli nutuklar savurduğu İttihat-ı Muhammedi yanlısı *Volkan* gazeteleri üzerinden kamuoyuna yayılmaktaydı. Hasan Fehmi önderliğinde çıkarılan *Serbesti* gazetesinde ise İttihat ve Terakki yönetimi sert bir üslupla eleştirilmekteydi. 6 Nisan 1909'da *Serbesti* Gazetesi Müdürü Hasan Fehmi, -muhtemelen politik saiklerle- Galata Köprüsü üzerinde suikaste uğramış, iktidardaki İttihat ve Terakki Fırkası, cinayetin failini bulmaya muvaffak olamamıştı⁹. Hasan Fehmi'nin 7 Nisan'da yapılan cenaze töreni ittihatçılara karşı olan büyük kitlelerin katıldığı tam bir gövde gösterisine dönüşmüş,¹⁰ 13 Nisan 1909 sabahı başlayan isyanın fitilini ise *tuhaf bir biçimde* hürriyet bekçisi diye III. Ordu'dan İstanbul'a getirilip Taşkışla'ya yerleştirilen 4. Avcı taburu çekmişti.

“İstanbul'dan gelen isyan haberleri Selanik'te bomba etkisi yapmış, özellikle genç subaylar, ayaklanmanın niteliği hakkında ortaya atılan birbirinden farklı söylentiler yüzünden öfke ve endişeye kapılmıştı. Selanik genel merkezi ayaklanmaya zaman yitirmeden müdahale etmek için, ordunun yüksek komutanları ile görüşmüş ve III. Ordu Komutanı Mahmut Şevket Paşa, Meşrutiyetin korunması için ant içmiş olan ordunun ayaklanmayı bastırarak güçte ve harekete hazır olduğunu bildirmişti. İstanbul'da patlak veren isyanı bastırmak için Selanik'ten İstanbul'a kuvvet gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Selanik'te bir yandan ordu birlikleri harekât için hazırlanırken, öte yandan da

⁸ “İttihat ve Terakki taraftarı gazetelerin başında *Tanin*, *Şûrâ-yı Ümmet* ve *Siper-i Sâika-i Hürriyet* gelmekteydi. *Tercüman-ı Hakikat* her ne kadar tarafsız bir yayın politikası takip etse perde arkasında İttihat ve Terakki yanlısıydı. İttihat ve Terakki'nin icraatlarını eleştiren gazeteler arasındaysa sermayesinin büyük bir kısmı Kamil Paşa'nın oğlu Sait Paşa'ya ait olan *Yeni Gazete*, *Mizancı Murat* tarafından çıkarılan *Mizan*, Hasan Fehmi'nin başyazarı olduğu *Serbesti*, Ahrar Fırkası'nın yayın organı *Osmanlı* ve Derviş Vahdeti'nin çıkardığı *Volkan Gazetesi* bulunmaktaydı. Sema Bozkurt, Tarihi Süreç İçerisinde 31 Mart İsyanı ve II. Abdülhamid Algısı, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak 2019, s. 40.

⁹ TNA, FO 195-2323, No: 21, İstanbul, Conyers Surtees'ten Sir Gerard Lowther'e, 14 Nisan 1909.

¹⁰ Azmi Özcan, “Otuzbir Mart Vak'ası”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 10.

gönüllüler silahaltına alınmaktaydı. III. Ordu birlikleri İstanbul'a yürümeye hazırlanırken, bu birliklere Edirne'de bulunan II. Ordu birlikleri ve Selanik civarında sivil gönüllüler de katılmıştı. Hürriyet kahramanı olarak tanınan Resneli Niyazi Bey de Resne'de bir araya getirdiği gönüllülerle birlikte bu harekâta dâhil olmuştu."¹¹.

Zekeriya Türkmen'e bakılırsa;

"Selanik 11. Redif Fırkası Komutanı Ferik Hüseyin Hüsnü Paşa, İstanbul'daki isyan haberini 14 Nisan 1909 sabahı payitahta bulunan damadı Mustafa Rahmi Bey'den aldığı bir telgrafla öğrenmişti. Hüseyin Hüsnü Paşa son derece anlamlı bulduğu bu telgrafla emrinde bulunan Mustafa Kemal (Atatürk)'e göstererek fikrini öğrenmek istemiş, Mustafa Kemal, o sırada İstanbul'dan gönderilen bütün telgrafları inceledikten sonra, payitahta kuvvet sevk edilmesi yolundaki fikrini Hüseyin Hüsnü Paşa'ya bildirmişti. Nitekim İstanbul üzerine kuvvet sevk edilmesi fikrini III. Ordu Komutanı Mahmut Şevket Paşa da uygun bulmaktaydı. Yapılan müzakereler sonucunda İstanbul üzerine sevk edilmesi düşünülen ordunun başına Hüseyin Hüsnü Paşa'nın, bu ordunun kurmay başkanlığına da Kıdemli Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal'in getirilmesi kararlaştırıldı. Hazırlanması düşünülen bu askerî birliğe 'mürettep fırkalardan müteşekkil bir ordu' denilmesi ve bu mürettep ordunun Mahmut Şevket Paşa'nın emir ve kumandasında olması planlandı. Bu arada İstanbul üzerine sevk edilecek olan kuvvet, iki mürettep fırkaya ayrıldı: Birinci mürettep fırkanın komutanı yukarıdaki karar üzerine Ferik Hüseyin Hüsnü Paşa, kurmay başkanı, Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal¹²; ikinci mürettep fırkanın komutanı Mirliva Şevket Turgut

¹¹ Necdet Aysal, "Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 37-38 (Mayıs-Kasım 2006), s. 34-35.

¹² Zekeriya Türkmen'e göre, Kıdemli Yüzbaşı Mustafa Kemal'in planın başarıyla sonuçlanabilmesi için ordunun politikaya karışmaması gerektiği yönündeki fikirlerinden rahatsızlık duyan ittihatçı subaylar, Hareket Ordusu İstanbul'a yürümeden evvel kendisini saf dışı bırakmıştı.

Paşa, kurmay başkanı da Yüzbaşı Kazım Karabekir olacaktı. Selanik'ten İstanbul üzerine yürüyecek olan bu kuvvetlere Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal tarafından 'Hareket Ordusu' adı verilmiş ve bu isim Türk tarihine bu şekilde geçmiştir.”¹³.

Nitekim Mustafa Kemal Paşa *Nutuk*'ta bu olayı şöyle anlatmaktadır:

“31 Mart Vakası münasebetiyle Rumeli'den İstanbul'a gönderilen kuvvetlerin kumandanı Hüsnü Paşa'ydı. Ben, bu kuvvetlerin Erkânı-ı Harbiye Reisi'ydim. Bu kuvvetlere Hareket Ordusu unvanını veren, hareket ordusunun İstanbul'a kadar harekâtını tertip ve idare eden bendim.”¹⁴.

Dönemin İngiliz askerî istihbarat metinlerinde ise bu kuvvetler, *liberation army*, *occupation army*, *investment troops* sıfatlarıyla üç farklı biçimde adlandırılmıştı¹⁵.

2. Meçhul Subayın Günlüğü

Günlük 17 Nisan'da Milli/Gönüllü Taburu'nun Manastır'dan hareketi ile başlamakta, 24 Nisan 1909'da ordunun İstanbul'u zapt etmesine değin süren 7 günlük macerasını tasvir etmekteydi:

Emirler Manastır'a ulaşır ulaşmaz 17 Nisan 19.30 civarında, 17 subay, 698 er ve erbaştan müteşekkil bir kuvvetle, trenle Manastır'dan ayrıldık. 18 Nisan gece 2.00'de (Resneli) Niyazi Bey'in refakatinde Selanik'e ulaştık. Serez'deki komutana, birlikler oraya ulaştığında, bot ve diğer ihtiyaç maddelerini satın alması ve hazır etmesini rica eden bir telgraf gönderilmişti. 18 Nisan 14.30'da daha sonra Dedeağaç'ta bize katılmaları

¹³ Zekeriya Türkmen, “Osmanlı Ordusunda Siyasileşme Sürecinde Önemli Bir Dönemeç: 31 Mart Ayaklanması”, s. 379-380.

¹⁴ Kemal Atatürk, *Nutuk*, c. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, s. 739.

¹⁵ Haddizatında bu kuvvetlerin adlandırılması meselesi dahi olaya hangi taraf ve perspektiften bakılmakta olduğuna dair ipuçları ihtiva etmektedir. Bu kuvvetlerin Selanik'ten İstanbul'a işgale gelip *esaret* mi yoksa *hürriyet* mi getirmekte olduğu sorusu, olayı nakil ve tasvir eden tarihçinin politik perspektifinden tamamen bağımsız ele alınamaz.

emredilen, katırlara bakmakla görevli yeterli sayıda askeri arkamızda bırakarak Selanik'ten ayrıldık. Selanik'ten ayrıldıktan 1,5 saat sonra botların dağıtıldığı Serez'e geldik. 19 Nisan 15.00'te Dedeagaç'a ulaştık. Selanik-İstanbul demiryolu bağlantısıyla seyahat, Şark demiryoluna nazaran daha süratliydi ve gereksiz duraklamalar olmadı. 19-20 Nisan gece yarısı, Serez Redif Taburu trene bindi. 21 Nisan sabahı erken saatlerde Çatalca'ya ulaştık ve komutan bize Yarımburgaz'a ilerlememiz emrini verdi. Burada, bizim tabur kumandanımız, Erkân-ı Harbiye'den Miralay Selahaddin Sabit Bey'in, Çatalca'daki 2. Tugay Komutanlığına atanmış olduğunu ve hala Yarımburgaz'da bulunduğunu duyduk. 21 Nisan 15.30'da Yarımburgaz'a vardık ve burada trenden indik. Tugay kumandanı, Kalfaköy'e ilerlememizi emretti. Bir subaya bağlı 30 kişilik bir müfreze, geride kalmış olan katırların Kalfaköy'e getirilmesi emriyle Yarımburgaz'da bırakıldı. Sonra Büyük Halkalı'ya ilerledik ve daha önce hiç askerlik yapmamış olan gönüllülerin de yer aldığı bir tabur teşkil edildi ve bu tabur biraz talimle, kısa sürede nizama sokuldu. 21 Nisan 19.20'de birlikler Kalfaköy'de konakladı.¹⁶ 21 Nisan 21.30'da taburdan bir subayın ertesi gün sabah 7.00'de Tugay Komutanlığı'na gönderilmesi gerektiği emrini aldık. Bu gece (21 Nisan) dinlendik. 22 Nisan gece 1.30'da mühimmat taşıyan katırlar Kalfaköy'e ulaştı. 21 Nisan 15.30'da Hareket Ordusu Büyük Halkalı Ziraat Mektebi Karargâhı'ndan 2. Tugay Komutanlığı'na aşağıdaki emirler gönderilmişti¹⁷.

¹⁶ Günlükte verilen bilgilerin doğruluğunu kontrol etmek adına harekâtın planlarını hazırlamış, o zamanlar erkân-ı harp reisi olan Yüzbaşı Mustafa Kemal'in *Atatürk'ün Not Defterleri*' adlı eserine göz geçirmek faydalı olacaktır. "Defterde, Selânik'ten İstanbul'a gönderilen askerî birliklerin kuruluş ve personel sayıları, İstanbul'daki harekâta katılan birlikler ve rütbeli personele ait bilgiler bulunmaktadır. Gerçi Hareket Ordusu'nda görev yapan bütün personeli bulmak mümkün olmamakla birlikte, genel olarak üst rütbeli birlik komutanlarının isimleri burada kayıtlıdır." Bahsi geçen eserde de "Manastır Milli Taburu'nun 21 Nisan günü Kalfaköy'e intikal etmiş olduğu" belirtilmekteydi. Bkz. *Atatürk'ün Not Defterleri I: Hareket Ordusu Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal'in Not Defteri ile Hareket Ordusu Karargâhı Kayıt Defteri*, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 2004, s. 4, 40.

¹⁷ TNA, FO 195-2323, No: 70, İstanbul, Conyers Surtees'ten Sir Gerard Lowther'e, 17 Haziran 1909.

Günlükte bahsi geçen emirler, Hüseyin Hüsnü Paşa tarafından imzalanıp *Erkân-ı Harp Reisi Kurmay Başkan Mustafa Kemal* aracılığıyla gönderildiği ve orijinal versiyonu *Atatürk'ün Not Defterleri I* adlı eserde yer aldığı için Osmanlı Türkçesi'yle kaleme alınmış bu emirleri İngilizce çeviri üzerinden yeniden Türkçe'ye çevirmek yerine, bahsi geçen eserden aynıyla nakletmek daha uygun olacaktır;

*“Hareket Ordusu Büyük Halkalı, Ziraat Mektebi Karargâhı'ndan
2. Fırka Komutanlığı'na (ve Tugaylara):*

1. Hareket Ordusu görevini sırf askerî yönden gerçekleştirecektir. Siyasî hususlar ve bu yolda İstanbul ile görüşmelerin yapılması şimdilik görevimiz dışındadır. Hiçbir rütbe sahibi, hiçbir kimse ile bu yolda müzakereye yetkili değildir. Hareket Ordusu'nun savaş düzenine dâhil olmayan hiçbir kimse bu göreve dâhil değildir.

2. Hareket Ordusu bugün akşama kadar aşağıda belirtilen şekilde toplanacaktır. a- 1. Tugay: Bosnaviran ile Safraköy köyleri ve civarındaki sırtlarda toplanacak, sağ taraf Bosnaviran'ın güneyine inmeyecektir. b- 2. Tugay: Kalfaköy¹⁸ ve Kalfaköy ile Çatalca- İstanbul caddesi arasındaki sırtlarda toplanacak, sol taraf Kalfaköy'ün kuzeyine geçmeyecektir. c- 2. Fırka: İkitelli ve İkitelli ile Kalfaköy arasındaki sırtlarda. 1. ve 2. fırkanın topçuları birleştirilmiştir. d- Genel Topçu ve 1. Fırka'nın makineli tüfek kıtaları Büyük Halkalı'da bulunacaktır. e- 14. Süvari Alayı 1. Bölüğü Bosnaviran'da bulunacaktır. Bu bölük 1. Fırka Tugay Komutanlığı'nın emrine tabi olacak ve her gün Köprüdere'yi Marmara sahilinden Kavas köyüne kadar keşif ve gözetleme yapacak ve fakat bu hattı ileri geçmeyecek ve demiryolu hattına yaklaşmayacaktır. f- 15. Süvari Alayı 1. Bölük 2. Tugay ve adı geçen tugayın alay komutanlığına, haberleşme için 20 atlı terk edip geriye kalan kuvvetiyle Büyük Halkalı'da karargâh emrinde bulunacaktır.

3- Büyük Halkalı, Bosnaviran, Ayestefanos mevkilerinde birer ışıldak vardır. Kalfaköyü'ne de ışıldak konulacaktır.

¹⁸ *Atatürk'ün Not Defterleri I* adlı kitabı yayına hazırlayanlar “Kalfaköy”ü sehven “Kaleköy” olarak okumuşlardır.

4- Fırka Sıhhye Heyeti, Büyük Halkalı'dadır.

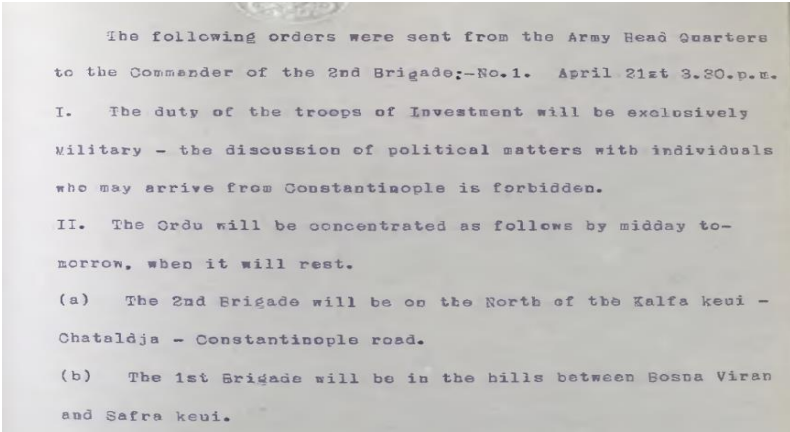
5- Manastır Millî Taburu 2. Tugay Komutanlığı'nın emri altında bulunacaktır.

6- Tugaylara bağlı olup tugay muntikası dışında bulunan taburlar, 1/24, 1/74, 1/75, 6. Nişancı, genel bataryalar 34/4, 35/1 taburlarına karargâhtan emir vererek tugayları muntikalarına gönderilmiştir.

7- Henüz trenlerle hareket halinde bulunan taburlar Hadımköyü'ndeki sevk memurluğundan istikamet alarak tugayları muntikalarına girecektir.

8- 2. Fırka ve tugaylar karargâhlarıyla adı geçen her küçük birliğin konuşlandırılışı çizim ile bildirilecektir.

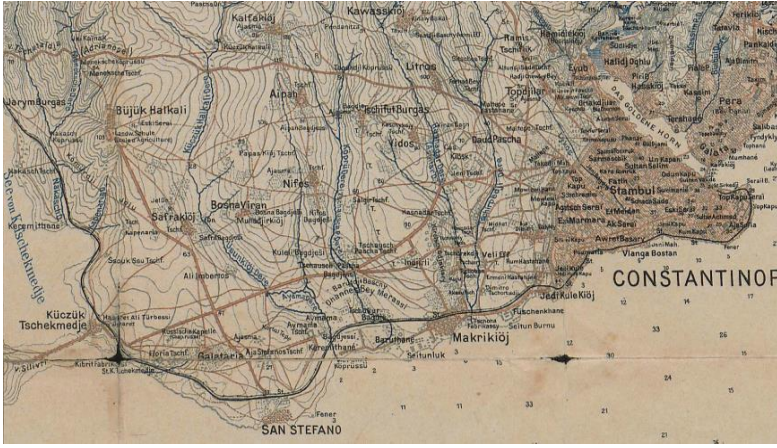
9- Umumi Karargâh Büyük Halkalı'da (Ziraat Mektebinde) kurulmuştur.”¹⁹.

Görsel 1: Günlükte yer alan emirlerden bir örnek, sadece a ve b emirlerinin yeri değişik.

¹⁹ Atatürk'ün Not Defterleri I, s. 37-38.

31 Mart Vakası Sonrası Hareket Ordusu'yla İstanbul'u Kuşatan Manastır Milli Taburu'nda
Görevli Bir Subayın Günlüğü

Harita 2: Goltz Paşa'ya ait 1897 tarihli İstanbul ve Çevresini Gösterir Harita²⁰.

Günlükte kuşatma ordusu/hareket ordusunun Büyük Halkalı'daki (Ziraat Mektebi) merkez karargâhından bu emirleri gönderenin, Mahmut Şevket Paşa gelinceye değin kuşatma ordusunu komuta eden Kumandan Hüseyin Hüsnü Bey olduğu belirtilmektedir. Mustafa Kemal adı ise geçmemektedir.

22 Nisan akşamı, bizim taburumuz (Manastır Milli/Gönüllü Taburu) Kalfaköy'deki konumunu değiştirdi. 23 Nisan'da 1. Fırka aşağıdaki emirleri aldı²¹:

“1. Mürettep Alay (1/34, 3/35, Selânik Redif ve Drama Redif) gündüz saat 6'da²² Bosnaviran'dan hareketle Baruthane ve Bakırköy'ü işgal edecek ve orada kalacaktır.

On the 23rd the 1. Division received the following orders :

1. The first Composite Regiment, $\frac{1}{34}$, $\frac{111}{35}$, Redifs of Salonica and Redifs of Drama will start at 1 p.m. from Bosna Viran and after occupying the Powder Magazine and Vakri keui will halt

Görsel 2: Günlükte yer alan emirlerden başka bir örnek.

²⁰ <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/102289> (Erişim Tarihi 18.12.2022).

²¹ TNA, FO 195-2323, No: 70, İstanbul, Conyers Surtees'ten Sir Gerard Lowther'e, 17 Haziran 1909.

²² Ataşenin çevirdiği günlüğe göre öğlen 12.30'da.

II. 2. Fırkanın 1. Piyade Alayı (3 tabur) gündüz saat 5'te Kadiyapılı'dan hareketle direk Kalfaköy-Terkos yoluyla Bakırköy'e gelecek ve köyün kuzeybatı mevkiinde kalacaktır.

III. 2. Mürettep Alay, (4/34, 1/35, 17. Nişancı Taburu) gündüz saat 6'da²³ Bosnaviran'dan hareketle Davutpaşa Kışlası'nı işgal edecek ve orada kalacaktır. Davutpaşa Kışlası işgal edilir edilmez Manastır Gönüllü Taburu 2. Mürettep Alaya katılacaktır.

IV. 2. Fırka'nın 2. Piyade Alayı (3 tabur) gündüz saat 5'te Kadiyapılı'ya hareketle Rami Çiftliği'ni işgal edecek ve daha sonra bir taburunu Davutpaşa Kışlası'na gönderecek, geri kalan kuvvetiyle birlikte Rami'de kalacaktır.

V. 15. Sahra Topçu Alayının 1. Bataryası ile III. Ordu'ya bağlı 5 Makineli Tüfek, Bakırköy'ün işgalinin ardından 1. Mürettep Alaya katılacak ve aynı alayın 2. ve 3. bataryaları Davutpaşa Kışlası'nın işgalinden sonra 2. Mürettep Alaya katılacaktır.

VI. 16. Sahra Topçu Alayının²⁴ 4. Bataryası Rami Kışlası'nın işgalinin ardından 2. Fırka'nın 2. Piyade Alayına katılacaktır.

VII. 14. Süvari Alayının Mürettep Bölüğü 2. Mürettep Alaya eşlik ederek Davutpaşa Kışlası'nda kalacaktır.

VIII. Baruthane, Bakırköy ile Davutpaşa ve Rami Kışlaları işgal edildikten sonra Baruthane ile adı geçen kışlalardaki 21 ve 22 seneli kişiler ayrılacak ve II. Ordu'nun yeni gelen 9. Süvari Alayı ile birlikte karadan Çatalca'ya sevk edileceklerdir. Bu maksat için 9. Alayın iki bölüğü Bakırköy'e, iki bölüğü Davutpaşa'ya bir bölüğü Rami'ye tahsis olunacaktır. 23 ve 24 seneli kişiler Baruthane ve Davutpaşa ve Rami'de terk edilecektir.

IX. 1. Mürettep Tugay Komutanı Albay Hasan İzzet Bey Bakırköy'ün işgali ardından karargâhını Bakırköy istasyonunda ve 2. Fırka Komutanı Mirliva/Liva Şevket Paşa, Rami Kışlası'nın işgalinin ardından karargâhını adı geçen kışlada kuracaktır.

X. 2. Mürettep Tugay (18. Nişancı Taburu, 36/2, 20/1, Köprülü Redif, 24/1 ve 6. Nişancı Taburu) ile Serez Redif Taburu gündüz saat 5'te Kalfaköy'den hareket ederek Kavasköy yoluyla Silahtarağa ve Alibeyköy'e gelecek ve orada kalacaktır. Serez

²³ Günlüğe göre saat 13.00'te.

²⁴ Günlükte 15. Sahra Topçu Alayı.

Redif Taburu ona göre zamanında Kalfaköy'de hazır bulunmalıdır.

XI. 2. Fırkanın 3. Piyade Alayı (3 tabur) ile II. Ordu'ya mensup Sahra Topçu Taburu ve 4 makineli tüfek, gündüz saat 5'te Kadiyapılı'dan hareket ederek Çamurluhan-Cebeci-Maslak yoluyla Çobançeşme'ye gelecek ve orada kalacaktır.

XII. 2. Dağ Bataryası saat 5'e kadar Kalfaköy'de hazır bulunarak 2. Mürettep Tugaya eşlik edecektir.

XIII. II. Ordu'ya mensup 7. Süvari Alayı ile 10. Süvari Alayı vaktinde Kağıthane köyünü işgal ederek orada kalacaktır.

XIV. Bakırköy istasyonu ile Rami Kışlası işgal edilir edilmez her iki nokta arasında ışıldak muhaberesi sağlanacaktır.

XV. Jandarma müfrezesinden (250) jandarma askeri Kavasköy-Küçükköy yoluyla bu akşama kadar Silahtarağa'ya ulaşacak ve orada kalacaktır. Geri kalan jandarma Bakırköy'ün işgalinin ardından Yeşilköy'de bir posta terk ederek Bakırköy istasyonuna gelecektir.

XVI. Ağırlıklar hakkında fırkalar kendi başlarına hareket edecektir.

XVII. 1. Fırka karargâhı ile ordu karargâhı Bakırköy-Davutpaşa-Rami hattının işgaline kadar Büyük Halkalı Çiftliği'nde kalacaklar sonra Bakırköy'e geleceklerdir. 15. Süvari Alayının mürettep bölüğü ordu karargâhıyla birlikte bulunacaktır. Hareket Ordusu Komutanı Korgeneral Mahmut Şevket²⁵.”

Birlik tanzimleri ve birliklerin muharebe düzenleri aşağıdaki gibi olacaktır.

1. Fırka:

1. Mürettep Tugay	1. Mürettep Alay	4 Tabur
	2. Mürettep Alay	4 Tabur
2. Mürettep Tugay	3. Mürettep Alay	4 Tabur
	4. Mürettep Alay	4 Tabur

²⁵ Atatürk'ün Not Defterleri I, s. 42-44. Günlükte, 1. Mürettep Fırka Kumandanı Mahmud Şevket Paşa.

2. Fırka:

1. Piyade Alayı	3 Tabur
2. Piyade Alayı	3 Tabur
3. Piyade Alayı	3 Tabur

Topçu:

Seri Ateşli Sahra Bataryası	7
Dağ Bataryası	2

Süvari:

III. Ordu'dan Süvari	2 Bölük
II. Ordu'dan 7. Süvari	1 Alay
II. Ordu'dan 9. Süvari	1 Alay

Makineli Tüfek Bölüğü:

2,5 Makineli Tüfek Bölüğü	Toplam 9 top
---------------------------	--------------

Yukarıda anılanların yanı sıra Harekât Ordusu'nda bir *ışıldak takımı* ve 250 kişiden müteşekkil bir *jandarma müfrezesi* mevcuttu²⁶.

2.1. Maltepe'de Cereyan Eden Muharebe ve Davutpaşa Kışlası'nın İşgali

Maltepe'de meydana gelen muharebe ve Davutpaşa Kışlası'nın işgali ile ilgili kısım aşağıdaki şekilde verilmiştir:

“Yukarıdaki emirler mucibince²⁷ Davutpaşa Kışlası'nın işgal edilmesi ve ardından 2. Mürettep Alayı'na katılmamız gerekmektedir ve alay kumandanı, Milli Tabur kumandanı ile birlikte tafsilatlı talimatları almak için merkezi karargâha gitti. Kurmay subaylar, Davutpaşa Kışlası'nın muhasara edilmiş

²⁶ TNA, FO 195-2323, No: 70, İstanbul, Conyers Surtees'ten Sir Gerard Lowther'e, 17 Haziran 1909.

²⁷ Bahsi geçen emir şöyleydi: “2. Mürettep Alay, (4/34, 1/35, 17. Nişancı Taburu) gündüz saat 6'da Bosnaviran'dan hareketle Davutpaşa Kışlası'nı işgal edecek ve orada kalacaktır. Davutpaşa Kışlası işgal edilir edilmez Manastır Gönüllü Taburu 2. Mürettep Alaya' katılacaktır.”

olduğunu ve yarın İstanbul istikametine yapılması planlanan harekâtlarda Milli Taburu'na azim gerektiren önemli bir görev düştüğünü söylediler. Bir süredir kimsenin kışladan çıkmasına veya kışlaya girmesine izin verilmemiş olduğu ve bu yönde hiçbir çatışma sesi duyulmadığı için kışlanın alındığına ikna olmuşlardı.

14.30'da bir tabur, Kalfaköy'den hareket etti ve Arapsu/Arabsou (?)²⁸ sırtlarına vardığında, öncü birlik olarak Erkân-ı Harp Yüzbaşısı Esad Faik Bey 1. Bölük ile yola devam etti. Arapsu (?) sırtlarında keşif erleri (scouts) herhangi bir çatışma emaresi görmediğinden ve Davutpaşa ile Arapsu (?) arasında ikamet eden köy sakinleri tarafından müzik eşliğinde dostane bir şekilde karşılandıklarını rapor ettiklerinden ve dahası kendi konumumuzdan her şeyin son derece sakin görüldüğünü gözlemleyebildiğimizden kışlaların alındığına ve olağan ihtiyati tedbirlerin gereksiz olduğuna ikna olduk ancak biz yaklaşırken ve o bölgenin sakinlerinin teslim olup olmadığını merak ederken tabur aniden kışlanın güneyindeki tepelere doğru ricat etti.

O zaman Arapsu (?)'ya bakan cephenin tamamen tahliye edilmiş olduğunu ve taburun ilerleyerek o cepheyi işgal etmiş olduğunu fark ettik. Ancak tam o esnada, binanın karşı cephesini işgal etmiş, bize ateş açabilecek pozisyonda bulunan topçuları gördük ve bir miktar kuytuya çekilerek gizlendik. 4. bölüğe sol kanadımızın gerisinde kalması emri verilmişti. Neticede içerideki birlikler her yönden muhasara edildiklerini ve daha fazla direnmenin faydasız olduğunu anladıklarında akşama doğru teslim oldular. Silahları alındı, 1321 ve 1322 senelilerden teşkil edilmiş askerlerle birlikte dışarı çıktılar. Daha sonra, Maltepe Hastanesi istikametinden nizam taburlarından birine doğru aniden güçlü bir ateş açıldığında, bizim taburumuz kışlanın önüne doğru hareket etti. Her ne kadar bu ateşin İstanbul istikametinden geldiği ve Cuma Selamlığı Merasimi'nden dönerken kışlalarını muhasara edilmiş bulan süvari bölüğü tarafından açılmış olduğu

²⁸ Subayımız Manastırlı olduğundan İstanbul'da nerede bulunduğu tespit edilemeyen bu yer ismini ya yanlış yazmış ya da çeviri esnasında bu yer ismi atışe tarafından karıştırılmış olmalıdır zira İstanbul Davutpaşa civarında Arabsu, Arapsu vb diye bir yer ismi bulunmamaktadır.

bariz olsa da bulunduğumuz konumdan sadece hastane duvarının önündeki uzun hattı görebildiğimiz için sayılarını tahmin edemedik. Tabur kumandanı 1. ve 2. bölükleri aldı ve ilerledi. Ancak açıkta olduğumuz 1. bölüğe, yaklaşık 900 metre mesafedeki avcı erlerine (skirmishers)²⁹ doğru ilerlemesi; peşi sıra 2. bölüğün bir kısmına ateş hattına katılması emri verildi. Kalanlar ise sağ kanadın gerisini destekleyecekti. Sonra, bizim topçumuz ateş açmaya başladı.

Bir süvari subayı, Milli Tabur kumandanını, düşmanın 3 farklı üniforma giyen 3 taburdan müteşekkil olduğu yönünde bilgilendirmişti. Bu durum, özellikle düşman avcı erlerinin takviye edilmemiş nedeniyle şüpheli görünüyordu. Biz üç tabur olduklarına inanmasak da düşmanın İstanbul istikametinden tahkim edilme ihtimali daima mümkündü. Bu yüzden tabur kumandanı, kalan 2 bölüğe geri çekilmelerini emretti ve merkezi karargâha, İstanbul istikametindeki sağ kanadın güvenli olup olmadığını sordu. Ardından bizim avcı erlerimiz düşmana yaklaşmaya başladı ve top mermileri adamlarımızın 45 metre yakınına düşerken, tabur kumandanı topçu ateşinin kesilmesini emretti. Düşman tarafından açılan düzensiz ateş de bu esnada tamamen kesilmişti. Diğer iki bölük şimdi yaklaşmaktaydı. Bunun üzerine genel bir ilerleyiş başlatıldı. Bu esnada düşmanın geri çekilmekte olduğunu keşfettik ancak Maltepe Hastanesi 'nde yeni bir direnişle karşılaşmamız mümkün görünmekteydi. Bunun üzerine oraya doğru hareket ettik ve içeri girmek için kapıları zorladık. Burada düşmanın on ikisinin silahlı olduğunu gördük. Bunları derhal silahsızlandırdık. Hastane görevlileri ve hastalar haricinde burada başka kimse olmadığını fark ettik. Saat 21.00 olmuştu ve tabur kumandanımız bize katılan nizam bölüğünü komuta eden subaya, bölüğüyle birlikte hastane yakınında kalmasını emretti. Tabur kumandanı, üç istikamete bakan ileri karakollar için uygun mevkiileri bizzat seçti, Manastır Milli Taburu 'nu geri döndürdü ve Davutpaşa Kışlası 'na girdi.

²⁹ İstanbul'da 31 Mart Vakası'nı ateşleyen "Avcı taburları" ile karıştırılmamalıdır. Çeviri metninde de atışe karışıklık olmasında diye bahsi geçen avcı taburlarını özellikle Türkçe "Avcı" diye belirtme ihtiyacı duymuştur. Bu yüzden Avcı Taburları ya da Birlikleri bizim çevirdiğimiz metinde de büyük harfle ve tırnak içinde verilmiştir.

Merkezi karargâh subayları, tabur kumandanı tarafından alınan tedbirler ve yapılan ayarlamaların gecelemeye uygun olduğunu gördü ve nizam bölüğünün de geceyi kışlada geçirmesini uygun buldu. Gece 1.30'da 2. Mürettep Alay Kumandanı Ali Fethi (Okyar) Bey, tabur kumandanına İstanbul'a yürümek için hazır olması emrini vermişti. Gece 03.00'te atlı devriyelerden bazılarında ateş açılmış, bu da bazı İstanbul birliklerinin (I. Ordu) Maltepe tarafında olduğu şüphesine neden olmuştu. Dolayısıyla 2 nizam taburu ve Manastır Milli Taburu, Davutpaşa-Topkapı yolunu takip etmeden, düşman kuvvetlerini bulacakları zannıyla Maltepe sırtı üzerinden doğruca ilerledi. Bu esnada 2 bataryadan oluşan başka bir tabur ana yolu takip etmekteydi. Topkapı'nın işgaline ve diğer 3 taburla aradaki mesafenin korunmasına karar verildi. Bu işgali, tüm kolun Aksaray üzerinden Pertevniyal Valide Sultan Camii'ne uzanan tramvay hattını alıkoyması takip etti. Daha sonra aşağıdaki birlikler Direklerarası'ndan sola yöneldi. 17. Nişancı taburu, Bozdoğan Kemerine; 1. Bölük Mercan Kapısı'na; 2. Bölük Süleymaniye'ye; 3. Bölük ise Taht Kapısı³⁰'na doğru yürüdü. 4. Bölük, Bozdoğan Kapısı'nda kaldı. I/35 de buraya gelerek 17. Nişancı Taburu'nu takviye etti. Ardından Manastır Milli Taburu'na, doğruca Maltepe kemerine yürümesi ve burada duruma göre vaziyet alması, IV/34'e ise Mercan civarını tutması emredildi. Bu tabura, Valide Camii'ne³¹dönmemesi, doğruca ilerlemesi salık verildi. Bir topçu bataryası, Maliye Nezareti'nin³² karşısındaki mürekkeçiler (Stationers shops³³) önünde kaldı. Diğer batarya Dâru'l-Hayr-ı

³⁰ Tahtkapısı yahut Tahta Kapısı. Eski Seraskerat/Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye binasına ait ana kapı, günümüzde İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü dâhil çeşitli fakültelerin bulunduğu, üniversitenin sembolü halini almış olan merkez bina kapısıdır. Bkz. 19. Asırda İstanbul Haritası, yay. haz. Ekrem Hakkı Ayverdi, Şehir Matbaası, İstanbul 1958, s. 25, Harita B4.

³¹ Günümüzde Eminönü'nde bulunan Yeni Cami.

³² Meşhur nüktedân devlet adamı Keçecizade Fuat Paşa air eski konak, günümüzde İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi olarak kullanılmaktadır.

³³ Özellikle büyük harfle yazılmış olan bu yer ismi Mürekkeçiler olmalıdır. Zira Bâyezid Meydanı'nda tarif edilen yerde o vakitler kaşıklı, mürekkeç, divitçi, bakırcı ve kökçü dükkânları bulunmaktaydı. Bkz. Turgut Akbaş, Osmanlı İstanbul'unda Bâyezid Meydanı ve Çevresi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek

Âlî³⁴'nin önünü tutacak şekilde Şehzadebaşı'nda kaldı. Manastır'dan 1. Milli Taburu'nun kumandanı Yüzbaşı Tahsin Efendi komutasındaki 4. bölüğe, topçuya eşlik etmesi emredildi."

2.2. Harbiye Nezareti ve Askerî Mektep Kışlalarının İşgali

Harbiye Nezareti ve askerî mektep kışlalarının işgali aşağıdaki gibi verilmiştir:

"24-25 Nisan:

Sabah 9.00'da Maltepe'ye hareket emri aldık. Topkapı'ya ulaşana kadar herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan ilerledik. Aldığımız talimatlara katiyetle uyararak Direklerarası'na vardık. Burada Manastır Milli Taburu, vaziyete göre sevkedilmek ve topçuya eşlik edecek bir bölük tahsis etmek için doğrudan Maliye Nezareti'ne gitti. Ancak taburumuz Harbiye Nezareti yakınındaki Bâyezid Meydanı'na yaklaşırken Tahtkapısı'nın henüz işgal edilmemiş olduğunu, bize karşı yapılan hazırlıkların yavaş seyrettiğini ve kapıdaki muhafızların gergin olduğunu gözlemleyince tekmil kuvvet kapıya doğru hareket ettik. Biz buradaki muhafızların ve diğer askerlerin silahlarını toplarken tüm taburumuz içeri girdi ve Harbiye Nezareti'ni korumak ihtiyacı hasıl olursa diye kapının her iki tarafına hizalandı. Akabinde topçunun tekmili birden içeri girdi ve içerde iki safa ayrıldı. İçerdeki birlikler derhal teslim olmaya, silah bırakmaya başladı ve böylece ateş kesildi. Bir müddet sonra Pera (Beyoğlu) istikametinden silah sesleri işittik. Sultanahmed Camii ve Bâbıali'de bir direniş çıkmış olabileceğini anladık. Sultanahmed'teki kuvvetlerin tahkim edilmesi amacıyla 4. Bölük'ten 100 asker Sultanahmed Camii'ne gönderildi.

Lisans Tezi, İstanbul 2011, s. 124.

³⁴ Günümüzde İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi binası, eskiden Zeynep Hanım Konağı'ydı. Zeynep Hanım Konağı'nda Dârülfünûn'dan evvel Dârü'l-Hayr-ı Âli bulunmaktaydı. Turgut Akbaş, Osmanlı İstanbul'unda Bâyezid Meydanı ve Çevresi, s. 80.

24 Nisan 14.00:

Ne Zaptiye Nezareti ne de Bâbiâlî tamamen güvenli hale getirilebilmişti. Üstelik Tophane de aynı durumdaydı ve Beşiktaş'taki karakollar da henüz işgal edilmemişti. Bizim Alay Kumandanımız Kurmay Binbaşı Ali Fethi Bey³⁵ ve Genel İhtiyat Kuvvetleri'nin Kumandanı³⁶ Kolağası (Resneli) Niyazi Beyler topçu ile birlikte, Sultanahmed Camii, Zaptiye Nezareti ve Bâbiâlî'ye giden Divanyolu üzerinden Galata'ya geçtiler.³⁷ Tophane'nin başarıyla zapt edildiği rapor edildiğinde, biz de ilerledik. Orada burada küçük zaptiye karakollarını zahmetsizce ele geçirdik. Ötede beride toplanan Hassa Ordusu askerleriyle "Avcı Birlikleri" bazen 'gönüllü olarak' bazen de âmirlerine danıştıktan sonra tedricen ele geçirildi."

2.3. Kabataş Vakası

Kabataş vakası şu şekile ifade edilmiştir:

"Kabataş Zaptiye Karakolu direniş gösteriyor, "Avcı"lar ve Hassa Ordusu birlikleri karşı taraftaki evleri tutuyordu, o esnada güçlü bir ateş açıldı. Sonra, sadece bir gündür taburda bulunan Süvari Mülâzımı Siyahi Nazmi Efendi 'şehit düştükten' ve taburdaki üç asker yaralandıktan sonra açılan ateş ancak büyük bir zahmetle sonlandırılabilirdi. Bize karşı toplanmış olan askerler tedricen teslim oldu ve 30 kadarı tutuklandı. Direnen karakolda bulunan bir yüzbaşı, çarpışma esnasında can verdi. Tüm çatışma boyunca sadece 5 asker hayatını kaybetti. Beşiktaş'taki karakol dâhil geçtiğimiz yerlerdeki diğer karakollar direnmeden ele geçirildi. Maçka Kışlası'nın henüz tam manasıyla emniyete

³⁵ Günlükte Ali Fethi Bey, sehven Manastır Milli Tabur Kumandanı olarak anılmaktadır. Oysa Erkân-ı Harp Kurmay Binbaşı Ali Fethi Bey, 7. Mürettep Alay'ın kumandanıdır. Bkz. *Atatürk'ün Not Defterleri*, s. 54.

³⁶ Resneli Niyazi Bey, Manastır Milli Taburu'nunda da dâhil olduğu toplam 7 tabur piyade, 4 sahra bataryası, 3 süvari bölüğü ve 2 makineli tüfek bölüğünden oluşan genel ihtiyat kuvvetlerinin kumandanıydı. Bkz. *Atatürk'ün Not Defterleri*, s. 52.

³⁷ *Atatürk'ün Not Defterleri* adlı eserde, Kolağası Resneli Niyazi Bey'in 25-26 Nisan 1909'da Genel İhtiyat Kuvvetleri'nin başında bulunduğu ve emrinde Manastır Gönüllü/Millî Taburu dâhil toplamda 7 tabur piyade, 4 sahra bataryası, 3 süvari bölüğü ve 2 makineli tüfek bölüğünün mevcut olduğu belirtilmektedir. Bkz. *Atatürk'ün Not Defterleri I*, s. 52.

alınmadığını anladığımızda, oraya doğru ilerlemeye başladık. Biz Maçka Kışlası'na yaklaşırken kolayca mevzilenmek için iki kola ayrılan tabur, herhangi bir engelle karşılaşmaksızın Kışla'ya girdi.

25 Nisan sabahı erken saatlerde Taşkışla'ya hareket ettik. Burada birliklere tayın (bread) dağıtıldı ve bir süre burada kaldık. Harbiye Nezareti'nde bulunan birlikler yetersiz olduğu için tekrar Suriçi'ne gönderildik ve Bâyezid Camii'nde durduk. Burada, gece-gündüz devriye atmamız söylendi. Harbiye Nezareti'nin zaptından sonra taburun ağırlıkları Davutpaşa Kışlası'ndan buraya getirildi. 25 Nisan 21.30'da Bâyezid Camii'ne olaysız intikal ettik. 26 Nisan 15.10'da geceyi camide geçirmemiz ve 27 Nisan'da Harbiye Nezareti'ne intikal etmemiz ve yeni sultanın (V. Mehmed Reşad³⁸) cülûs merasimine katılmamız emredildi. Tabur, merasimin sonuna kadar Harbiye Nezareti'nde teyakkuzda (ready for action) bekledi ve merdivenlerin başında ayrıca bir gönüllü takımı bulunmaktaydı. Padişah hazretleri vasıl olmadan evvel Tersane'de bazı karışıklıkların meydana geldiği ve oradaki birliklerin galeyana halinde oldukları rapor edildi. Bir müfrezeye, Tersane'yi emniyete alması emri verildi ve 4. Bölük derhal Tersane Kışlası'nı tarassut etmesi ve Unkapanı Köprüsü'nü işgal etmesi gerektiği talimatıyla, gönderildi. Cülûs merasiminin ardından yükümüzle birlikte Ayasofya'ya vasıl olduk. Geceyi burada geçirdik.”

³⁸ 31 Mart Vakası'nın ardından İttihat ve Terakki'nin çoğunlukta olduğu Meclis-i Umûmi, bir taraftan 33 yıllık saltanatı 27 Nisan 1909 sabah saatlerinde Abdülhamid'i tahttan indirirken diğer taraftan Veliht Reşad Efendi'nin aynı gün öğleden sonra tahta çıkarılmasına karar vermişti. Ayrıca meclis, isyanı bastıran Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girişini “İstanbul'un ikinci fethi” sayarak yeni padişaha Fatih Sultan Mehmet'e göndermeyle “V. Mehmed” unvanının verilmesini kararlaştırmıştı. Bkz. Cevdet Küçük, “Mehmed V”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA)*, Diyanet Vakfı Yayınları, c. 28, Ankara 2003, s. 418. “Mevlevî meşrep, siyasetten uzak mazbut bir yaşam süren Sultan V. Mehmed Reşad, hiçbir zaman ağabeyi Sultan II. Abdülhamid gibi otoriter-merkeziyetçi bir padişah olmamış bu karakterinden ötürü ülkenin kaderini ilerleyen yıllarda İttihatçıların eline teslim etmek durumunda kalmıştır.” Bkz. Zekeriya Türkmen, “31 Mart İsyanı ve Osmanlı Meşrutiyetine İndirilen Darbe: Ordu-Siyaset İlişkilerine Sultan V. Mehmed Reşad Döneminden Bir Bakış”, *Sultan V. Reşad ve Dönemi*, c. 2, s. 520.

2.4. Davutpaşa Kışlası'ndaki Ziyafet ve İstanbul'a Veda

Davutpaşa Kışlası'ndaki Ziyafet ve İstanbul'a veda edilmesiyle ilgili kısım aşağıdaki gibi yansımıştır:

“28 Nisan: Davutpaşa Kışlası'nda verilecek ziyafete Milli Redif Taburu'nun icabet etmesi lâzım geldiğinden tabur, 17.00'de yüküyle Davutpaşa'ya ulaştı³⁹. Davutpaşa'da yaklaşık 2 hafta kaldıktan sonra 30 Nisan 18.30'da Bakırköy (Makriköy) İskelesi'ndeki Bezm-i Âlem vapuruna gönderildik. 2 gece 1 gün sonra Selanik'e vardık. Aynı gün Manastır Redif Taburu ile aynı trende, akşama doğru harekete geçtik ve 3 Mayıs'ın erken saatlerinde Manastır'a ulaşarak burada silahlarımızı ve teçhizatımızı teslim ettik.”⁴⁰.

26 Nisan 1909, Harbiye Nezareti, Pazartesi 16.00	Harekât Emirleri	Kuşatma Ordusu Askerin Tertibi Liva Şevket Paşa Komutası altında Yıldız Müfrezesi
Hareket Ordusu Yıldız'daki askerî birliklere silâhlarını teslim ettirmek üzere 13/14 Nisan Salı gecesi aşağıdaki harekâtı yerine getirecektir.		Balmumcu Kolu Kurmaya Binbaşı Fethi Bey Komutasındaydı.
Balmumcu kolu, 27 Nisan Salı sabahı saat 9'a kadar hazır bulunan piyade kuvvetiyle Balmumcu güneyindeki sırtlarda hazırlık içine girmiş bulunacak, topçusuna Balmumcu batısındaki sırtlarda mevzi aldırarak ve süvarisini Zincirlikuyu Karakolunda bulunduracaktır		Mürettep Piyade Taburu, IV/10, II/81. Manastır Süvari Redif Taburu Kavala Redif Taburu Harbiye Mektebi'nden 2 Makineli Tüfek 7. Sahra Topçu Alayı'ndan 2 Batarya X. Süvari Alayı
Ortaköy kolu gece saat 6'da öncü birlikleriyle Eminönü'nden hareketle Beşiktaş-Ortaköy caddesinden ilerleyerek Ortaköy		Ortaköy Kolları Binbaşı Hafız Hakkı Bey Komutasındaydı. Naslıç Redif

³⁹ Günlüğe “3 Mayıs Manastır” notu düşülmüştür.

⁴⁰ TNA, FO 195-2323, No: 70, İstanbul, Conyers Surtees'ten Sir Gerard Lowther'e, 17 Haziran 1909.

kuzeyindeki kışlaya yönelecek ve bu civarda mevzi alıracaktır. Bu kolun kendisine, katılacak olan sahra bataryası Ortaköy deresinin doğusundaki sırtların münasip bir mahallinde top indirecektir.		Kırcaali Gönüllü Taburu Mekteb-i Harbiye'den 1 Sahra Bataryası 20 Süvari
Beşiktaş kolu gece saat 6.15'te öncü birlikleriyle Eminönü'nden hareketle Galata-Dolmabahçe yoluyla ilerleyecek ve bir tabur Beşiktaş-Şeyh Zafir Tekkesi yolundan diğer taburu İhlamur Köşkü-Yeni mahalle yolundan Yıldız üzerine sevk ederek Hamidiye Camii batısında mevzi alacaktır. Belirtilen kolun topçusu Maçka sırtlarında kalacaktır.		Beşiktaş Kolu Binbaşı Aziz Sami Bey komutasındaydı. Selanik Redif Taburu Serez Redif Taburu 7. Sahra Topçu Alayı'nın 2 bataryası
Genel ihtiyat, gece saat 6.30'da öncü birlikleriyle Bayezid Meydanı'ndan hareketle Galata Köprüsü-Tophane-Beşiktaş caddesini takip edecek ve icabında her iki tarafa yardım edebilmek üzere Beşiktaş ile Ortaköy arasındaki cadde üzerinde hazır duracaktır.		Kolağası (Resneli) Niyazi Bey Komutası altında. Manastır Milli Taburu
Ordu genel karargâhı gece saat 9.30'dan itibaren Balmumcu Çiftliği'nde bulunacaktır.		Toplam: 7 Piyade Taburu 4 Sahra Bataryası 3 Süvari Bölüğü 2 Makineli Tüfek Bölüğü

Yukarıdaki emirler, III. Ordu Kumandanı Birinci Ferik Mahmud Şevket Paşa tarafından verilmişti⁴¹. Meçhul subayın günlüğü bu notlarla sonlanmaktaydı. 31 Mart Vakası'nın bastırılması ve İstanbul'un Hareket Ordusu tarafından kuşatılması esnasında meydana gelen çatışmalarda Milli Manastır Taburu'ndan bazı askerler yaralanmıştı. Manastır'ın Kazak Köyü'nden 1882 doğumlu Hüseyin oğlu Yusuf, Manastır Obüs Topçu Alayı eczacılarından Zekeriya Efendi yaralananlar arasındaydı. Manastır'ın Karani Köyü'nden Hüseyin oğlu Yusuf'un ise sakat kalacağı

⁴¹ TNA, FO 195-2323, No: 70, İstanbul, Conyers Surtees'ten Sir Gerard Lowther'e, 17 Haziran 1909.

söylenmekteydi. Karani Köyü'nden Demir Mustafa ve Zikir oğlu İsa da yaralanan askerler olarak kayıtlara geçmişti. Tabura İstanbul'da katılan Süvari Teğmeni Siyahi Nazmi Efendi ise *Kabataş Karakolu civarındaki çatışma esnasında* hayatını kaybetmişti⁴². Günlük sahibi subayımız ise harekâtı öyle görünüyor ki herhangi bir yara almadan atlatmıştı.

Sonuç

Günlükte verilen bilgiler, ordunun harp tertibi, birlikleri komuta eden subay isimleri ve Milli Taburu dâhil diğer birliklere Merkezî karargâhtan gönderilen *emirler*, Mustafa Kemal'e ait *Atatürk'ün Not Defterleri I* adlı eserdeki bilgilerle ufak tefek farklılar haricinde neredeyse birebir örtüşmektedir. Türk tarihinin kritik bir dönüm noktası olarak kabul edilebilecek bu olayı, içerden bir subayın gözüyle tasvir eden bu günlükte verilen bilgilerin bu itibarla güvenilir ve tutarlı olduğu sonucuna varılabilir. 3 Temmuz 1908'de Ohri'de dağa çıkarak II. Meşrutiyet'in ilânında büyük pay sahibi olan, 27 Nisan 1909'da Sultan II. Abdülhamid'in 33 yıllık saltanatının sona ermesiyle sonuçlanan askerî harekâta maiyetine topladığı gönüllülerle destek veren ve yeni Sultan Mehmed Reşad'ın cülûs merasimine Manastır Milli Taburu'nun da dâhil olduğu Genel İhtiyat Kuvvetleri'nin Kumandanı olarak bizzat nezaret eden kişi Kolağası Resneli Niyazi Bey olmuştur. Resneli Niyazi Bey'in, mutlak monarşinin sona erdirilmesinden II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesine kadar neredeyse bütün kritik olaylarda sahnede olması ise oldukça manidar görünmektedir. 31 Mart Vakası sonrası Hareket Ordusu'nun İstanbul kuşatması salt bir askerî mesele olmaktan çok daha öte anlamlara sahiptir. Söz konusu olan bir iktidar ve politik yönetim değişikliğinin yanı sıra İttihat ve Terakki'nin benimsediği liberal-aydınlanmacı-pozitivist-seküler dünya görüşünün Osmanlı İmparatorluğu'nda hâkim hale gelmeye başlaması, felsefî bir tabirle söylersek, bir paradigma değişikliğidir. Türk tarihindeki bu politik eksen kaymasının ilerleyen zamanlarda özellikle hukuk ve eğitim-öğretim başta olmak üzere neredeyse bütün alanlara yayılarak geleneksel dünya görüşünde topyekûn ve köklü bir paradigma değişikliğine yol açması kaçınılmaz olmuştur. Bu paradigma değişikliği ise ilerleyen yıllarda İstiklâl Harbi'nin ardından Cumhuriyet'in temellerini teşkil ederek Türk tarihinin bekâsını mümkün kılacak zemini teşkil etmiştir.

⁴² *Atatürk'ün Not Defterleri I*, s. 80-81.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Arşiv Kaynakları / Archival Sources

The National Archives / Londra

Foreign Office (FO): No: 21, 26, 28, 70

Kaynak Eserler / Primary Sources

ATATÜRK, Kemal, *Nutuk*, c. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969

19. *Asırda İstanbul Haritası*, yay. haz. Ekrem Hakkı Ayverdi, Şehir Matbaası, İstanbul 1958

Araştırma ve İnceleme Eserleri / Secondary Sources

AKBAŞ, Turgut, Osmanlı İstanbul’unda Bâyezid Meydanı ve Çevresi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011

Atatürk’ün Not Defterleri I: Hareket Ordusu Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal’in Not Defteri ile Hareket Ordusu Karargâhı Kayıt Defteri, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 2004

AYSAL, Necdet, “Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 37-38 (Mayıs-Kasım 2006), s. 15-53

BEŞİKÇİ, Mehmet, “Tarihyazımında hatırat ve günlükler nasıl kullanılmalı? Birinci Dünya Savaşı’na katılan Osmanlı askerlerinin benlik belgeleri özelinde metodolojik bir analiz”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı 114 (2018), s. 253-285

BORKURT, Sema, Tarihi Süreç İçerisinde 31 Mart İsyanı ve II. Abdülhamid Algısı, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak 2019

ERTEKİN, Ertekin, İngiliz Askeri Ataşe Raporlarında Osmanlı Devleti ve Türk Ordusu (1889-1908), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Edirne 2021

KAFADAR, Cemal, *Kim Varmış Biz Burada Yoğ İken: Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş, Hatun*, Metis Yayınları, İstanbul 2009

KÜÇÜK, Cevdet, “Mehmed V”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA)*, c. 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 418-422

ÖZCAN, Azmi, “Otuzbir Mart Vak’ası”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 9-11

TÜRKMEN, Zekeriya, “31 Mart İsyanı ve Osmanlı Meşrutiyetine İndirilen Darbe: Ordu-Siyaset İlişkilerine Sultan V. Mehmed Reşad Döneminden Bir Bakış”, *Sultan V. Reşad ve Dönemi*, c. 2, s. 518-563

TÜRKMEN, Zekeriya, “Osmanlı Ordusunda Siyasileşme Sürecinde Önemli Bir Dönemeç 31 Mart Ayaklanması”, *Cumhuriyetin 80. Yılına Armağan*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2004, s. 369-411

İnternet Kaynakları / Online Sources

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/102289> (Erişim Tarihi 18.12.2022)

https://maps.lib.utexas.edu/maps/historical/balkans_1912.jpg (Erişim Tarihi: 18.12.2022)

Extended Summary

After the constitution came into force on July 23, 1908, a major uprising and coup attempt took place against the new regime in Istanbul. Since this event started on March 31, 1325 (April 13, 1909) according to the 'rumi calendar', it is known as the 31 March Incident in Turkish history. The 31 March Incident (31 March Incident) was a political crisis that took place in April 1909, during the Second Constitutional Era (II. Meşrutiyet). Occurring 31 Mart Incidence soon after the 1908 Young Turk Revolution, in which the Committee of Union and Progress (CUP) had successfully restored the Constitution and ended the absolute monarchy rule of Sultan Abdulhamid II, it is known to as an attempted counter-revolution. However, the reasons and real perpetrators of this event still a mystery.

The Ottoman Empire, which passed from an absolute monarchy to a constitutional monarchy, moved from Thessaloniki to Istanbul under the leadership of the Third Army Commander Mahmud Şevket Pasha to punish this revolt against the new regime. This army was named the *Hareket Ordusu* by the founder of the Turkish Republic, Mustafa Kemal (Atatürk). In one of the reports of the military attaché in The National Archives in London, there is the diary of an officer who came to Istanbul with the *Hareket Ordusu* or *Liberation/Occupation Army*. This diary, which belongs to an unidentified officer from the Manastır National Battalion, begins with the departure of the battalion from Manastır on April 17 and describes the siege of Istanbul, which ended on April 26, from the officer's point of view. The diary vividly depicts the Siege of Istanbul, carried out by the '*Liberation Army*' in April 1909, through the eyes of an officer from the inside.

With an extraordinary organization, the Hareket Ordusu/Liberation Army surrounded Istanbul within 7-8 days without encountering much resistance. This siege resulted in the dethronement of Abdülhamid II on April 27, 1909 and the ascension of the 35th Ottoman Sultan, Mehmed Reşad V. Resneli Niyazi Bey, who had a share in the re-declaration of the constitutional monarchy by revolting in Ohrid on July 3, 1908, also played a role in the overthrow of Abdülhamid on April 27, 1909, as the commander of the Manastır National Battalion.

Osmanlı Devleti'nde Askerî Amaçlı Kullanılan Helyostalar

The Helyostas (Heliostats) Used For Military Purposes in the
Ottoman Empire

*Derya GEÇİLİ**

Öz

Askerî iletişim, keşif ve temas halindeki birimlerden bilgi aktarımı sağlamaktır. İlk olarak koşuculardan yararlanılarak askerî iletişim yapılmıştır. Ancak silahlı kuvvetlerde bunun yetersizliğinin ağır sonuçlarından dolayı görsel ve işitsel sinyaller kullanılmaya başlanmıştır. Bir süre sonra askerî iletişimin hem önemine bağlı olarak hem de büyük ihtiyaçlardan dolayı helyosta yapılmıştır. Helyosta, yansıyan güneş ışınlarını belli bir noktaya yöneltmek ve bu doğrultuda tutmak için kullanılan bir ayna ile ayar sisteminden meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti'nde askerî yeniliklerin yapılmasıyla birlikte helyostanın önemi fark edilmiştir. Avrupa'da şirketlerle görüşmeler yapılarak helyostalar satın alınmaya başlanmıştır. Helyostalar kullanılarak askerî iletişim ve bilgi aktarımında büyük kolaylıklar sağlanmıştır. Bu çalışmada Osmanlı Arşivi, talimatnameler ve eski eserler kullanılarak helyostaların özellikleri, Avrupa'dan satın alınmaları ve kullanılmaları süreci anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Helyosta, Askerî, İletişim, Osmanlı Devleti.

* Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü. E-Posta: degecili[at]hotmail, ORCID: 0000-0002-1579-9578.

Geliş Tarihi/Received: 14.11.2022
Kabul Tarihi/Accepted: 22.12.2022

Abstract

Military communication means providing information transfer from reconnaissance and contact units. Military communication was firstly made by using runners. However, visual and auditory signals started to be used because of the problem on this way of communication and its inefficiency in the armed forces. After a while, heliostat was made because of the importance of military communication and the great needs. Heliostat consists of a mirror and an adjustment system used to direct the reflected sun rays to a certain point and keep them in this direction. The importance of the heliostat was noticed with the military innovations in the Ottoman Empire. Negotiations were made with companies in Europe to buy heliostats. Using heliostats provided great convenience in military communication and information transfer. In this study, the characteristics of heliostats, their purchase from Europe and the process of using them are explained by using the Ottoman Archives, instructions and ancient sources.

Keywords: Heliostat, Military, Communication, Ottoman Empire.

Giriş

19. yüzyılda Avrupa’da her alan gibi askerî alanda da bilimsel yenilikler yaşanmıştır. Bu yeniliklerle beraber silahlarda başlayan değişimler sonucunda iletişim araçlarına ihtiyaç duyulmuştur. İletişim, gönderici ve alıcı konumundaki insan grupları arasında gerçekleşen duygu, düşünce ve bilgi alışverişidir. İnsanların eğitim, sosyal ihtiyaçları kadar askerî ihtiyaçları için de iletişim zorunlu olmuştur. Askerî iletişim amacıyla posta güvercinleri, mektup, telsiz, telgraf, telefon gibi önemli araç ve gereçler kullanılmıştır. Orduları sürekli temas halinde tutmak için kullanılan askerî iletişim araçlarından biri de helyostadır. Helyosta, Yunanca güneş anlamına gelen “helios” kelimesinden gelmektedir¹. Bu araç, iletişim için ışık ve aynaları birleştiren sofistike bir sinyalizasyon sistemi olarak kullanılmıştır. Kısacası, uzak mesafeleri yakınlaştırıp rasat edilmesinde faydalanılmıştır. Helyostanın yapı ve yöntem bakımından farklı modelleri yapılırsa da prensipte aynı kalmıştır. Mesaha memuru

¹ The United Service, *Military and Naval Affairs*, c. II, Philadelphia 1880, s. 1.

tarafından kullanılan bir çeşit mihver etrafında dönen aynadan oluşup güneşin her yönden aksinin görülebilmesine uygun bir tarzda imal edilmiştir. Ayna, üçayaklı bir sehpaye yerleştirilerek merkezi etrafında hareketli bir kola sahip olur ve bu kol da ışığı yansıtanın yöneltmesine yardımcı bir halkayı taşımaktadır. Mesaha sırasında zaman yönüyle çok iyi bir şekilde istifade edilebilen bu aracın yardımıyla küçük işaretler yapılabilir. Helyostayla tepe eteğinde veya ormanlık önünde bulunulması sebebiyle doğrudan görülemeyen bir mevki uzak mesafelerden çıplak gözle görülebilir hale getirebilir².

Güneş ışığını esas alan helyosta benzeri aletler, çok eski medeniyetler tarafından bazı savaşlarda kullanılmıştır. MÖ 499 ile 449 yıllarında Doğu-Batı dünyası arasında Yunan ve Pers Savaşları yaşanmıştı. Yunanistan'ın Maraton Muharebesi'nden hemen sonra Perslere, Atina yakınlarındaki dağlardan bir kalkanın cilalı yüzeyine yansıyan güneş ışınları aracılığıyla hemen oraya gelirlerse şehrin onların eline geçeceği sinyali verilmişti. Ancak işaret edilen mesaj, Yunanistan tarafından da 18 mil uzaklıkta görülerek yorumlanmıştı. Yunan askerleri, Atina'ya geri dönerek şehri düşmandan kurtarmışlardı. Bu savaşta uzak istasyonları belirgin şekilde görünür kılmak için bir çeşit helyosta kullanılmıştı. Bazı kaynaklarda helyostanın icadı, 1720'de Hollandalı Fizikçi Willem Jacob Gravesande'ye dayandırılmıştır. Gravesande, güneş ışınlarını bir ayna aracılığıyla laboratuvara yansıtmak amacıyla güneşin hareketlerini takip etmişti. Bu durum optik deneylerde kullanılmak üzere sabit bir ışık kaynağı sağlamıştı³. Ancak, bu konu hakkında yapılan incelemeler sonucunda helyostanın asıl mucidinin İtalyan matematikçi ve fizyolog Giovanni Alfonso Borelli olduğu anlaşılmıştı. Işığın anında hareket edip etmediğini bulmaya yönelik deneylerde Borelli, aynaya bir saat uygulamış, böylece helyosta tam olarak ortaya çıkmıştı⁴. 1828'de Dal Negro, Antonio Tessarolu'yu yeni bir helyosta modeli inşa etmekle görevlendirmişti. Antonio Tessarolu'nun 1829'da yaptığı helyosta ise endüstri ödülleri gümüş madalya kazanmıştı. General Roy, Paris ve Greenwich meridyenlerini

² Mehmed Vastıf, *Mesaha-i Bahriye*, Kasbar Matbaası, Dersaadet 1322 (1906), s. 175.

³ Fanny Marcon, "Physics Instrument Makers in 19th-Century Veneto: Two Case-Studies", *SIF Congress*, Italy 2020, s. 1-5.

⁴ W.E. Knowles Middleton, *Communicated by I. B. Cohen, Giovanni Alfonso Borelli and the Invention of the Heliostat*, Vancouver 2020, s. 329-340.

birbirine bağlamak için yürüttüğü operasyonlarda helyosta kullanmıştı. Daha sonra Struve'nin İngiltere'de trigonometrik araştırmalarında helyostadan faydalanmıştı. II. James'in saltanatı sırasında Amiral Kempenfelt ve Earl Howe deniz kullanımı için flaş sinyalizasyon yönetimi sistematize etti. 1841'de ise Binbaşı J. D. Graham Amerika'nın deniz sınırıyla bağlantılı olarak helyostadan pratik bir şekilde faydalandı. Bilim tarihçisi Allan A. Mills'e göre helyosta, 1862'de Leon Foucault tarafından büyük değişimlere uğratıldı. Helyostanın asıl gelişimi Fort Whipple Virginia'da gerçekleşirken daha sonra 1870'te Amerika tarafından da değişikliklere devam edilmişti⁵.

Osmanlı Devleti'nde ilk önce savaşlarda ateşli silah olarak sadece top ve tüfek kullanılmıştır. Büyük devletlerin silahlanma yarışları ve savaşlar sonucunda silahların yeterli gelmemesinden dolayı yardımcı araç-gereç ve malzemelere de önem vermeye başlanmıştır. Osmanlı ordusunda rasat muhaberelelerinin daha rahat yapılabilmesi için helyostanın kullanılmasına dair 29 Ocak 1910 tarihinde bir talimatname⁶ ve tarifname hazırlanmıştı⁷. Bu talimatname gerekli izinler alınarak hemen uygulamaya geçirilmiştir⁸. Helyostaların kullanılmaları sırasında "Helyosta Ta'rifnâmesi ve Ta'lîmnâmesi, 10 cm'lik Piyade ve Süvari Helyostası, Yüzbaşı Cavid Bey'in 1913 Modeli Vasatî Muhabere-i Ziyâiye Aleti Ta'rifnâmesi ile Yüzbaşı Ziyaeddin Beğ'in Elektrikli Gürç Muhabere-i Ziyâiye Aletleriyle Mezkûr Sistem Helyografların Kullanılma Usûlü Hakkında Ta'rifnâme'si" gibi bazı eserlere müracaat edilmiştir⁹.

Makalede helyostaların özellikleri ve askerî olarak kullanılma süreçleri anlatılmıştır. Osmanlı Devleti tarafından öneminin fark edilmesiyle Avrupa'dan satın alınmaları ve askerlerin helyostaların kullanılmaları üzerine yetiştirilmeleri incelenmiştir. Buna göre çalışmanın amacı, helyostaların özellikleriyle Osmanlı Devleti'nde askerî

⁵ Christopher H. Sterling, *Military Ancient Times to the 21st Century*, California 2008, s. 208-209.

⁶ Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *İrade Bahriye (İ.BH)*, 7/32-3, 6 Safer 1328 [17 Şubat 1910].

⁷ BOA, *Bâbîâli Evrak Odası (BEO)*, 3698/277294, 24 Muharrem 1328 [5 Şubat 1910].

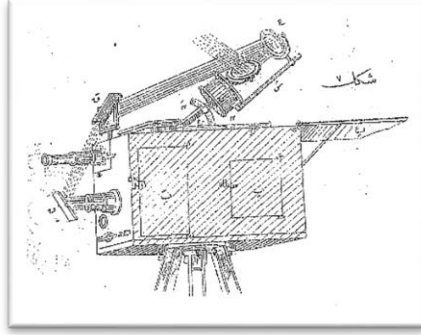
⁸ BOA, *İ.BH*, 7/32-1, 21 Muharrem 1328 [2 Şubat 1910].

⁹ BOA, *İ.BH*, 7/32-2, 17 Muharrem 1328 [29 Ocak 1910].

olarak önemlerini anlatmaktadır. Makalede kaynaklar birinci elden olup arşiv belgeleri, talimatname ve yazma eserler Osmanlıcadan transkript edilerek kullanılmıştır.

1. Helyostanın Özellikleri

Güneş ışınlarını belli bir doğrultuya yönelten helyosta 10, 14, 15, 24 ve 30'luk (santimetrelik) olmak üzere sınıflara ayrılmıştır. Ancak bu sınıflar arasında büyük farklar olmamıştır. Bunlar arasından piyade ve süvari alaylarına verilen 15'lik helyosta, diğerleriyle hemen hemen aynı özelliklere sahiptir. Sadece kullanım ve taşınmalarının kolaylaştırılması için biraz daha basit ve hafif bir hale getirilmiştir. 15'lik helyosta, yağmur geçmez bir kösele çantası içinde sandık, malzeme çantasıyla bir torba içinde taşınan sehpadan meydana gelmektedir.

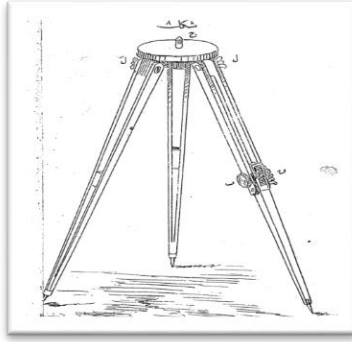
Görsel 1: Helyosta¹⁰

Helyosta malzeme çantasının dışı ahşap, içi sacdan olup bir perdeyle ikiye ayrılarak alet yerleştirilebilen bölümleri vardı. Bunun ön kısmına ön bölme ve arka kısmına ise arka bölme veya mihrak bölmesi adı verilmişti. Çantanın içinde yarım kiloluk ağzı vidalı petrol tenekesi, sacdan ve üst tarafında hareketli kapağı bulunan lamba şişesi, yedek camlar, bir adet yansıtma aynası, mercekli ve sekmeli uzanan şekilli aynalı güneş ışığı borusu, bir tornavida, lamba fitilini düzeltmeğe mahsus makas, meşin muhafaza içinde pusula, bir karga burun, keten bezi parçası, yedek fitil, üç adet maniple¹¹ bayi yedeği dört adet maniple perdesinin çarptığı mahallere mahsus yedek lastik halka bulunurdu.

¹⁰ *Helyosta Ta'lîmnâmesi*, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1325 (1907), s. 40.

¹¹ Telgrafta mors yazan alet.

Helyostayı taşıyan sehpa, ağaçtan üretilip birbiri içerisine girip çıkan iki parçalı üç ayak ile bunların üçgen tabela bağlantısından oluşurdu. Üçgen tabelanın merkezinde ve kulağı tabelanın altında dikine bir vidalı çivi bulunup bu çivinin yardımıyla alet sandığı sehpa yerleştirilirdi. Her ayağın orta taraflarında bulunan vidalar ise ayakların istenildiği kadar uzatılmasından sonra onu tutmayı sağlardı. Tabelaya yerleştirilen vidalar kullanım sırasında ayakların kolaylıkla açılmasını sağlamak için gevşetilir, taşınırken toplanılır ve sehpa üzerine konulup muhabereye hazırlandığı zaman da sıkıştırılırdı. Bu sehpanın iki parçadan meydana gelen ayakları birbiri içerisine sürüldükten sonra üç ayak birleştirilip ayakların ortasında ve başlarında bulunan vidalar sıkıştırılarak torbasına yerleştirilirdi.

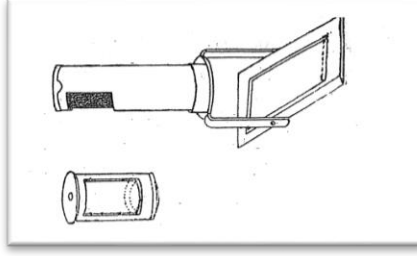

Görsel 2. Helyosta Sehpası¹²

Helyostanın ağırlığı ve taşınması; bütün parçalarıyla beraber lambası petrole dolu olduğunda ağırlığı 5 kilogram, kösele çantası ise 380 gramdı. Alet sandığı, kösele çanta içerisine yerleştirildiğinde ağırlığı doğal olarak 7.380 kg'a kadar çıksa da yine de askerin sırtında kolaylıkla taşınabilirdi. Köseleden malzeme çantası bütün parçaları ve çanta içindeki petrolü dolu olduğu halde ağırlığı 5.200 kg ve torbasıyla sehpa 2.800 kg olduğundan bu iki parça da diğer bir askerin sırtında nakledilebilirdi. Ancak kıtaatın muhabere malzemelerinin taşınması için uzun yol yürüyüşlerinde çoğunlukla birer yük hayvanı kullanılırdı. Bu amaçla gerek alet ve gerekse malzeme çantaları, muhabere askerlerinin hayvanlarında taşıyabilecekleri şekilde yapılırdı¹³.

¹² *Helyosta Ta'limnâmesi*, s. 20.

¹³ *Helyosta Ta'limnâmesi*, s. 10.

Görsel 3. Helyosta Dürbünü¹⁴

1.1. Petrol Lambası veya Güneş Işığının Kullanılması

Helyostalarla muhabere, petrol lambası veya güneş ışığı kullanılarak yapılırdı. Güneş ışığından istifade edilmesi hem ekonomik ve hem de uzak mesafelerle muhabereye uygun olduğundan daha çok tercih edilirdi. Sadece bulutlu, sisli ve yağmurlu havalarda geceleri güneş görülemeyip ışığından da istifade edilemeyeceğinden petrol lambası ışığından yardım alınması zorunluydu. Helyostanın basit petrol lambasının fitili tek olurdu. Aletle uzun süre muhabere edileceği zaman öncelikle bu lambanın gazı olup olmadığı ve fitilinin durumu kontrol edilirdi. Bunun için muhabereci, aletin gerisinde ve dışında bulunan vidasını açarak lambayı yerinden çıkarıp muavin nefere verirdi. Muavin nefer, muhaberecinin elinden alır almaz kapağını açıp lambanın petrolünü doldururdu. Muhabereci, malzeme sandığından makası çıkarıp makinenin kapağını açarak gerekirse fitili makineye uygun bir şekilde kesip düzeltirdi. Kapağını yerine yerleştirdikten sonra makineyi lambaya vidalardı. Fital tanzim kolunun ucunu lambadaki yuvasına yerleştirmek üzere yaylı vidayı geri çekerek hafifçe salıverirdi. Bu şekilde lambanın yaydığı ışığın merkezi, tamamen asıl odak noktasında bulunurdu¹⁵.

Helyosta için hızlı bir şekilde güneş ışığından faydalanılamazdı. Çünkü güneş ışığına göre sehpanın ve aynaların ayarlanması gerekirdi. Bu hem zaman kaybı hem de sorunlara sebep olurdu. Helyostanın kullanılmasına lamba ışığıyla başladıktan sonra hava uygunsa güneş

¹⁴ *On Beş Santimetrelik Piyade ve Süvari Helyostası*, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1328 (1910), s. 9.

¹⁵ *On Beş Santimetrelik Piyade ve Süvari Helyostası*, s. 5.

ışığından yararlanılırdı. 10'luk helyostalarda güneş ışığıyla muhabere basit araçlarla yapılırdı. Bunun için postabaşı, önce muhabereciden aynalı güneş ışığı borusunu alıp kovanın içine yerleştirirdi. Güneşin önlerinde veya yanlarında bulunmasına göre güneşin ışığını borunun içine yansıtırdı. Ancak bir aynayla güneş ışığı borunun içine alınamadıysa ikinci bir ayna kullanılabilirdi. Bunun için ikinci aynanın yüzeyini güneşe yönelterek ışık alınabilirdi. Boru içine alınan ışık burada bulunan merceğin ön tarafında toplanırdı. Işığın toplanıp toplanmadığı küçük pencereden kontrol edilerek duruma göre aynalar yeniden hazırlanabilirdi¹⁶.

2. Helyostalardan Sorumlu Helyograf Müfrezesi

Çeşitli askerî görev ve hizmetlerin yapılması amacıyla küçük birliklerden, belli bir yere bağlı kalmadan geçici olarak müfrezeler oluşturulurdu. Bu müfrezelerden biri de helyostalardan sorumlu olan Helyograf Müfrezesi'ydi. Askerî iletişimi sağlayan Helyograf Müfrezesi bir yüzbaşı, mülâzım-ı evvel, mülâzım-ı sâni, baş çavuş, bölük emini, tamirci ustası, çavuş, onbaşı ve askerlerden meydana gelirdi. Her müfrezede 12 adet helyosta, 3 tane helyograf malzeme sandıkları içinde bulunurdu. Bir helyostanın idaresi ise aleti kullanan bir posta, piyade ve süvarilerle bir küçük zabitle iki askerın sorumluluğu altındaydı. Seferberlik sırasında her bir postaya bir ya da üç ihtiyat ve redif muhabereci asker de görevlendirilirdi. Küçük zabıt, postabaşı adını alıp diğer kıdemli ve muallim nefer muhabereci, kıdemsiz nefer ise muavin olurdu. Sonradan katılan askerlere de genellikle muhabereci adı verilirdi. Aletin iyi bir şekilde muhafazasından postabaşı sorumlu olup ara sıra muhabereci memur, zabitle alay kumandanı tarafından temiz ve savaşa hazır bir halde olup olmadığı kontrol edilirdi. Postabaşılık, çavuş varsa onun tarafından, bulunmadığı zamanlarda ise onbaşı tarafından yapılır ve ihtiyaç durumunda muhaberecilik (haberleşme) hizmetini de yerine getirirdi. Helyostanın tamir hizmeti, kıtadaki tüfekçi, marangoz ve demirci gibi ustaların yardımıyla yapılırdı. Ancak bu ustalar tarafından onarılamayacak kadar büyük bir sorunsu en yakın kale veya seyyar muhabere müfrezelerine gönderilerek bakımdan geçirilirdi. Helyostanın bütün masrafları kıtanın bağlı olduğu kolordu tarafından ödenirdi.

¹⁶ *Helyosta Ta'limnâmesi*, s. 12.

Bundan başka aletin petrol ve kâğıt, kalem gibi kırtasiye masrafları kıtanın bağlı olduğu kolordu tarafından karşılanırdı. Muhaberelelerin yazılı olmasından dolayı helyostanın her zaman 1.200 tane kâğıt, zarf, senet kâğıdı, defterle, bir çakı ile bir deste kurşun kalem gibi kırtasiye malzemelerine ihtiyacı vardı. Savaş sırasında helyostanın bağlı olduğu kıtanın büyüklüğüne göre bu miktarın üç misli kadar yedekleri bulunurdu.

Helyograf Müfrezesi'nin tam olarak görevini yapabilmesi için bir Helyosta Merkezi belirlenirdi. Merkez mahalinin seçilmesinde aranılan başlıca şartlar; görevli olan postabaşı, diğer helyostaların görülmesi ve ışığın parlaklığının sağlanması için arka tarafta koyu renkli bir bina veya ağaç olan ya da tepelerin aşağısında bir yer seçerek yamaç veya arazinin arkada bulunmasına dikkat ederdi. Ayrıca ışık, koyu renkli bir (fon) resim düşürülerek kuvvetli hale de getirilebilirdi. Böylece uzak mesafelerden muhabere edilmesi mümkün olur ve yayılan ışık parladıkça bulunabilirdi. Arka tarafı açık renkli, geceleri ışıkları görülen köy veya kasabalara yakın helyosta merkezi düzgün bir şekilde muhaberede bulunamazdı. Helyosta Merkezi'nin ön, yan ve gerilerinde fenerle ateş yakmak kesinlikle yasaktı¹⁷.

Helyosta, kale, dağ ve zor şartlardaki askerî birlikler tarafından kolay bir şekilde kullanılabilirdi. Bu amaçla binek hayvanlar veya muhabereciler tarafından taşınırdı. Yakın mesafeye gideceklerse alet çantasını muhabereci, evrak çantasıyla sehpayı ise muavin sırtlarına alıp götürürdü. Şayet uzak bir mesafeye gideceklerse ağır eşyaları ve çantayı binek hayvanlara yüklerlerdi. Sadece süvari, mesafe ister yakın, ister uzak olsun eşyaları kendi hayvanının sırtına yükleyerek götürürdü. Postabaşının göstereceği mahale araç-gereç çantası ve sehpa binek hayvanların veya muhaberecilerin sırtlarından yere indirilirdi. Muavin nefer, sehpayı torbasından çıkarıp gerek ayakların başlarında ve gerekse ortalarında bulunan vidaları muhabereciye verirdi. Daha sonra aleti çantasından çıkarıp muhabereciyle birlikte sehpanın üzerine yerleştirirdi. Muhabereci, postabaşının göstereceği yerde sehpanın ayaklarını uzatır, iki ayak muhabere edilecek istikamet tarafına ve biri öne gelmek üzere zemine yerleştirirdi. Sehpa ayağının başıyla ortasında bulunan vidaları

¹⁷ *Helyosta Ta'limnâmesi*, s. 15.

sıkıştırdıktan sonra ayakları zemine yerleştirerek sehpanın iyice oturmasını sağlardı. Muavin neferin sehpa tabelası üzerine yerleştirdiği helyosta sandığının ön bölmesindeki vidalı yuvayı uygun hizaya getirirdi. Tabela altında bulunan vidayı yukarı iterek, alet sandığını sehpa üzerine yerleştirirdi. Böylece ihtiyaca göre helyosta kullanılmaya hazır hale getirilirdi. Bir süre sonra helyostanın taşınması gerekirse postabaşı arkadaşlarına “merkez kalkacak” emrini verirdi. Bunun üzerine muavin, muhaberecinin verdiği eşyaları malzeme çantasına yerleştirip sehpanın ayak vidalarını sökerek bütün parçaları toplar ve yola çıkmaya hazır olduğunu bildirirdi¹⁸.

2.1. Helyostalar Arasındaki Muhabereler

İki helyosta yakın mesafelerden eksen ışıklarını kolayca birleştirerek muhabere edebilirdi. Sadece uzak mesafelerde bulunan ve bir diğeri karşısına yerleştirilse de eksen ışıkları birleştirilmemiş iki helyostanın muhaberesi çok zordu. Muhabere mesafesi uzaklık, havanın berraklığı, merkez mahalının belirlenmesi, lamba veya petrol ışığının iyi bir şekilde hazırlanması ve muhabere edecek iki helyostanın ışık eksen istikametlerinin birleştirilmesi gibi dört şarta bağlıydı. Bu şartlar tamamen uygunsa helyostalar, 16 veya 18 km arasında muhabere yapılabilirdi¹⁹.

İki helyostanın muhaberesinde en önemli görev postabaşılar tarafından yapılarak lamba ışığı vasıtasıyla ışık eksenlerinin istikametleri birleştirilebilirdi. Bunun için iki görev vardı; biri muhabere istikametine aleti yöneltmek ve diğeri ışık eksen istikametlerini dikkatlice birleştirmektir. Postabaşı, diğer postabaşının merkez olarak belirlediği mahale aletini sehpa üzerinde hafifçe döndürerek ona doğru yöneltirdi.

¹⁸ *Helyosta Ta'limnâmesi*, s. 20.

¹⁹ Havanın durumu (açık veya kapalı) her zaman değişken olduğundan bunun kesin bir ölçü gibi görülemeyeceğinden 10'luk bir helyostayla 8 veya 12 km arası muhabere mesafesi kabul edilmişti. Gece kötü havalarda petrol lambasıyla rasat işaret menzili; 14 cm'lik helyostanın 20 ile 30 km, 24 cm'lik 30 ile 40 km ve 30 cm'lik için de 40 ile 50 km idi. Gündüz vakti güneş, bulutlar arasında gizli olduğunda petrol lambasıyla ortalama bir menzil miktarına inerdi. Fakat havanın berrak ve açık, güneşin parlak olmasına bağlı muhabere menzili çok büyük bir dereceyi bulurdu. Bkz. *Helyosta Ta'limnâmesi*, s. 14.

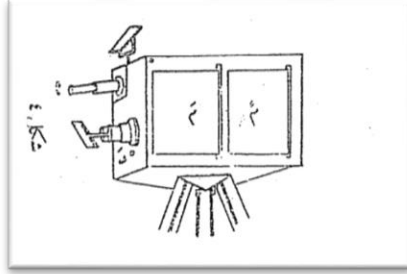
Helyosta, muhabere istikametine yöneltilirken üç durum olabilirdi. Birincisi muhabere edilecek helyosta göz veya aletin dürbünüyle görülebilir, ikincisi yeri harita üzerinde belirlenebilir ve üçüncüsü ise ne harita ve ne de arazi üzerinde yeri bilinemeyebilirdi. Birincisinde alet, kolaylıkla denk bir helyostaya yöneltilir ve ikincisinde pusuladan yardım alınır. Üçüncü durumda ise aletler keyfi bir tarafa yöneltilir, muhabere edilecek her iki helyosta birbirlerinin ışık eksenlerini arayarak bulabilirdi. Eğer merkez tesis edilen mahallerin isimleri belirli, yerleri belirsizse her postabaşı, hazırlığını tamamlayarak bir harita yardımıyla diğerinin yönünü bulabilirdi. Postabaşılar, birbirlerini aramak için daima ve ara sıra kesik olarak ışık yayar ve aleti sehpa üzerinde ayaklarının yardımıyla hareket ettirirdi. Hangi postabaşı, önceden diğer postabaşmayı görebilirse ona göre aleti tam olarak yerleştirirdi. Diğer de aynı şekilde karşıdaki hareketli ışığı görüp yerini belirlerdi.

İki helyosta merkezi muhabereye başlarken önce muhabir postalar birbirinin firka ile alay numaralarını, kumandanlarıyla postabaşılarının isimlerini sorardı. Ancak muhabereyi uzatmamak için çoğunlukla helyosta merkezleri birer şifre veya parola belirlerdi. Muhtelif kıtalar arasında muhabere edilecekse iki taraf da hangi kıtaya ait olduğunu belirtirdi. İki merkez karşılıklı olarak muhabere yapıp bu sona erdiği zaman yani durma zamanında maniple kollarını açarak daimî ışık yaymaları gerekirdi. Bu durum her iki merkezin bir diğerine mevcudiyetini göstermesini sağlardı. Eğer merkezlerden biri yerini değiştirmek isterse değiştirmeden önce muhabere ettiği merkeze gideceği yeri bildirirdi. Eğer bir merkez, havanın muhalefeti sebebiyle muhaberesini veremiyor veya alamıyorsa merkezler mors usulüyle işaretlerini vererek lambanın ışığını yeniden hazırlayıp ışığın kuvvetini artırmaya gayret ederlerdi. Bunun için kesinlikle yerlerini değiştirmemeleri gerekirdi. Ancak hiçbir şekilde muhabere mümkün olmuyorsa helyosta kapatılırdı²⁰.

Bir helyosta merkezi, birden fazla merkezle aynı anda muhabere edecekse öncelikle muhaberenin yönü bulunurdu. Daha sonra ışık eksenine 50 veya 100 metre uzaklıkta ucu, dürbünün görüş ekseni üzerinde bulunmak şartıyla bir flama sırtığı dikilirdi. Her iki taraf da diğer

²⁰ *On beş Santimetrelik Piyade ve Süvari Helyostası*, s. 6.

merkeze göre aleti hazırlar ve muhabere etmek istediklerinde kolaylıkla flamayı dürbünde görülecek şekilde görevlerini yaparlardı. Bu gibi birkaç merkezle muhabere edecek helyosta merkezleri, önemine dayalı ilk merkezle görevini tamamlar, daha sonra diğer merkeze müsait olup olmadığını sorardı. Muhabere için uygunlarsa belirli bir zaman belirleyerek beş dakika veya on dakika sonra işaretlerini verip görevlerini yaparlardı²¹.

Görsel 4. Helyosta Planı²²

Helyostaların muhaberesi sırasında düzenli bir görev dağılımı vardı. Postabaşı aletin gerisinden ve muavin yani yazıcı ise aletin sol tarafındaki pencerenin ışığından istifade ederdi. Muhaberelerin yazılması gerektiğinden muhabereci, çekilecek telgrafi önce yüksek sesle okuyup daha sonra yazarak maniple vasıtasıyla karşı merkeze iletirdi. Aynı şekilde muhabereci gözüyle veya dürbünüyle telgrafi alırken her kelimesini ağır ağır ve yüksek sesle söyleyerek muavinin yazması sağlanırdı. Ara sıra muhabereciyle muavin bir diğerinin görevini yapmak üzere yer değiştirirdi. Askerî evrak ve telgraflara tarih ve numarayla birlikte karşı merkezin ismi, numarası, postabaşının adıyla saati yazılırdı. Her merkez gönderdiği telgraf müsveddelerini korumaya alırdı. Muhabere evrakı, telgraf bölüklerinde kullanılanların aynı olurdu. Muhabere evrakının kaydedilmesi önemli bir konu olduğundan bütün şartlara riayet edilirdi²³.

²¹ On Beş Santimetrelik Piyade ve Süvari Helyostası, s. 7.

²² On Beş Santimetrelik Piyade ve Süvari Helyostası, s. 10.

²³ On Beş Santimetrelik Piyade ve Süvari Helyostası, s. 7.

2.2. Tayyarelerde Helyostaların Kullanılması

Tabur ve alay kumandanlıklarıyla tayyareler arasında iletişimi sağlamak amacıyla işaret bezleri kullanılırdı. Havanın işaret bezlerinin görülmesine müsaade etmediği zamanlarda kırmızı camlı işaret lambaları veya el aynalarından yardım alınırdı. Askerî birlikler orman, dağ veya zor bir yerde bulunduğu mum ve işaret bezleri doğrudan görülemediğinden istifade edilemiyordu. Tan ağartısı zamanında veya loş bir havada gösterilen işaretler ise rasıtların gözlerinden hızla kaybolduğundan anlaşılamiyordu. İşaret bezi, ayna ve lamba bulunmadığında harp raporunu mors alfabesiyle vermek üzere helyosta işaret lambalarından faydalanılırdı. Özellikle loş ve karanlık havalarda yerden tayyareye verilecek harp raporlarında helyosta çok önemli iş görebilirdi. Tayyare helyostası, lamba veya yansıtma aynaları vasıtasıyla güneş ışığını merceğe alarak havaya yayma ve yansıtma esasına dayalı imal edilmişti. Bu amaçla özellikle 10 cm'lik helyostalar kullanılırdı. 10 cm'lik helyosta için kullanılan aydınlatıcılar; magnezyum mumu, basit petrol lambası veya 6 voltluk 8 mum kuvvetinde olup 1, 2 amperlik lambalardı. Tayyare ile muharebede bulunacak aletler, daima vaziyetlerini değiştireceklerinden ışık için daha çok petrol lambaları tercih edilirdi. Elektrikli helyostalara, havanın çeşitli zamanlarında ve farklı amaçlar için kullanılmak üzere birbirine benzeyen kırmızı ve yeşil lambalar ilave edilmişti. Renkli lambalar, daha önce özel surette verilecek talimatname ve alınacak kararlara göre kullanılırdı. Helyostalarla tayyarelerin muharebe yapabilmesi mesafe ve havanın berraklığıyla lamba ışığını iyi bir şekilde hazırlayıp yönlerini birleştirilmelerine bağlıydı. Bu kurallara tamamen sahip olunursa 16 veya 17 km uzaklıktan bir tayyareyle muhabere edilebilirdi. Sadece havanın durumu her zaman değişken olduğundan kesin bir ölçüyle değerlendirilemeyeceğinden 10 cm'lik helyostayla 8 veya 12 kilometrede muhabere yapılabildiği kabul edilmişti. İşaret için kullanılacak helyostalar, tayyarenin süratine göre onu takip edebilecek bir tarzda imal edilirdi. Bu helyostaların lambalarıyla tayyarelere işaret verilmesinin zorluklarından dolayı istihdam edilecek görevlilerin iyi bir eğitim almaları gerekiyordu.

Tayyareyle helyosta muhaberesinde bulunmak için birinci hattan aydınlatma fişegiyle önce işaret verilirdi. Daha sonra kırmızı veya beyaz

renkli magnezyum mumu, aydınlatma ateşi, işaret bezleri uygun çukurluk alanlarda ve buna bağlı olarak koyu renkli arazide yakılırdı. Aydınlatma işaretinin bir düzen içinde kullanılması gerekirdi. 2 veya 3 şema ateşten oluşan grupların birbirinden 50 veya 100 metre aralıklarla yakılması gözlemi kolaylaştırabilirdi. Magnezyum mumu ile aydınlatma ateşi yerine aydınlatma fişegi de kullanılabilirdi. Bu fişeklerin ya cephe ilerisine doğru veya çelik miğferler içinde yakılması en uygunuydu. Fişekler arasından en iyi gözlemlenen renk ise kırmızıydı. Düşmanın nazar-ı dikkatini çekmemek için fazla duman çıkartan aydınlatma işaretlerinden uzak durulurdu. Zorunlu hallerde çok özel ve belirli konular için kullanılabilirdi. Birinci hatta bulunacak askere lüzumu halinde kullanılmak üzere birkaç tane aydınlatma fişegi verilmesi çok faydalı olabilirdi²⁴.

3. Osmanlı Devleti'nde Helyostanın Kullanılması

Osmanlı Devleti'nde helyostalarla muhabere usulleri ve önemleri hakkında ayrıntılı açıklamalar yapılmıştı. Bunun üzerine Manastır'daki 3. Ordu Telgraf Bölüğü'nde helyosta takımlarına ihtiyaç duyulmuştu. Bir miktar helyosta aletinin hemen satın alınması ve getirilmesi zorunlu olmuştu. Bu aletlerle muhabere edecek askerlere ihtiyaç olduğundan nizamiye taburlarının okur-yazar ve iyi ahlak sahibi askerlerinden alınmak üzere 3. Ordu Telgraf Bölüğü askerlerinin sayısı iki misline çıkarılacaktı. Askerlerin muhabere emirlerini öğrenebilmeleri için hızlı bir şekilde helyostalarla talimlere başlanacaktı. Helyosta aletleri gönderilmeden önce bu konudaki eğitimleri tamamlanarak görevleri sırasında acemi kalmamalarına gayret edilecekti. Bu konudaki çalışmalara bağlı olarak Telgraf Bölüğü asker sayısı da artırılabilecekti²⁵.

1885'te Avrupa'da şirketlerle görüşmeler yapıлып helyostalar satın alınarak sayıları artırılmaya başlanmıştı. Sadece resmi işlemler için Fransa'daki fabrikanın helyostalarla birlikte bir de makbuz senedi

²⁴ Mehmed Şakir bin Feyzullah, *Piyade Tayyareleri ve Piyade Balonları*, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1335 (1916), s. 20.

²⁵ BOA, *Yıldız Mütenevvi Marûzat Evrakı (Y.MTV)*, 255/61, 7 Zilkâde 1321 [25 Ocak 1904].

göndermesi talep edilmişti(11 Ocak 1885)²⁶. Marsilya'da bir fabrikadan tanesi 14 Sterline helyostalar satın alınmıştı. Fabrika tarafından helyostalar, Mesajari Şirketi vasıtasıyla deniz yoluyla İstanbul'a gönderilmişti. Sadece, fabrika tarafından pazarlık sırasında imzalanan senetlerin gönderilmesi uzun sürmüştü. Bu konuda fabrika sahibine uyarı yazısı gönderilerek senetler alınabilmişti²⁷. 16 Şubat 1904 tarihinde Manastır ile diğer mevkilerden toplam dört tabur asker Üsküp'e doğru harekete geçmeye hazırlanmıştı. Trenle yola çıkacak olan bu askerlere muhabere aleti olarak helyostalar temin edilmişti. Böylece, hareketin daha kesin bir şekilde tamamlanabileceği düşünülmüştü²⁸.

1906'da Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında büyük sorunlar yaşanıyordu. Bu sorunlar sırasında Bulgar zabitlerin, helyostalarla haberleştikleri fark edilmişti. Böylece önemi yeniden fark edilerek helyostalarla ilgili incelemelere başlanmıştı²⁹. 1908'de 2. ve 3. Ordular, Yemen'e gönderilen helyostaların yenileriyle değiştirilmesine ihtiyaç duymuşlardı³⁰. İlk önce 1. Ordu ve 4. Ordu için toplam 22 takım helyosta satın alınmasına karar verildi. Ancak helyostaların yetersizliği fark edilerek 6. Ordu'ya 25, 7. Ordu ile diğer bazı mevkilere de 74, toplam 99 takım olmak üzere sayı artırılmıştı. Seraskerlik tarafından 29 Aralık 1907 tarihli yazıda belirtildiği üzere askerî görevler için siparişine lüzum görülen toplam 99 helyostanın nakliye, sigorta ve diğer masraflarıyla beraber tanesi 710 Frank'a satın alınmıştı. Bu helyostalar, müteahit Mösyö Verdu kefaletiyle Mösyö Alber Lansan'e sipariş edilmişti. Buna göre bunların toplam bedeli olan 70.290 Frank, askerî teçhizat hasılatından ödenecekti³¹. 1910'da Manastır çevresi ile diğer mevkilerden toplam dört tabur asker, harekete geçmeye başlamıştı. Bu taburlar için helyostaların Üsküp'ten trenle gönderileceği bildirilmişti³². 1912'de İmroz ile karşılıklı muhabereyi sağlayan Maydos'un Kınalı

²⁶ BOA, *Hâriciye Sefareti (HR.SFR.3)*, 306/1, 10 Şubat 1885.

²⁷ BOA, *HR.SFR.3*, 299/72, 19 Kasım 1884.

²⁸ BOA, *Yıldız Perakende Elçilik, Şehbenderlik, Ataşemiliterlik (Y.PRK.EŞA)*, 45/15, 29 Zilkâde 1321 [16 Şubat 1904].

²⁹ BOA, *Dahiliye Nezareti Şifre (DH.ŞFR)*, 393/86, 9 Zilhicce 1323 [4 Şubat 1906].

³⁰ BOA, *Y.MTV*, 306/158-1, 23 Muharrem 1326 [26 Şubat 1908].

³¹ BOA, *Y.MTV*, 306/158-2, 23 Muharrem 1326 [26 Şubat 1908].

³² BOA, *Y.PRK.EŞA*, 45/15-2, 29 Zilkâde 1321 [16 Şubat 1904].

tepesinde bulunan helyostalar, askerler tarafından kaldırılmıştı. Bunun üzerine İmroz Kaymakamlığı muhaberenin 6 aydır kesildiğini bildirmişti. Nakliye araçları kaybolup telgraf hudutları kesilen liva, muhabere araçlarından da mahrum kalmıştı. Bunun, telafi edilemeyen sorunlara sebep olabileceği kale kumandanlığı tarafından bildirilmişti³³. Bu nedenle helyostayla bütün parçaları hemen iade edilmeliydi. Seddülbahir ile İmroz arasındaki kablunun hemen bağlanması mümkün olmazsa, torpil bölüğündeki kablo tellerinden geçici bir kablo uzatılarak muhabere sağlanabilirdi³⁴.

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na girdikten sonra ordu komutanlıkları, birer muhabere birliğine ihtiyaçları olduğunu bildirmişti. Bu çerçevede Çanakkale bölgesi için 25 Ocak 1915 tarihinde bir Telgraf Bölüğü görevlendirilmişti. Muharebeler boyunca Çanakkale, Lâpseki, Biga, Bandırma, Bursa İzmit, İstanbul hatları üzerinden aktif olarak kullanılmıştı. Ayrıca cephede bulunan kıtaların geri ve birbirleriyle olan irtibatı için telgraf, telefonla işaretçiler görevlendirilmişti. Diğer yandan Gelibolu, Eceabat, Biga, Lâpseki, Çanakkale, Ezine, Ayvacık, Bayramiç, Küçükkuyu, Papazlı, Pazarköy, Karabiga'da Posta ve Telgraf Nezareti'nin telgrafhaneleri bulunuyordu. Bunlar Posta ve Telgraf Nezareti'nin Nara-Bigalı arasındaki üç denizaltı kablosuyla bağlanmıştı. Ayrıca Gökçeada ve Bozcaada ile haberleşmeyi sağlayan denizaltı kablosu vardı. Boğaz muhaberesinden sonra Sarıcaeli'nden Nara'ya ve Bigalı'dan Eceabat'a telefon hatları uzatılarak Erenköy ile Çanakkale Boğazi'nin batısı arasında doğrudan haberleşme başlamıştı³⁵. Savaş sırasında İmralı Adası'yla ulaşım, sadece küçük kayıklarla yapılabilirdi. Ancak hava muhalefeti sebebiyle adayla günlerce haberleşme sağlanamadığından iki helyostaya ihtiyaç olduğuna dair Hüdavendigar Valiliği'nden telgraf gönderilmişti. Böylece helyostalar hızlı bir şekilde temin edilip adayla muhabere yapılabiliyordu³⁶.

³³ BOA, *Dâhiliye Nezâreti İdare (DH.İD)*, 145/6-2, 3 Zilkâde 1330 [14 Ekim 1912].

³⁴ BOA, *DH.İD*, 145/6-1, 3 Zilkâde 1330 [14 Ekim 1912].

³⁵ “Askeri Bölüğün Helyostayla Muhabere-i Rasadiyye Ta’lîmi”, *Şehbâl*, 1914, s. 124.

³⁶ BOA, *DH.ŞFR*, 611/108, 24 Muharrem 1335 [20 Kasım 1916].

Görsel 5. Çanakkale Cephesinde Helyosta Takımı³⁷

Sonuç

İletişim, farklı yöntemler kullanılarak başkalarına bilgi aktarma olarak tanımlanmıştır. Tarih boyunca insanoğlu, sosyal olduğu kadar askerî ihtiyaçlarını karşılamak için de iletişimden faydalanmıştır. Askerî iletişim silahlı kuvvetler tarafından tarihin çok eski dönemlerinden itibaren farklı yollarla yapılmıştır. Bu amaçla ilk önce posta güvercinleri, mektup bir süre sonra da telsiz, telgraf, telefon gibi önemli iletişim araçları kullanılmıştır. Savaşlar sırasında muhasaraya alınıp iletişim araçları zarar gören veya telsiz ve telgraf hatları bulunmayan askerî birliklerin, irtibata geçebilmelerinde farklı araçlar-gereçlerden yararlanılmıştır. Orduları sürekli temas halinde tutmak için kullanılan iletişim araçlarından biri de helyosta olmuştur. Helyostanın kullanılma amacı ışık yardımıyla haberlerin veya bilgilerin gerekli yerlere ulaştırılmasını sağlamaktır. Askerî yönlerden oldukça avantajları bulunan helyosta, aynı zamanda hafif olduğundan taşınması da kolaydır.

³⁷ “Askerî Bölüğün Helyostayla Muhabere-i Rasadiyye Ta’lîmi”, s. 124.

Bu makale, helyostaların askerî alanda nasıl kullanıldıklarını ilk defa ortaya koymuştur. İletişimin görsel ve işitsel sinyallere doğru ilerlemesiyle birlikte kullanılmaya başlanan helyostaların özellikleri ve Osmanlı Devleti tarafından askerî olarak kullanılma süreçleri anlatılmıştır. Osmanlı Devleti askerî iletişim ve haberleşmeye önem vermek zorundaydı. Askerî yönden teknolojik ve endüstriyel eksikliğin farkına varılmasıyla Avrupa’da bu konuda yapılan buluşlar ve yenilikler takip edilmiştir. Bu yenilikler sırasında iletişimin önemi fark edilerek kolaylaştırmanın ve etkili olmasının da yolları aranmıştır. Avrupa’ya helyostalar hakkında incelemeler yapmak üzere devlet adamları gönderilmiştir. Helyostalarla ilgili yapılan bu incelemeler sonucunda bazı fabrika ve şirketlerle görüşmelere başlanmıştır. Şirketlerin helyostaların özelliklerini anlatan tanıtım yazılarına bağlı olarak helyostalar satın alınmıştır. Helyostalarla ilgili askerî müfrezeler oluşturularak savaşlarda etkili bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Helyostalardan, özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında iletişim amacıyla birçok cephede faydalanılmıştır. Askerî iletişimin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kara, hava ve deniz kuvvetleri için modern araç-gereçler üretilmektedir. Günümüzde askerî iletişim araç-gereçleriyle ilgili büyük yenilikler ve değişimler yaşanmaktadır. Helyostalar, kesintisiz, hızlı iletişim araçlarının önemli bir adımını oluşturmuştur.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Arşiv Kaynakları / Archival Sources

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, *Bâbîâlî Evrak Odası (BEO)*, 3698/277294, 24 Muharrem 1328 [5 Şubat 1910]

BOA, *Dâhiliye Nezâreti Şifre (DH.ŞFR)*, 393/86, 9 Zilhicce 1323 [4 Şubat 1906], 611/108, 24 Muharrem 1335 [20 Kasım 1916]

BOA, *Dâhiliye Nezâreti İdare (DH.İD)*, 145/6-1, 3 Zilkâde 1330 [14 Ekim 1912], 145/6-2, 3 Zilkâde 1330 [14 Ekim 1912]

BOA, *Hâriciye Nezâreti Sefâreti (HR.SFR.3)*, 306/1, 10 Şubat 1885, 299/72, 19 Kasım 1884

BOA, *İrâde Bahriye (İ.BH)*, 7/32-3, 6 Safer 1328 [17 Şubat 1910], 7/32-1, 21 Muharrem 1328 [2 Şubat 1910]. 7/32-2, 17 Muharrem 1328 [29 Ocak 1910]

BOA, *Yıldız Perâkende Elçilik, Şehbenderlik, Ataşemiliterlik (Y.PRK.EŞA)*, 45/15-1, 29 Zilkâde 1321 [16 Şubat 1904], 45/15-2, 29 Zilkâde 1321 [16 Şubat 1904]

BOA, *Yıldız Mütenevvi Marûzat Evrâkı (Y.MTV)*, 255/61, 7 Zilkâde 1321 [25 Ocak 1904]. 306/158, 23 Muharrem 1326 [26 Şubat 1908]. 306/158-2, 23 Muharrem 1326 [26 Şubat 1908]

Kaynak Eserler / Primary Sources

“Askerî Bölüğün Helyosta ile Muhabere-i Rasadiyye Ta’lîmi, *Şehbâl*, İstanbul 1914

Helyosta Ta’lîmât-nâmesi, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1325 (1907)

Mehmed Vasıf, *Mesâha-i Bahriye*, Kasbar Matbaası, Dersaadet 1322 (1904)

Mehmed Şakir bin Feyzullah, *Piyade Tayyareleri ve Piyade Balonları*, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1335 (1916)

On Beş Santimetrelık Piyade ve Süvari Helyostatı, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1328 (1910)

The United Service, *A Monthly Review of Military and Naval Affairs*, Philadelphia 1880

Araştırma ve İnceleme Eserleri / Secondary Sources

KNOWLES MIDDLETON, William Edgar, *Giovanni Alfonso Borelli and the Invention of the Heliostat*, Vancouver 2020

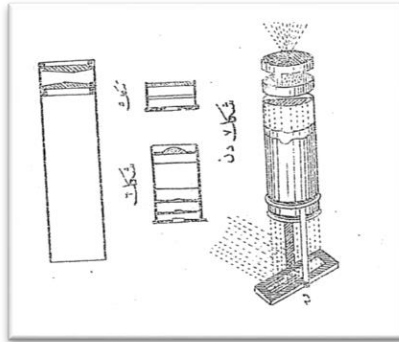
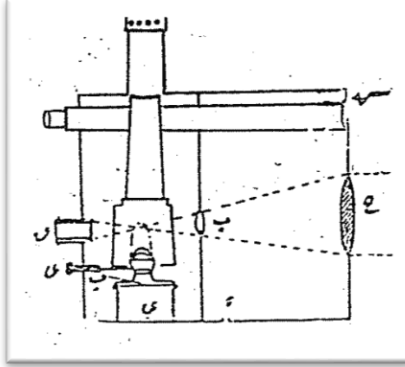
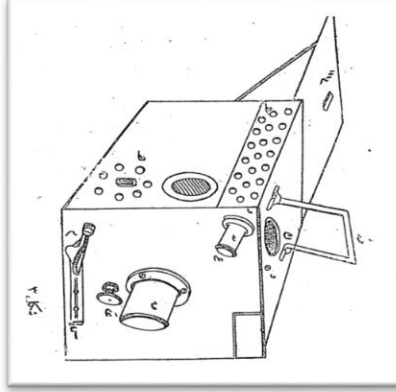
COTTINGHAM, John, *Solar-Powered Steam Generator Heliostat*, United States Department of Energy, Newyork 1978

MARCON, Fanny, Physics Instrument Makers in 19th- Century Veneto: Two Case-studies, *SIF Congress*, Italy 2020, s. 1-5

H. STERLING, Christopher, *Military Ancient Times to the 21st Century*, California 2008

EKLER

Ek 1. Helyostanın Tanıtım Resimleri

Extended Summary

Communication is defined as a requirement that somehow continues to exist wherever humans live. Humans communicate with other humans around to convey their ideas, plans, feelings, and information. Communication is also defined as the transfer of feelings and thoughts to another person in a rational way. After the invention of fire in the Paleolithic Age, communication using smoke is considered the first step of communication. Military communication means providing information transfer from reconnaissance and contact units. Military communication was firstly made by using runners. However, visual and auditory signals started to be used because of the problem on this way of communication and its inefficiency in the armed forces. After a while, heliostat was made because of the importance of military communication and the great needs. Heliostat consists of a mirror and an adjustment system used to direct the reflected sun rays to a certain point and keep them in this direction. As a result of the modernization efforts in the Ottoman Empire, students were sent to Europe, and experts were brought from there. The Ottomans had to give importance to military communication and communication. After the recognition of the technological and industrial deficiency in the military field, inventions and innovations in Europe were followed. The importance of communication was recognized during these innovations and ways to facilitate effective communication were sought. Statesmen were sent to Europe to investigate heliostats. As a result of these investigations on heliostats, negotiations were initiated with some factories and companies. Depending on the companies' introductory articles describing the characteristics of the heliostats, heliostats were purchased. Military platoons related to heliostats were formed and started to be used effectively in wars. Heliostats were used on many fronts for communication, especially during the First World War.

H.1327/M.1911 Piyade Teçizatı Adlı Eserin Transkripsiyonu

Transcription of the Hegira 1327/1911 AD Piyade Teçizatı
(Infantry Equipment) Book

*Burhan Erhan ÇAVDAROĞLU**

Öz

H.1327-M.1911 yılında Harbiye Nezareti Levazımat-ı Umuriye Dairesi tarafından tab edilen *Piyade Teçizatı* isimli talimatname, bir Osmanlı neferinin teçizatını nelerin oluşturduğu, bunların toplam ağırlığı ve teçizatın nasıl konumlandırılması gerektiğini anlatan oldukça önemli bir talimatnamedir. Söz konusu talimatnameyi önemli kılan bir başka husus ise III. Selim ile başlayıp II. Mahmud ile devam eden orduda batılılaşma gayretlerinin söz konusu zaman dilimindeki en net göstergesi olmasıdır. Öyle ki Fransa ekolü ile modernleşmeye başlayan Osmanlı ordusu, Prusya ekolünün sisteme dâhil olmasıyla beraber yeni bir evreye geçiş yapmıştır. Bu talimatnameyi özel kılan nokta ise 1911 yılına değin piyadeye ait birçok talimname yayınlanmış olmasına karşın ilk kez teçizatın da kalem kalem ağırlıklarıyla beraber izah edilmesidir. Osmanlı ordusunun teçizat ve üniformalarda standartlaşmaya gittiği bu yıllarda gelişen askerî ve siyasî hadiselerin izahı için ordu üniforma ve teçizatının anlaşılması oldukça önemlidir. Zira söz konusu askerî ekipmanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun geçen zaman diliminde hangi devlet ile ilişkilerinin daha müttefikâne olduğunu görmemizi sağlaması bakımından oldukça önemlidir. İlk kez transkribe edilen bu eserle beraber Osmanlı neferini daha doğru okumak ve anlatmak mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nefer, Piyade, Osmanlı, Teçizat, Prusya, Ordu, Üniforma.

* Uzman. E-Posta: erhancavdaroglu[at]gmail.com, ORCID: 0000-0001-7129-1114.

Geliş Tarihi/Received: 29.11.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 29.12.2022

Abstract

Infantry Regulations of Hegira 1327/1911 AD prepared by the War Department Supplies Bureau of the Ottoman Empire is a document that details the equipment of an Infantryman carries, how much his kit weighs and how it should be used. Another reason why this document is important is that it is the clearest example of Ottoman westernization and modernization in the military that started with Selim III and continued with Mahmud II. In fact, the Ottoman army that started its modernization efforts with French influence evolved to have Prussian influences as the years dragged on. What makes these regulations stand out compared to many other regulations that came out during 1911 is the fact that it solely focuses on a detailed look at infantry equipment that even includes the individual items weights. It is important to understand the uniform standardizations of the Ottoman military during this politically and militarily turbulent period. Considering a simple look at the military uniforms and equipment would show alliances between foreign nations and the Ottoman empire. With this first-ever transcription it would be possible to read and describe the Ottoman Private in a better light.

Key Words: Private, Infantryman, Ottoman, Equipment, Prussia, Army, Uniform.

Giriş

Osmanlı ordusunun tarihsel süreçteki kıyafetleri ve teçhizatı devletin kuruluşundan yıkılışına kadar (1302-1923) önemli dönüşümlere uğramıştır. Bu dönüşümlerin kilit noktaları ise Osmanlı Devleti'nin söz konusu zaman dilimindeki temel ihtiyaçları, çağın gerekleri ve dönemin harp usulündeki değişim olmuştur.

Osmanlı ordusunun üniformalarının tek tip hâline gelmesiyle beraber, askerlerin teçhizatı da mensup bulunduğu sınıfa özel bir hâle getirilmiştir. Örneğin ateşli silahların muharebe meydanına girmesinden önce, tımarlı sipahi sınıfına mensup bir muharibin teçhizatı, cebe (zırh), tulga (miğfer), kılıç, yay, ok, baldırçek, kolçak, nacak (küçük balta) ve at takımından ibaretken; delilere ait teçhizat yalmanlı kılıç, teber (küçük

balta), ok ve yaydır¹. Yeniçeri ortasına mensup bir muharip neferin teçhizatı cebe, kılıç ve tulgadan ibarettir². Ateşli silahların kullanımının yaygınlaşmasıyla beraber bu listeye tüfek ve piştov da eklenmiştir.³

Timarlı sipahilerin kendi teçhizatını timarlarından alınan bütçeyle elde ettiği düşünülecek olursa, teçhizat konusunda tek bir standardizasyona sahip olmadığı görülecektir. Devletin İstanbul'da bulunan daimi ordusu konumunda olan Kapıkulu Ocaklarına mensup askerlerin teçhizatının ise tek bir standart üzere olduğu bilinmektedir.⁴ Ancak Kapıkulu Ocaklarına ait bir teçhizat listesinin olmayışı bu konuda net bir veri sahibi olmayı oldukça zorlaştırmaktadır⁵. Söz konusu teçhizatı kullanan askerin teçhizatının incelenmesi onun ordu içindeki misyonunun ne olduğuna dair bilgi sahibi olmaya da yardımcı olmaktadır. Bilhassa Osmanlı minyatürleri üzerinden Osmanlı ordusuna mensup askerlerin teçhizatını ve kıyafetlerini okumak dönemin durumunu anlamayı kolaylaştırmaktadır⁶. Söz konusu durumda askerin teçhizatını anlamamızda yardımcı olacak bir başka husus ise söz konusu askerlere ait tereke defterleridir⁷. Bu defterlerden yola çıkarak geçen süre içerisinde teçhizatla yaşanan değişikliklerle beraber Osmanlı harp usulündeki değişimi de anlamak mümkündür. Örneğin ateşli silahların muharebe meydanına dâhil olup harbin kaderini değiştirdiği zaman dilimi

¹ Saadet Dağ, “Askerî Motifler: Delilerin Kıyafetleri”, *Milli Savunma Üniversitesi Savunma Bilimleri Dergisi*, Sayı 38 (Kasım 2020), s. 188-189.

² Burhan Erhan Çavdaroğlu, Değişen Harp Usulü Karşısında Osmanlı Ordusu: Timarlı Sipahiler ve Yeniçeriler (1650-1700), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2021, s. 40.

³ Burhan Erhan Çavdaroğlu, “Askerî Dönüşüm Çağında Mercidabık ve Ridaniye Savaşları Üzerine Bir Tahlil”, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 14 (2017), c. 5, s. 1274.

⁴ Kapıkulu Ocakları hakkında detaylı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, c. 1, TTK Yayınevi, Ankara 1988.

⁵ Serkan Emir Erkmén, Klasik Dönem Osmanlı Kara Kuvvetleri (Silahları ve Teçhizatları), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2019, s. 56.

⁶ Reşad Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Doğan Kitapevi, İstanbul 2005, s. 28.

⁷ Ömer Lütfi Barkan, *Edirne Askerî Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659), Belgeler*, Sayı 5-6, (1968) c. 3, s. 177.

olan 1444 Varna Meydan Muharebesi'yle⁸ beraber örme zincir zırhların muharebe sahasında bilhassa sipahileri oldukça güç bir hale soktuğu bilinmektedir.

Bu zorluk bilhassa ateşli silahların yaygınlaşmasından sonra tüfek ve piştov mermilerinin örme zırhları parçalayarak vücuda girmesi ve bu parçalanmayla vücutta bir şarapnel etkisi yaratarak ölümcül olmayacak yaralanmaları ölümcül hâle getirmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun önüne geçmek maksadıyla perçin örme zırhların hayatî noktalarına (göğüs kafesi, omurga ve böbrekler) bugünkü çelik yeleğin atası sayılabilecek dikdörtgen, omurga formunda ve kare çelik plakalar eklenmiştir. Bu plakaların yanı sıra ateşli silahlardan korunmak için “kadlavî” denilen, zincir örme zırhın üzerine giyilen, göğüs kafesi ve hayatî diğer organları koruyan kısımlarda çelik plakalar bulunan zırhların kullanımı da yaygınlık göstermekteydi⁹. Nitekim Evliya Çelebi 1655-56 yıllarında Osmanlı ordusunun Bitlis kuşatmasında bulunmuş ve savaşlarda zincir örme zırh kullanımı hakkında şöyle ilginç bir detay nakletmiştir:

“Hemen İbrahim Bey (Osmanlı Ordusu komutanlarından) bütün askerine, Allah'ı, Muhammed'i seven sırtlarından zırhlarını çıkarsınlar, deyince derhâl 3.000 zırhlı zırhlarını çıkarıp hepsi bir yere yığıp zırhlar yanında bin bin kadar koyup her biri birbirleriyle helalleştiler. Hakir taaccüp edip, “Be canım böyle ceng mahâllinde gaziler cengâver olmağ için zırh giyerler. Bunlar bu mahâlde çıkarırlar.” Bir yiğitten “Aslı ne ola?” diye sordum. “Belî, bunlar şimdi büyük cenge girerler ki safî kurşun cengidir. Zira kurşun cenginde zırh fenadır. Bir kurşun dokunsa zırhın hâlkalarını adamın vücuduna dikip adamı öldürmezse de gide gide yatağa düşürür. Ama zırh olmasa kurşun girip çıkar, ya ala, ya vere eder. Onun için bunlar zırhlarını çıkardılar.”¹⁰.

⁸ Burhan Erhan Çavdaroglu, Değişen Harp Usulü Karşısında Osmanlı Ordusu: Tımarlı Sipahiler ve Yeniçeriler (1650-1700), s. 46.

⁹ T. Nejat Eralp, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s. 158.

¹⁰ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, yay. haz. Seyit Ali Ali Kahraman, Yücel Dağlı, c. 5, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018, s. 657.

İmparatorluğun ordu kıyafetinden üniformalara dönüş süreci ise, Vaka-i Hayriyye¹¹ (15 Haziran 1826)'den hemen sonra yani Sultan II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmasının akabinde kurduğu Asakir-i Mansure-i Muhammediyye¹² ordusunun vücut bulması ile mümkün olmuştur. Asakir-i Mansure'nin kuruluşunu takip eden süreçte Osmanlı neferlerine fes, setre ceket ve pantolon giydirilerek Avrupaî tarzda kuşanan ve 'tek tip' olarak niteleyebileceğimiz ilk Osmanlı ordusu tarih sahnesine çıkmıştır. Bu süreci takiben ordu içindeki rütbe, nişan, teçizat ve üniformayı tamamlayan diğer hususlar da eklenerek Osmanlı ordusu için ilk nizamnameler ve talimnameler yayımlanmaya başlamıştır¹³.

Asakir-i Mansure-i Muhammediyye'nin kuruluşunu takip eden süreçteki üniformaların ve bilhassa zabıtlere dair teçizatın çizimlerini yaptırmak suretiyle günümüze ulaşmasını sağlayan eser, Harbiye Nazırı ve Sadrazam Mahmud Şevket Paşa'nın, Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi'dir¹⁴. Bu eseri Mahmud Şevket Paşa henüz Tophane-i Amire Tecrübe ve Muayene Dairesi Reis Vekili iken hazırlamış olup eser içerisindeki kıyafet ve teçizatı tüm detayları ile izah etmiştir. Asakir-i Mansure-i Muhammediyye'nin üniformaları ve teçizatının oluşturulması, III. Selim'in saltanat yıllarından itibaren ve onun vefatının ardından cülûs eden II. Mahmud'un hükümdarlık yıllarında Fransa ile olan yakın ilişkiler sebebiyle Fransız tarzında gelişmiştir¹⁵. Bu durumu kanıtlar nitelikteki hadise ise Mansure-i Muhammediyye'nin nasıl talim edeceğini anlatan ve 1830 yılında yayınlanan Ta'limnâme-i Piyadegân isimli eğitim talimnamesidir. Söz konusu talimnamenin 1791 yılında yayınlanan Fransız Piyade Talimanesi'nin birebir çevirisinden ibaret olduğu görülmektedir¹⁶.

¹¹ Kemal Beydilli, "Vaka-i Hayriyye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 42, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s. 454.

¹² Abdülkadir Özcan, "Asakir-i Mansure-i Muhammediyye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 3, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s. 456.

¹³ Necdet Öz, *Yenileşme Dönemi Osmanlı Ordusunda Talimnameler (1826-1914)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2021.

¹⁴ Mahmud Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi*, Mekteb-i Harbiye Matbaası, İstanbul 1320.

¹⁵ Necdet Öz, *Yenileşme Dönemi Osmanlı Ordusunda Talimnameler (1826-1914)*, s. 50.

¹⁶ Necdet Öz, *Yenileşme Dönemi Osmanlı Ordusunda Talimnameler (1826-1914)*, s. 51.

Fransız tarzında giyinen, teçhizat kuşanan ve talim yapan Osmanlı ordusu, dünyanın değişen şartları ve Osmanlı tahtında yaşanan değişikliklerle beraber yeni bir ekol benimsemiştir. 1876 tarihinde tahta çıkan Sultan II. Abdülhamid devrinin ortalarında, devletin Almanya ile olan yakınlığı sebebiyle bütün kurumlarda olduğu gibi orduda da Prusya ekolü revaç bulmaya başlamıştır. 21 Haziran 1882’de ilk Alman askerî heyetinin resmî çalışmalarına başlaması ile beraber Osmanlı ordu sisteminde de önemli değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. Bilhassa Goltz Paşa’nın Mekteb-i Harbiye-i Şahane’deki Fransız ekolünü pasifize ederek, Prusya ekolünü yerleştirmek için giriştiği matbaa faaliyetlerinin etkin olmasıyla beraber Osmanlı ordu kıyafetleri ve teçhizatı Alman etkisine girmeye başlamıştır¹⁷. Goltz Paşa’nın öncülüğünde 1895 yılında yayınlanan Piyade Talimnamesi¹⁸ ile beraber artık Osmanlı ordusu Alman usulü ile talim yapmaya başlamış ve Harbiye’de yetişen geleceğin zabitlerine bu usullere göre muharebe sevk ve idare yetisi kazandırılmıştır. Söz konusu talimnameler ile beraber üniformalar üzerinde de Prusya ekolü kendini göstermiştir. 18 Haziran 1909’da yayımlanan Elbise-î Askerîye Nizamnamesi¹⁹, Alman tarzının Osmanlı usulünce hazırlanan adeta bir üniforma şemasıdır. Söz konusu etki, kendisini üniformaların yanı sıra teçhizat üzerinde de göstermiştir. Öyle ki 1911 Alman ve Osmanlı piyade nefer teçhizatı, Alman neferinde bulunan siper küreği haricinde birebir olarak hazırlanmış ve kullanılmıştır²⁰.

Devletin Almanya ile giriştiği diplomatik ve askerî temaslar I. Cihan Harbi’nin sonuna kadar teçhizat, üniforma ve talimnameler özelinde kendini göstermeye devam etmiştir²¹. Osmanlı Devleti’nin I. Cihan Harbi’ne girdiği 1914 yılı itibariyle, üniformalar üzerinde bazı

¹⁷ Necdet Öz, *Yenileşme Dönemi Osmanlı Ordusunda Talimnameler (1826-1914)*, s. 121.

¹⁸ Necdet Öz, *Yenileşme Dönemi Osmanlı Ordusunda Talimnameler (1826-1914)*, s. 123.

¹⁹ *Elbise-i Askerîye Nizamnamesi*, Matbaa-i Askerî, Dersaadet 1325. Bu husus ile ilgili bkz. Ek 4.

²⁰ Bkz. Ekler.

²¹ Kadir Türker Geçer, *Osmanlı İmparatorluğu Askerî Kıyafetleri 1826-1922*, Hisart Canlı Tarih Müzesi Kültür Yayınları, İstanbul 2020, s. 1.

değişiklikler yapılması ile ilgili 1911-1913-1915-1916 yıllarında emirler yayınlanmıştır²². Mesela, 21 Mayıs 1331 (3 Haziran 1915) yılında yapılan düzenleme ile beraber bizatihi cephede düşman ile muharebe eden subayların apoletlerinde bulunan parlak yıldızları ile uzak mesafeden düşman tarafından tespit edilip vurulması sebebiyle, yakada bulunan sınıf rengi kaldırılarak hâkî renk yaka kullanılması kararlaştırılmıştır. Yaka kenarına sınıf rengini belli eden bir zıh (ince çizgi)²³ konulması ile beraber parlak yıldız terk edilerek mat beyaz bir yıldız takılması emredilmiştir²⁴. Yine 21 Temmuz 1331 (3 Ağustos 1915)'de yayınlanan bir düzenleme ile piyade sınıfına mensup subaylara sırt çantası kullanmak, sağ ve sol omuzdan geçirilerek palaskada sabitlenen manevra kayışı kullanımı zorunlu hale getirilmiştir²⁵.

21 Kanunievvel 1331 (3 Ocak 1916) yılında yayınlanan yeni bir emirle beraber külot pantolonlarda bulunan zıhlar kaldırılmıştır²⁶. Üniformalarda yapılan bu değişiklikleri takiben teçizatda da benzer bir değişim yaşanmıştır. Sultan III. Selim devrinde Fransız ekolünde kurulan Nizam-ı Cedit ordusundan günümüze ulaşan bir teçizat talimatnamesi gelmemiş olmakla beraber, Mahmud Şevket Paşa'nın yazdığı Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi isimli eserde Nizam-ı Cedit ordusunun teçizatını eserin nihayetindeki çizimlerden anlamak mümkündür. Buna göre, Nizam-ı Cedit²⁷ piyade birliğine mensup bir neferde; barut ve kurşun taşımak için palaska ile buna bağlı hususi kütüklük ve kartuş, süngü taşımak için bir kılıf ve omuz kayışı, tüfekte biriken kirli barutu

²² Söz konusu nizamname ve değişiklikler için bkz. Tunca Örses & Necmettin Özçelik, *I. Dünya Savaşında Türk Askeri Kıyafetleri 1914-1918*, yay. haz. Marsel Behmoaram, Denizler Kitapevi, İstanbul 2007; Kadir Türker Geçer, “Birinci Dünya Savaşı Döneminde Türk Ordusunda Kullanılan Üniforma ve Rütbelere”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 21 (Şubat 2013), s. 135, 136, 137, 138, 139, 149, 150.

²³ Bkz. Ekler.

²⁴ Kadir Türker Geçer, “Birinci Dünya Savaşı Döneminde Türk Ordusunda Kullanılan Üniforma ve Rütbelere”, s. 137.

²⁵ Kadir Türker Geçer, “Birinci Dünya Savaşı Döneminde Türk Ordusunda Kullanılan Üniforma ve Rütbelere”, s. 138.

²⁶ Kadir Türker Geçer, “Birinci Dünya Savaşı Döneminde Türk Ordusunda Kullanılan Üniforma ve Rütbelere”, s. 138. Ayrıca bkz. Ekler.

²⁷ Kemal Beydilli, “Nizam-ı Cedid”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 33, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 175.

temizlemek için ayrı bir çaputluk, sırt çantası, sırt çantası üzerine sarılı bir battaniye bulunurdu²⁸.

Sultan III. Selim'in vefatını takiben cülûs eden Sultan II. Mahmud ile beraber kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediyye ordusuna dair yine elimizde bir teçhizat ve üniforma talimatnamesi mevcut olmamakla beraber söz konusu zaman diliminde yayınlanan nefer talimnameleri, Mahmud Şevket Paşa'nın yazdığı eserdeki çizimler, 1853 yılında yaşanan Kırım Savaşı ile ilk savaş fotoğraflarının çekilmesi Osmanlı ordusunun teçhizatını ortaya koymaktadır. Bu verilere göre, Avrupaî tarzda giyinen ve Mahmudî fes takan piyade neferinin teçhizatı; barut ve kurşun taşımak için bir adet omuz kayışı ve buna bağlı bir kartuşluk, süngü taşımak için bir kılıf ve ona bağlı bir omuz kayışı, sırt çantası, bu sırt çantasına bağlı bir matara ve çanta üzerine dürülerek konulmuş bir kaputtan ibarettir. 1911 yılında yayınlanan piyade teçhizatı talimatnamesine göre ise bir piyade neferinde palaska, çanta, peksimet torbası, matara, yağmurluk, kuşak, portatif çadır bezi, kaput, ekme sacı, kütüklük, süngülük bulunuyordu. Söz konusu nizamname ve talimatnamelerin doğru okunarak anlaşılması, aslında oldukça yakın bir dönem olan Balkan ve Birinci Cihan Harbi'nin de daha iyi anlaşılmasını mümkün kılması bakımından oldukça önemlidir. Osmanlı ordusunda bilhassa zabitlerin üniformalarının zabitin subaylığa naspedildiği yıl çıkarılan nizamname doğrultusunda Mekteb-î Harbîye civarındaki askerî kıyafet diken terzilere yaptırılması ise üniformalar üzerinde incelenmeye değer bir başka husustur²⁹. Bugüne kadar yayınlanan nizamname, talimname vesair ordu emirlerinde zabıt ve neferin üniformalarının neler olduğuna dair birçok bilgi, yapılan çalışmalarla izah edilmiştir. Ancak neferin teçhizatının nelerden ibaret olduğu, bu teçhizatın hizada ve seferde nefere ne gibi faydalar sağladığıyla ilgili bir çalışma henüz yapılmamıştır. Transkribe edilen eser sayesinde, 1909-1918 yılları arasında kullanılan nefer teçhizatında karanlıkta kalan birçok husus aydınlanma imkânı bulmuştur. Bu hususlardan bazıları, neferin teçhizat

²⁸ Mahmud Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi*, s. 4-53.

²⁹ Bu husus özellikle zabıt üniformalarında görülen farklı cep, pantolon zihı ve diğer detayları açıklamaya kâfidir. Ancak bu apayrı bir çalışma konusu olup, mevzubahis çalışmamızda buna değinmek konunun lüzumundan başka bir yere gitmesine sebep olacaktır. Hafsa Boynukalın, "Osmanlı Askerî Teşkilatı Üniformalarının Tezyinatı ve Maliyeti Üzerine Bir İnceleme", *Arış Dergisi*, Sayı 16 (Haziran 2020), s. 68-69.

ağırlığı, sırt çantasında neler bulunduğu, konaklama esnasında kendisine neyle bir barınak sağladığı, yazlık ve kışlık üniformasının var olup olmadığı ve teçizatını nasıl kuşandığıdır.

1. Neferin Teçizatını Talimatname Üzerinden İncelemek: 1327 Piyade Teçizatı

İlk kez transkribe edilerek yayına hazırlanan, H.1327/M.1911 *Piyade Teçizatı Talimatnamesi*³⁰ Osmanlı ordu üniformaları ve teçizatının anlaşılması için oldukça kıymetlidir. Aslı, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'ne Seyfettin Özege tarafından bağışlanmış ve aynı isimli bölümde bulunan, 20883 numaralı eserin tamamı 25x18 cm ebatında olup, kapak kısımları hariç on bir, kapakları dâhil on üç sayfadan ibarettir. 1911 yılında bir piyade neferinin çanta, palaska, matara, peksimed torbası, dolak (neferin yahut zabitlerin potinin üzerinden başlayarak baldıra sarılan ve bir nevi sakı vazifesi gören kumaştan yapılmış baldır sargısı), çadır gibi muharebe öncesi ve sırasında barınması ve yaşaması için lüzum gelen hayatî teçizatının neler olduğu, bu teçizatın üniforma üzerine nasıl yerleştirilmesi gerektiği ve ağırlıkları gibi hususlarda doyurucu bilgiler vermektedir. Eserin ilk altı sayfası, teçizatın cinsi, özellikleri, ağırlığı ve nasıl kullanılması gerektiği ile ilgili bilgi verirken, beş sayfası bu teçizatın neferin üzerinde nasıl durduğu ile ilgili görsellerden ibarettir. Bu bilgiler vasıtasıyla transkribe edilen eser, 1911 yılında muharebe eden bir neferin üzerinde taşıdığı ağırlığın net olarak anlaşılması, bir piyade neferinin teçizatının nelerden ibaret olduğu ve bu teçizatın 1911 yılındaki bir Alman piyade neferinin teçizatı ile neredeyse birebir aynı olduğunu ilk kez ortaya koymaktadır.

2. Transkripsiyon

Çanta

Dahîlen iki göze ayrılmıştır. Harîcen: Üst ve iki yan taraflarında bulunan üç adet kayışla yağmurluk ve çadır çantaya bağlanır. Kapağın

³⁰ *1327 Piyade Teçizatı*, 1327 Dersaadet (Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfeddin Özege Bölümü, kod. 20883), s. 1-6.

örttüğü sathda iki fişenk cebi vardır. Beherî ikişer paket fişeng istiâb eder. Çantanın üst, alt ve iki yan taraflarında birer toka ve on çantada bir çantanın bu tokalara mahsus çıkarılıp takılabilir surette birbirine geçme iki uzunca kayışı mevcuttur. Bu kayışlar karavananın bağlanması için olub kayışların tebdili suretiyle karavana bir çantadan diğerine nakl olunur. Askı kayışları iki tanedir. - Neferin sırtında oluşuna göre - sol taraftaki askı kayışına merbut kol altı kayışı çantanın o cihetindeki alt kenarında bulunan tokaya tokalanır: Nefer çantayı aldığı zaman bu kayışın nisbetini tayin ve tespit kılar. Badema çantayı çıkarır arkasına alırken bu kayışın vaziyetini bozmaz, sol kolunu bu kayıştan çıkarır veya geçirir. Sağ askı kayışının kol altı kayışı ucundaki bilezik çantanın altındaki ve o cihetteki çengele mahsustur ve arkaya alındığı vakit çengele takılır. Askı kayışları çantaya birbirine geçme vidalarla tutturulmuştur³¹. Askı kayışları kısaltılmak istenirse vidalar sökülüp kayışları geriye alınır ve sıkıştırılır. Askı kayışlarının bezi kolaylıkla harap etmemeleri için çantanın dâhil ve haricinden iki parça kösele konmuş ve bez ile birlikte birbirine dikilerek matenet temin edilmiştir. Dâhildeki köselenin üst kenarında iki halka, çadır kazık ve direk torbası için olub kayışları vasıtasıyla torba buraya asılır. Askerin kilimi yağmurluk içine sarılmış, yağmurluk simit şeklinde çantanın iki yan ve üst tarafına uydurulmuş olacak, portatif çadır bezi bunun üzerine yağmurluğu muhafaza edecek surette dürülerek konacaktır³².

Palaska

Beheri üçer fişenklikli iki kütükten ve bir bel kayışıyla süngülükten ibarettir. Fişenkliklerin her biri dört bağ fişenk istiâb eder. Beher fişenklik permanganatlı³³ bir deri ile ortadan ikiye ayrılmıştır. İki bağ bir tarafa diğer ikisi diğer tarafa konur. Kütüklerin arkasında orta mahallerinde birer halka vardır. Bu halkalara arka çantasının askı kayışındaki çengeller takılır. Bel kayışının sağında palaska ayinesi ve solunda karşılığı vardır. Kısalıp uzatılması ayineye dâhilen merbut bir meyil üzerinde müteharrik köprülü ve iki dilli tokenın bel kayışının iç

³¹ 1327 Piyade Techizatu, s. 1.

³² 1327 Piyade Techizatu, s. 2.

³³ Potasyum permanganat deri üzerindeki parazitlerin ve diğer bakterilerin yok edilmesinde kullanılan bir kimyasaldır.

tarafında bulunan kayış üzerinde aşağı yukarı hareket ettirilmesiyle olur. Kısaldığı surette uzanan evc, köprü üstünden geçirilerek dışarı alınır ve tokalandığı vakit bu kısım dâhilinde kalır³⁴. Palaskanın Mahalli: Ceket üzerinde ayine tamamen alt düğmenin üzerinde, kaput olduğu vakit alttaki iki düğme arasında çanta sırtta iken bel kemerinin sıkılığı: İki kenardan hafifçe tutulub kaldırıldığı vakit oynayacak surette. Süngülük, sol tarafta ve sol kalça gerisinde³⁵.

Peksimed Torbası

Kapaklı ve üstünde bir kola merbut çengeli ve uzanub kısalabilir surette iki kenarına dikili bir askısı vardır. Dahilen iki gözden ve içindeki eşyanın dökülmesini men için kapağı tutturmaya mahsus üç kayış ve düğmeden ibarettir. Kapağın üstündeki halka ve kayış köprü mataraya mahsustur. Taşınması, Mahalli: Palaskadaki fişenkliklerin sıkletiyle çanta sıkleti te vazün ettiği surette çengel boş bırakılır. Çantanın sıkleti palaskadan fazla geldiği halde çengel bel kayışına takılır³⁶. Mahalli, sağ kalça gerisi olup sağ kenarı hemen kalça arkasında bulunur. Peksimed torbası daima palaska kuşanmadan evvel asılır ki: bel kayışı tutarak ileri geri hareketine mâni olur³⁷.

Matara

Bir çengel ve iki kayışı havîdir. Çengeli, peksimed torbasındaki halkadan geçirilir. Sağa sola sallanmaması için kaideyi muhit olan kayışı düğmeden kurtarub peksimed torbası kapağındaki kayış köprüden geçirilerek düğmelenir. Tutamak yeri az olan kayışlarda kayışı kolay kurtarmak veya düğmelemek için kayış yana alınırsa köşeler kolay çözülür ve takılır³⁸.

Dolak

Dolaklar, içeriden öne ve dışarıya doğru olarak sarılır³⁹.

³⁴ 1327 Piyade Techizatı, s. 2.

³⁵ 1327 Piyade Techizatı, s. 3.

³⁶ 1327 Piyade Techizatı, s. 3.

³⁷ 1327 Piyade Techizatı, s. 4.

³⁸ 1327 Piyade Techizatı, s. 4.

³⁹ 1327 Piyade Techizatı, s. 4.

Eşya ve Teçhizatın Sıkletleri [Vasati Olarak Kilo]⁴⁰

Teçhizatın Adı	Kilo Karşılığı
Bir kat aba elbise	2,520
Yağmurluk	3,625
Başlık	0,113
Avcı yeleşği	0,698
Yazlık bir takım elbise	1,310
Bir kat çamaşır	1,740
Kuşak	0,390
Kilim	1,540
Kazık ve direkleriyle torbası	0,452
Bir çift dolak	0,085
Bir çift kundura	1,300
Palaska	1,000
Arka çantası	1,330
Peksimed torbası	0,480
Karavana	2,000
Kalpak	0,150
Haki fes	0,075
Portatif çadır bezi	1,193
Bir çift ayak sargısı	0,022
Alüminyum matara	0,300
Bir çift ham çarık maa ip	0,385
Bir çift yün çorab	0,085
Bir adet ekmek sacı	1,780

Tablo 1: Neferin Teçhizat Listesi**3. Eserin Kritiği ve Değerlendirmesi**

1911 Piyade Techizati isimli talimatnamede Osmanlı neferinin sırt çantasının bölümleri, çantanın nasıl kullanılması gerektiği, kayış ayarının nasıl yapılacağı, askerın portatif çadırını nasıl taşıdığı ve uzun zamandır Osmanlı ordu teçhizatı üzerine çalışan uzmanların kafasını meşgul eden; çanta üzerine konan kaputu (askerî palto) örtmek için ne kullanıldığı ve yağmurluk olarak nitelenen teçhizatın günümüz anlayışıyla bir panço olmayıp, çadır bezini ve kaputu korumak için hazırlanmış bir muşamba olduğunu görmemizi sağlamaktadır. Buna mukabil, neferin matarasını, muharebe anında ekmek ve diğer

⁴⁰ *1327 Piyade Techizati*, s. 5-6.

yiyeceklerini koyduğu peksimet torbasını, mühimmat ve süngüsünü taşıdığı palaskasının hangi veçhile mevcut olduğu izah edilmektedir. Yine söz konusu talimatnamede bu teçizatın çanta içindeki ve diğer donanımdaki ağırlıkları izah edilerek Osmanlı neferinin sefer yolunda ve sırasında üzerinde bulunan ağırlığın bilinmesi, bu alanda çalışan akademisyenler için oldukça önemlidir. Nihayetinde muharip bir nefer için taşıdığı teçizatın 1 gram dahi ağır olması uzun intikaller halinde oldukça büyük zahmete sebep olmaktadır. Bugüne kadar bir Osmanlı askerinin kıyafeti dâhil üzerinde taşıdığı ağırlık net bilinmemekle beraber söz konusu talimatnamenin çevrilmesiyle beraber bu durum netleşmiştir. *1911 Piyade Teçizat Talimatnamesi*'ne göre orduya yeni katılmış bir nefere verilen teçizatın (tüfek, süngü, mühimmat, erzak ve su hariç) toplam ağırlığı 22,573 kilogramdır⁴¹.

Söz konusu ordu emirlerinin ve talimatnamelerinin Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Osmanlı Arşivleri, ATASE Arşivi, üniversite kütüphaneleri ve özel koleksiyonlar içerisinde aranıp bulunarak transkribe edilmesi, oldukça yakın bir dönem olan 1900'lü yılların harp usulü, şartları ve elbette savaşın en önemli unsuru olan insanın bedensel ve psikolojik durumunun anlaşılması için kıymete haizdir. Yine söz konusu eserlerin çevrilerek sosyal bilimler alanına kazandırılması ülkemizde varlığı ile kendine geniş bir yer bulan askerî tarih çalışmalarının da ilerlemesine katkıda bulunacaktır. Son zamanlarda yayınlanan televizyon dizi ve filmlerinde tarihî olaylara yer verilmesi ve bu vasıtayla toplumsal olarak Osmanlı askerî tarihine oluşan ilgi, ancak uniformaların ve teçizatın doğru üretilip kullanılması ile hak ettiği değeri bulabilecektir. Mevzubahis talimatnamenin transkripsiyonunun bundan sonra yapılacak çalışmalara ışık tutması umulmaktadır.

⁴¹ Günümüzde seferi konumdaki bir piyadenin üzerinde taşıdığı toplam ağırlık ise silah ve mühimmat dâhil ortalama 35,000 kilogramdır. Şunlardan müteşekkildir: G-3 Piyade Tüfeği, beş şarjör ve iki el bombası, yatak pedi, battaniye, plastik matara, üç günlük kumanya, tek kişilik çadır ve demirleri, yağmurluk, bere, kar gözlüğü, pusula, eldiven, işaret fişeği, sağlık kiti, çok amaçlı çakı, kamuflaj boyası.

Sonuç

1911 yılında nefere ve zabıtana dağıtılan ve ilk kez transkribe edilerek yayınlanan bu talimatname vasıtasıyla söz konusu zaman dilimindeki Osmanlı askerinin taşıdığı teçhizatın neleri kapsadığı, muharip ve gayrimuharip bir neferin üzerinde bulunan teçhizatın toplam ağırlığı net bir şekilde görülmüştür. Bu talimatname ile Osmanlı ordusunun adeta bir savaşlar silsilesine girdiğı yıllarda, teçhizatın nefer üzerinde nasıl konumlandırılacağı da nefere ve zabıtlere izah edilmiştir. *1327 Piyade Techizat Talimatnamesi* ile Osmanlı neferinin üzerinde bulunan toplam ağırlık (kilogram cinsinden); tüfeği, mühimmatı, erzağı, suyu ve süngüsü hariç 22,573 kilograma denk gelmektedir. Söz konusu ağırlığı takiben, nefer için hayatı konumda olan teçhizatın Alman piyade nefer teçhizatı ile birebir aynı olması ise Sultan II. Abdülhamid devrinde orduya dâhil olan ve ilerleyen yıllarda etkisini tam olarak gösteren Prusya ekolünün Osmanlı ordusu üzerindeki etki ve katkısının bir başka delilidir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Kaynak Eserler / Primary Sources

1327 *Piyade Techizatı*, 1327 Dersaadet (Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfeddin Özege Bölümü, kod. 20883)

Elbise-i Askeriye Nizamnamesi, Matbaa-i Askerî, Dersaadet 1325

Evlıya Çelebi, *Seyahatname*, yay. haz. Seyit Ali Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, c. 5, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018

Mahmud Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi*, Mekteb-i Harbiye Matbaası, İstanbul 1320

Araştırma ve İnceleme Eserleri / Secondary Sources

BARKAN, Ömer Lütfi, “Edirne Askerî Kassamı’na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Belgeler*, Sayı 5-6, (1968), c. 3. s. 89-403

BEYDİLLİ, Kemal, “Nizam-ı Cedîd”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 33, TDV Yayınları, İstanbul 2007

BEYDİLLİ, Kemal, “Vaka-i Hayriyye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 42, TDV Yayınları, İstanbul 2012

BOYNUKALIN, Hafsa, “Osmanlı Askeri Teşkilatı Ünitelerinin Tezyinatı ve Maliyeti Üzerine Bir İnceleme”, *Arış Dergisi*, Sayı 16 (Haziran 2020), s. 56-77

ÇAVDAROĞLU, Burhan Erhan, “Askerî Dönüşüm Çağında Mercidabık ve Ridaniye Savaşları Üzerine Bir Tahlil”, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 14 (2017), c. 5, s. 1269-1284

ÇAVDAROĞLU, Burhan Erhan, *Değişen Harp Usulü Karşısında Osmanlı Ordusu: Tımarlı Sipahiler ve Yeniçeriler (1650-1700)*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2021

- DAĞ, Saadet, “Askerî Motifler: Delilerin Kıyafetleri”, *Milli Savunma Üniversitesi Savunma Bilimleri Dergisi*, Sayı 38 (Kasım 2020), s. 183-210
- ERALP, T. Nejat, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1993
- ERKMEN, Serkan Emir, *Klasik Dönem Osmanlı Kara Kuvvetleri (Silahları ve Teçhizatları)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2019
- GEÇER, Kadir Türker, “Birinci Dünya Savaşı Döneminde Türk Ordusunda Kullanılan Üniforma ve Rütbelere”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 21 (Şubat 2013), s. 121-182
- GEÇER, Kadir Türker, *Osmanlı İmparatorluğu Askerî Kıyafetleri 1826-1922*, Hisart Canlı Tarih Müzesi Kültür Yayınları İstanbul 2020
- KOÇU, Reşad Ekrem, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Doğan Kitapevi, İstanbul 2005
- ÖRSES, Tunca ve Necmettin Özçelik, *I. Dünya Savaşında Türk Askeri Kıyafetleri 1914-1918*, yay. haz. Marsel Behmoaram, Denizler Kitapevi, İstanbul 2007
- ÖZ, Necdet, *Yenileşme Dönemi Osmanlı Ordusunda Talimnameler (1826-1914)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2021
- ÖZCAN, Abdülkadir, “Asakir-i Mansure-i Muhammediyye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 3, TDV Yayınları, İstanbul 1991
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları*, c. 1, TTK Yayınevi, Ankara 1988

Özel Arşivler:

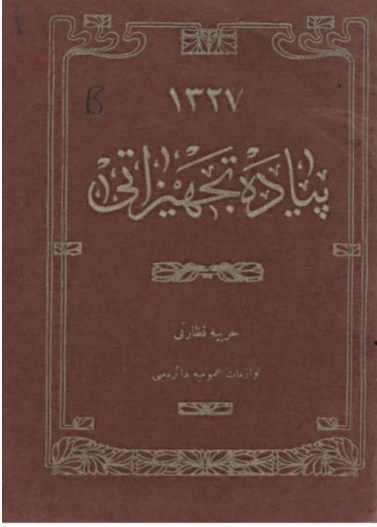
İclal Tunca Örses Arşivi

Mustafa Cem Tanyü Arşivi

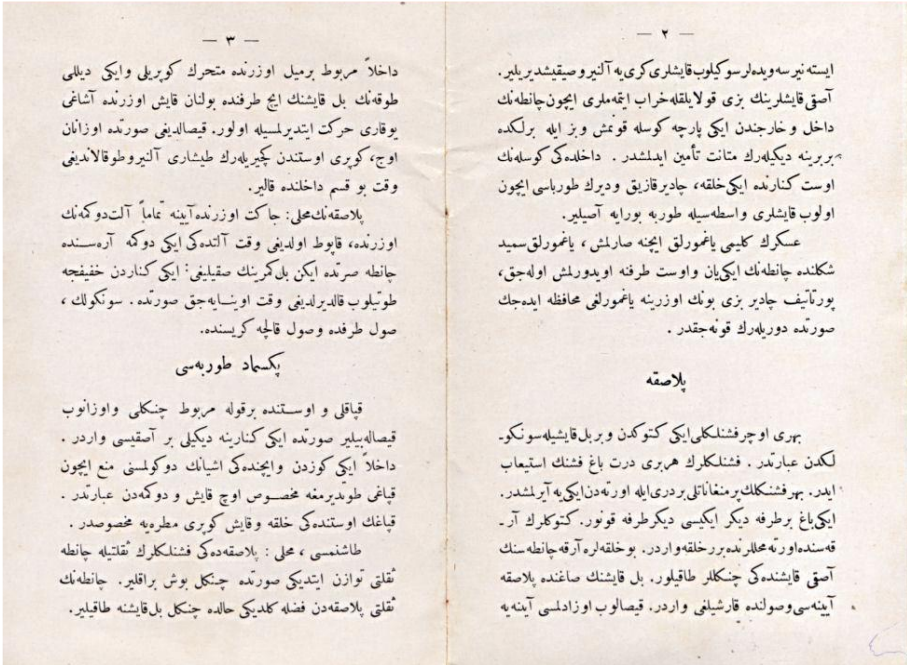
Müzeler:

Harbiye Askeri Müzesi

Ek 2: Ön ve Son Kapak Kısmı

Ek 3: İkinci ve Üçüncü Sayfalar

Ek 4: 1909 Üniforma Nizamnamesi

Ek 5: 1909 Kıyafet Nizamnamesi'ne Gelen 1914 Düzenlemesine Göre Piyade Zabitanın Teçhizatı

(Kaynak: İclal Tunca Örses Arşivi)

Ek 6: Zabit Üniormalarına Eklenen *Yaka Zihı*

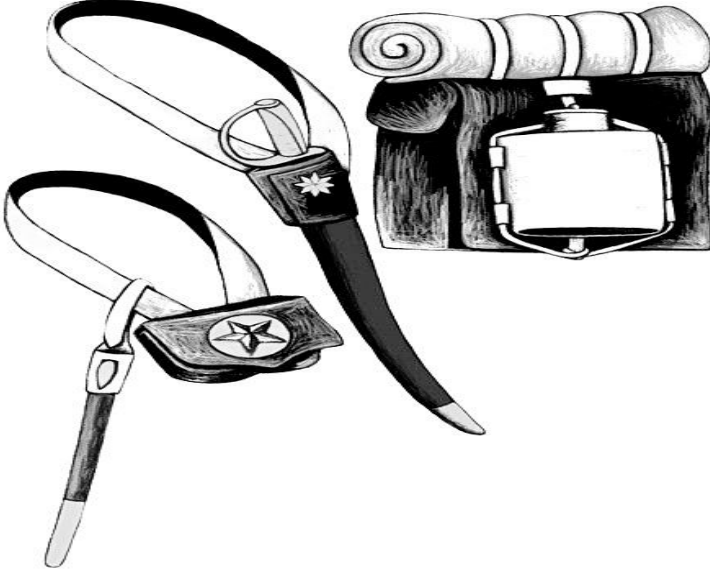
(Kaynak: Harbiye Askeri Müzesi)

Ek 7: Zabit Pantolonunda Dikilen (*Erkân-I Harp*) Zih

(Kaynak: Harbiye Askeri Müzesi)

Ek 8: Asakir-i Mansure-i Muhammediyye Nefer ve Subay Teçhizatı

(Kaynak: Mustafa Cem Tanyü Koleksiyonu)

Ek 9: Nizam-ı Cedit Nefer Palaskası Ve Kütüklüğü

(Kaynak: Mustafa Cem Tanyü Koleksiyonu)

Ek 10: Asakir-i Mansure-i Muhammediyye Piyade Neferi

(Kaynak: *Asakar-i Mansure-i Muhammediyenin İstiğmalı İçin Tertib Olunan Nefer Talimi*, s. 31)

Ek 11: 1913 Alman ve Osmanlı Piyade Teçhizatı

(Kaynak: Mustafa Cem Tanyü Koleksiyonu)

(Kaynak: *1327 Piyade Techizatı*, Dersaadet 1327)

Extended Summary

Ottoman Army uniforms changed throughout its history. Many differences in uniform and equipment can be observed depending on soldiers' branch of service. The first step in the creation of a uniform army was done under the reign of Sultan Selim III with the Nizam-ı Cedid units. Following that Sultan Mahmud II's Asakir-i Mansure-i Mahmudiye was the first Ottoman army to be trained and equipped with the European way. The main influence for this army was the French. This influence continued until the early years of Sultan Abdulhamid II and was changed with the German influence under the direction of Goltz Pasha and his German staff. With the German influence established over the Ottoman army, uniforms and equipment were made in accordance with the German influence. The main proof for this hypothesis is the fact that both the French and German military drills had been translated to be used by the Ottoman military during their periods. The 1911 Infantry Regulations allow us to see everything that was carried by an infantryman. This first time ever transcribed document describes what the Ottoman infantryman carried along with, their weight and what these were made out of. With this research military history researchers and Period Television and Filmmakers will be able to find correct information about the Ottoman soldiers.

Büyük Taarruz Başlangıcında Batı Cephesi Birlik ve Komutanlarının Tespitine Dair Bir Analiz

An Analysis of the Determination of the Western Front
Troops and their Commanders at the Beginning of the Great
Offensive

*Eray ÇELİK**

Öz

Türk tarihinin önemli zaferlerinden olan Büyük Taarruz'un başladığı 26 Ağustos 1922 sabahı Batı Cephesi birliklerinin kuruluşu ve komutanlarının isimleri bazı kaynaklarda gösterilmiştir. Bu konuda halkın erişebileceği en başta gelen kaynak mülga Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (=ATASE) yayınları olup, özellikle komutan bilgileri konusunda İsmet Görgülü'nün kitabı tamamlayıcı niteliktedir. Ancak muharebenin seyri incelendiğinde, bu iki kaynaktaki belirtilen Batı Cephesi kuruluşunun muharebenin başladığı günkü değil, ağustos ayı başlarındaki kuruluş olduğu görülmüştür. Ana kaynak kitapta belirtilen kuruluşun ağustos ayı içerisinde büyük ölçüde değiştiği, yeni teşkil, lağvedilen ve cepheye yeni katılan birliklerin olduğu, yeni komutan atamalarının yapıldığı, bazı komutanların Büyük Taarruz'da ya olmadığı ya da başka bir görevde olduğu, bazılarının isim benzerliğinden dolayı sehven yazıldığı tespit edilmiştir. Çalışmamızda muharebenin ilk günü olan 26 Ağustos 1922 Cumartesi sabahı Batı Cephesi'nin tespit edilen birlik kuruluşu ve komutanlarının adı, soyadı, rütbe, sicil ve taltif bilgileri belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Büyük Taarruz, Batı Cephesi, 26 Ağustos 1922, Birlik, Terfi.

* Araştırmacı. E-posta: eraycelik756[at]hotmail.com, ORCID: 0000-0001-5714-2219.

Geliş Tarihi/Received: 14.11.2022
Kabul Tarihi/Accepted: 29.12.2022

Abstract

On the morning of August 26, 1922, when the Great Offensive, one of the most important victories of Turkish history, began, the establishment of the Western Front troops and the names of their commanders are shown in some sources. The primary source accessible to the public on this subject is the abolished General Staff Military History and Strategic Studies Presidency publications, and İsmet Görgülü's book is complementary, especially on commander information. However, when the course of the battle was examined, it was seen that the Western Front establishment mentioned in these two sources was not the day the battle started, but the establishment in the beginning of August. When the ATASE book is examined, the organization mentioned in the book has changed greatly in August, there are new formations, abolished, new units joining the front, new commanders have been appointed to some units, some commanders are either not in the Great Offensive or are in another task, some of them are due to the similarity of names. It was found that it was written inadvertently. As a result of the analysis, we will make in our study, the name, surname, rank, registry and award information of the unit establishment and commanders of the Western Front on Saturday morning, August 26, 1922, the first day of the war, were specified.

Keywords: Great Offensive, Western Front, 26 August 1922, Troop, Promotion.

Giriş

Türk askerî tarihinde galibiyet ve mağlubiyet ile sonuçlanan pek ok muharebeler olmuştur. Bunlardan biri de Yunan ordusuna karşı kesin zaferle sonuçlanan ve Büyük Taarruz olarak bilinen muharebedir. Ülkemizde Büyük Taarruz ile ilgili ana kaynak mülga Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yayınları olan ve üç ciltten oluşan kitaplardır. Makalemizde bu kitaplardan ikincisi olan ve Kemal Niş'in 1968 yılında yazılan (1995 yılında revize edilmiştir) kitabıdır¹.

¹ *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz (1-31 Ağustos 1922)*, c. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995.

Bunun yanında İsmet Görgülü ve Nusret Baycan gibi yazarların eserleri de yer almaktadır. Yine muharebeye katılmış kişilerin hayattayken veya vefatlarından sonra yayımlanan anıları ise önemli ama dikkat edilmesi gereken kaynaklardır. Çünkü yazarın doğruları yazdığı gibi kendini ön plana çıkaracak şekilde yazma ihtimali bulunmaktadır.

Yukarıda belirtilen Kemal Niş'in yazdığı kitabın içerisindeki Batı Cephesi birliklerinin kuruluşu incelendiğinde, bu kuruluşun muharebenin ilk günü olan 26 Ağustos 1922 tarihli değil ağustos ayı başındaki kuruluş olduğu görülmüştür. Belirtilen kuruluşun ve bazı komutanların, taarruz başlangıç tarihine kadar önemli ölçüde değiştiği tespit edilmiştir. Görgülü'nün kitabı incelendiğinde, komutan bilgilerinde daha fazla ayrıntı verilmiş olup, yine bu kuruluşun 26 Ağustos birlik kuruluşu olmadığı, bazı subayların adının iki görevde birden yazıldığı görülmüştür. Çünkü bir subayın muharebenin başladığı gün aynı anda birbirine çok uzak iki birlikte olması düşünülemez. Bunun sebepleri olarak o dönem soyadı kullanımının olmaması, aynı çift ismin çok fazla kullanıldığından (İsmail Hakkı, Hüseyin Hüsnü, Mehmet Emin vb.) isim karışıklığının olması, subayın her iki görevde de farklı tarihlerde gerçekten bulunduğundan sehven yazılmış olma ihtimali sayılabilir. Baycan'ın taltifler ile ilgili çalışmasında subayların adı, soyadı, memleketi, sicili, taltif ve görevleri yazmakta ancak bilgiler karışık yazıldığı ve bazıları birden çok görevde bulunduğundan hangi görevle hangi muharebelere katıldıkları net olarak tespit edilememektedir. Büyük Taarruz ile ilgili çalışmasında ise taarruzda bulunmayan ancak daha önceden cephede bulunan kişilerin de listede olduğu, aynı görevde birden fazla kişi yazıldığından hangisinin muharebelere bulunduğu tespitinin zorluğu görülmüştür.

İnternet kullanımının yaygınlaşması ve resmî kurumların bazı arşivleri sanal ortamdan halkın kullanımına açması önemli bilgilerin temininde faydalı olmuştur. Çalışmamızda elimizdeki kaynakların analizi yapılarak, büyük Türk zaferlerinden biri olan Büyük Taarruz'un başladığı 26 Ağustos 1922 Cumartesi sabahı muharebelere katılan Batı Cephesi Komutanlığı birliklerinin alay seviyesine kadar kuruluşu ile komutanlarının ve bazı karargâh subaylarının tespiti yapılmaya çalışılmıştır.

1. Batı Cephesi Birliklerinin Büyük Taarruz Hazırlıkları

Sakarya Meydan Muharebesi sonucunda Yunan ordusunun yenilerek Sakarya Irmağı batısına çekilmesi üzerine, Batı Cephesi birlikleri yeniden teşkilatlanarak 10 Ekim 1921 tarihine kadar sürecek takip harekâtına başlamıştır. 13 Eylül 1921 tarihli emir ile grup düzeni kaldırılarak her biri üçer tümendenden oluşan beş kolordu ve kolordu yetkili Kocaeli Grubu kurulmuştur². Batı Cephesi Karargâhı ise Polatlı'dan Akşehir'e taşınmış, birlik kuruluşlarında önemli değişiklikler olmuştur.

Birlik Adı	Eski Komutanı Yeni Komutanı	Eski Komutanın Ayrılma Nedeni Yeni Görevi
3. Grp (Lağv.)	Tuğg. Yusuf İzzetin MET	TBMM'ne döndü.
1. Grp (Lağv.)	Alb. İzzettin ÇALIŞLAR	1. Kor. K.
2. Grp (Lağv.)	Alb. Mehmet Selahattin Adil	2. Kor. K.
4. Grp (Lağv.)	Alb. K. Sami GÖKÇEN	4. Kor. K.
5. Grp (Lağv.)	Alb. Fahrettin ALTAY	5. Sv. Kor.
12. Grp (Lağv.)	Alb. Halit KARSIALAN	Kocaeli Grp. K.
Mürettep Kor. (Lağv.)	Alb. Kazım Fikri ÖZALP	3. Kor. K.
5. Tüm. (Lağv.)	Yb. M. Kenan DALBAŞAR	41. Tüm. K.
9. Tüm. (Lağv.)	Alb. Sıtkı ÜKE	Cebelibereket Blg. K.
24. Tüm. (Lağv.)	Yb. Ahmet Fuat BULCA	11. Tüm. K.
Mürettep Tüm. (Lağv.)	Yb. Ahmet Zeki SOYDEMİR	2. Sv. Tüm. K.
1. Sv. Tüm.	Yb. Osman Zati KOROL Alb. H. Mehmet Arif ÖRGÜÇ	BC Kur. Bşk. Yrd.
2. Sv. Tüm.	Alb. Ethem Servet BORAL Yb. Ahmet Zeki SOYDEMİR	MSB Tef. D. Bşk.
3. Kaf. Tüm.	Yb. Halit AKMANSÜ Alb. Nazif KAYACIK	1. Or. Kur. Bşk.
7. Tüm.	Yb. Ahmet Derviş Yb. H. Hüsnü Emir ERKİLET	SMM' de yaralı ³ .

² *Türk İstiklal Harbi, Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos - 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül - 10 Ekim 1921)*, c. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995, s. 269-271.

³ İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 377.

Büyük Taarruz Başlangıcında Batı Cephesi Birlik ve Komutanlarının Tespitine Dair
Bir Analiz

11. Tüm.	Alb. Abdürrezzak AKBARLAS Yb. Ahmet Fuat BULCA	Beypazarı Blg. K.
15. Tüm.	Alb. Şükrü Naili GÖKBERK Yb. Ahmet Naci TINAZ	Ankara K.
41. Tüm.	Alb. Şerif YAÇAĞAZ Yb. M. Kenan DALBAŞAR	İzin
61. Tüm.	Tuğg. M. Rüştü SAKARYA Yb. M. Salih OMURTAK	Konya Blg. K.

Tablo 1: 13 Eylül 1921 Tarihli Kuruluşa Göre Batı Cephesinde Değişik Olan Birlikler⁴

Takip harekâtının bitimine müteakiben taraflar büyük kısımları ile Afyon güneyinden Eskişehir hattına kadar taarruz ve savunma hazırlıklarına başlamışlardır. Batı Cephesi önce 1'inci sonra 2'nci Ordu'nun kurulması ile ikiye bölünmüş ve bu kuruluş çeşitli değişikliklerle Büyük Taarruz başlangıcına kadar devam etmiştir⁵. Malta'da esir bulunup serbest bırakılan bazı komutanlar ile İstanbul'dan Anadolu'ya geçmesinde sakınca bulunmayan subaylar bu sürede Milli Mücadele'ye katılmaya devam etmiş ve önemli görevlere atanmışlardır⁶. Haziran ayına kadar diğer cephelerden batıya birlikler kaydırılmış ve yeni birlik teşkilleri olmuştur.

⁴ Sakarya Meydan Muharebesi ve Takip Harekâtı döneminde 11'inci Tümen'e dört komutan komuta etmiştir. Tümene vekâlet eden Yb. Ethem Necdet Karabudak, 24 Ağustos 1921'de Beylikköprü'de yaralanmış, yerine atanan Yb. Mustafa Saffet ise 29 Ağustos 1921'de Gökgöz'de yaralanmıştır. 1 Eylül 1921'de Alb. Abdürrezzak Akbarlas, Eylül ayı ortalarında ise Yb. Ahmet Fuat Bulca tümene komutanlık yapmışlardır. Ancak Sakarya Meydan Muharebesini anlatan kitapta bu durumlar anlatılmamıştır. Ethem Necdet ve Mustafa Saffet'in komutanlık ve yaralanma bilgileri 1 Kasım 1921 tarihli TBMM İstiklal Madalyası beratlarından tespit edilmiştir. Eray Çelik, "Sakarya Meydan Muharebesinde 11'inci Piyade Tümeni – 2", www.geliboluyuanlamak.com/2342_sakarya_meydan_muharebesinde-11inci-piyade-tumeni-2-eraycelik.html (Erişim Tarihi: 29.12.2022).

⁵ *Türk İstiklal Harbi, Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât*, c. 2, s. 430.

⁶ Bu komutanlar arasında İngilizler ile yapılan esir değişimi antlaşması ile Malta'dan gelen Cevat Çobanlı, Yakup Şevki Subaşı, Ali Sait Akbaytogan, Mürsel Bakü ile Sakarya Meydan Muharebesi sürerken adadan kaçarak gelen Ali İhsan Sabis, ayrıca İstanbul'dan gelen Alb. Abdüllatif Naci İldeniz, Alb. Mehmet Emin Koral ve Yb. Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet önde gelen komutanlardır.

Birlik Adı	Komutanı	Durumu	Teşkil Tarihi	Yeni No
1. Or.	Tuğg. Ali İhsan SABİS	Yeni Teşkil	7.10.1921	---
2. Or.	Tuğg. Yakup Şevki SUBAŞI		19.11.1921	---
6. Kor.	Tuğg. Kazım İNANÇ		22.03.1922	---
Kocaeli Mrt. Tüm.	Alb. M. Emin YAZGAN		25.10.1921	18
Mrt. Menderes Tüm.	Yb. E. Necdet KARABUDAK		7.11.1921	14
Mrt. Sv. Tüm.	Alb. Hacı Mehmet Arif ÖRGÜÇ		30.04.1922	---
16. Tüm.	Alb. Aşir ATLI	Merkez Ordusundan		---
12. Tüm.	Alb. Osman Nuri KOPTAGEL	Doğu Cephesinden		---
11. Kaf. Tüm.	Alb. Reşat ÇİĞİLTEPE	Doğu Cephesinden		21

Tablo 2: Ekim 1921-Haziran 1922 Tarihleri Arası Batı Cephesinde Teşkil Edilen veya Nakledilen Birlikler

Ocak-Temmuz ayları arasında Batı Cephesi Komutanlığı birliklerinde özellikle tümen ve üstü birlik komutanları arasında çeşitli sebeplerle önemli değişiklikler meydana gelmiştir⁷.

⁷ Ocak 1922'de Refet Paşa'nın Millî Savunma Bakanlığı'ndan istifa etmesi üzerine yerine 3'üncü Kolordu Komutanı Kazım Paşa TBMM tarafından seçilmiş, ondan boşalan Kolordu Komutanlığı'na Alb. Mehmet Arif Bey atanmıştır. Ocak ayında 1'inci Ordu Kurmay Başkanı Yb. Halit Bey, 1'inci Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa ile anlaşamaması üzerine istifa etmiş ve ardından 2'nci Ordu'ya bağlı 5'inci Kafkas Tümeni Komutanlığı'na atanmıştır. Mayıs ayında 2'nci Kolordu Komutanı Selahattin Adil Paşa ile Milli Savunma Müsteşarı Alb. Ali Hikmet Bey yer değiştirmiştir. Ekim 1921'de 1'inci Ordu Komutanı olarak atanan Ali İhsan Paşa, başta İsmet Paşa olmak üzere bazı üst düzey komutanlarla aralarında olan çeşitli sorunlardan dolayı Haziran 1922'de görevden alınmıştır. Kendisi ile birlikte 57'nci Tümen Komutanı Alb. Hasan Mümtaz Bey'de görevden alınarak yerine tümeni lağvedilen Alb. Reşat Bey atanmıştır. 1'inci Orduya bir süre Fahrettin Paşa vekâlet etmiş ardından Nurettin Paşa atarmıştır. Haziran ayında 3'üncü Kolordu Komutanı Alb. Mehmet Arif Bey görevden alınarak yerine Alb. Şükrü Naili Bey atanmıştır. Ali İhsan Paşa konusunda Nutuk başta olmak üzere tarafların yazdıkları kitaplarda ayrıca komutan biyografilerinde kısa bilgiler mevcuttur.

Büyük Taarruz Başlangıcında Batı Cephesi Birlik ve Komutanlarının Tespitine Dair
Bir Analiz

Birlik	Eski Komutanı Yeni Komutanı	Eski Komutanın Ayrılma Nedeni
1. Or.	Tuğg. Ali İhsan SABİS Tuğg. Mehmet Nurettin KONYAR	Görevden Alınma
2. Kor.	Tuğg. Mehmet Selahattin Adil Alb. Ali Hikmet AYERDEM	MSB Müs.
3. Kor.	Tuğg. Kazım FİKRİ ÖZALP Alb. Mehmet Arif(Ayıcı)	MSB'nı
3. Kor.	Alb. Mehmet Arif(Ayıcı) Alb. Şükrü Naili GÖKBERK	Görevden Alınma
MSB Müs.	Alb. Ali Hikmet AYERDEM Tuğg. Mehmet Selahattin Adil	2. Kor. K.
1. Or. Kur. Bşk.	Yb. Halit AKMANSÜ Alb. Mehmet Emin KORAL	İstifa edip 5. Kaf. Tüm. K.
3. Kaf. Tüm.	Alb. Nazif KAYACIK Alb. Mehmet Kazım ORBAY	Sağlık
5. Kaf. Tüm.	Alb. Cemil Cahit TOYDEMİR Yb. Halit AKMANSÜ	Sağlık
7. Tüm.	Alb. H. Hüsnü Emir ERKİLET Alb. Ahmet Naci İLDENİZ	2. Or. Kur. Bşk.
11. Tüm.	Alb. Cemil CONK Yb. Ahmet Derviş	---
18. Tüm.	Alb. Mehmet Emin YAZGAN Yb. Mehmet Hulusi CONK	Çorum Blg. Müf.
41. Tüm.	Alb. Mehmet Kenan DALBAŞAR Alb. Alaeddin KOVAL	Adana Blg. K.
57. Tüm.	Alb. Hasan Mümtaz ÇEÇEN Alb. Reşat ÇİĞİLTEPE	Görevden Alınma
1. Sv. Tüm.	Alb. Hacı Mehmet Arif ÖRGÜÇ Alb. Mürsel BAKÜ	Mrt. Sv. Tüm. K.

Tablo 3: Ocak-Haziran 1922 Tarihleri Arası Batı Cephesi Birliklerinde Tümen ve Üstü Birlik Komutan Değişiklikleri

Askerî hazırlıklar devam ederken muharebeye gerek kalmadan sorunun çözülmesi için diplomatik çabalar gösterilmiş ancak olumlu bir sonuç alınamamıştır. Bu dönemde TBMM'de başkomutanlık süresinin uzatılması ve bakanların seçimi konularında sıkıntılı zamanlar olmuştur. Yunan tarafında da hükümet bunalımı, başkomutan ile bazı birlik komutanlarında değişiklik ve İtilaf Devletleri'nin engellediği İstanbul harekâtı gibi olaylar meydana gelmiştir⁸. Muharebenin kaçınılmaz olması

⁸ *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz Hazırlık ve Büyük Taarruz*, c. 2, s. 195-232.

üzerine temmuz ayı içerisinde ordu ve kolordu komutanları futbol maçı izlemek bahanesiyle cephe karargâhı olan Akşehir'e çağrılarak Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa ve İsmet Paşa'nın da katıldığı toplantıda taarruz planı kendilerine anlatılmıştır. Ağustos ayı başına gelindiğinde ise Niş'in kitabında belirtilen Batı Cephesi kuruluşu meydana gelmiştir.

1.Ordu		2.Ordu	
1. Kolordu	15. Tüm. 23. Tüm. 57. Tüm.	2. Kolordu	3. Kaf. Tüm. 4. Tüm. 7. Tüm.
1. Ordu'ya Bağlı Bağımsız Birlikler	6. Tüm. 8. Tüm. 14. Tüm. 3. Sv. Tüm. Dinar Müf.	3. Kolordu	1. Tüm. 41. Tüm. 61. Tüm.
		4. Kolordu	5. Kaf. Tüm. 11. Tüm. 12. Tüm.
Bağımsız 5. Kolordu	1 Sv. Tüm. 2. Sv. Tüm. 14. Sv. Tüm.	6. Kolordu	16. Tüm. 17. Tüm.
Bağımsız Kocaeli Grubu	18. Tüm. Mürettep Sv. Tüm.		

Tablo 4: Batı Cephesi Birliklerinin 1 Ağustos 1922 Tarihli Kuruluşu

Bu kuruluş incelendiğinde birliklerin büyük çoğunluğunun 2'nci Ordu sorumluluk sahasında olduğu ve düşmana Afyon kuzeyi-Eskişehir hattından taarruz yapılacağı veya savunmada kalınacağı gibi bir sonuç çıkmaktadır. Niş ve Görgülü, küçük farklılıklarla bu kuruluşu göstermiştir. Bu konuda yayımlanan kitaplar da genelde bu iki eseri kaynak göstermektedir. Ancak ağustos ayı içerisinde taarruz tarihinin netleşmesi ile birlikte Batı Cephesi kuruluşunda çok önemli değişiklikler olmuştur. Bu dönemde kuvvet yoğunluğu 2'nci Ordu bölgesinden ana taarruzu yapacak olan 1'inci Ordu bölgesine kaydırılacaktır.

2. Batı Cephesi'nde Ağustos Ayındaki Kuruluş Değişiklikleri

Batı Cephesi'nde ağustos ayı başından taarruz gününe kadar alay ve üstü yeni birlik teşkilleri, kuruluş değişiklikleri yapılmış, lağvedilen ve diğer cephelerden yeni katılan birlikler olmuştur. Batı Cephesi Komutanlığı'nın 6 Ağustos 1922 tarihli emri ile doğrudan cepheye bağlı bağımsız 5'inci Süvari Kolordusu ile 2'nci Ordu kuruluşundaki 2 ve

4'üncü Kolordular asıl taarruz bölgesinden sorumlu 1'inci Ordu emrine alınmıştır⁹. 1'inci Ordu emrindeki bağımsız 8'inci Tümen 4'üncü Kolordu emrine, bağımsız 14'üncü Tümen ise 1'inci Kolordu emrine verilmiştir¹⁰. Kocaeli Grubu emrindeki Mürettep Süvari Tümeni ile 3'üncü Kolordu emrindeki 61'inci Tümen ise 2'nci Ordu emrine verilmiştir¹¹.

1'inci Ordu kuruluşundaki Dinar Müfrezesi lağvedilmiş, önceki kuruluşta olmayan Menderes Bölge Komutanlığı, önceden 3'üncü Süvari Tümeni emrinde olan milli müfrezelerden 74'üncü Piyade Alayı ve 1'inci Ordu bölgesindeki kolordular bağılısı tümenlerin süvari bölüklerinden oluşan mürettep süvari alayları teşkil edilmiştir¹². 2'nci Ordu bölgesinde ise Porsuk Müfrezesi teşkil edilmiştir¹³. Samsun bölgesinde eşkiya takibinde bulunan 46'ncı Piyade Alayı, 25 Ağustos günü 1'inci Ordu bölgesine gelmiştir¹⁴. Bu alay 27 Ağustos 1922 tarihinde Menderes Bölge Komutanlığı emrine verilecektir¹⁵. Batı Cephesi kuruluşunda bulunan 25'inci Ağır Topçu Alayı, 16 Ağustos 1922 tarihinde 1'inci Ordu kuruluşuna girmiştir¹⁶. Yapılan bu değişiklikler ile birlikler taarruz edecekleri bölgelere gizlilik içinde intikal ederek son hazırlıklarını yapmışlar ve muharebelerin ilk günü olan 26 Ağustos 1922 tarihinde aşağıdaki gibi teşkilatlanmıştır.

Batı Cephesi Komutanlığı			
1. Ordu Birlikleri		2. Ordu Birlikleri	
5. Sv. Kolordusu	1. Sv. Tüm. 2. Sv. Tüm. 14. Sv. Tüm.	3.Kolordu	1. Tüm. 41. Tüm. Porsuk Müfrezesi
1. Kolordu	14. Tüm. 15. Tüm.	6.Kolordu	16. Tüm. 17. Tüm.

⁹ *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz (1-31 Ağustos 1922)*, c. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995, s. 22.

¹⁰ *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz*, c. 2, s. 26, 33.

¹¹ *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz*, c. 2, s. 115.

¹² *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz*, c. 2, s. 39, 60.

¹³ Bu bilgi Büyük Taarruz kitabının II. cildinin 1968 baskısında sayfa 48'de yazmakta olup, 1995 baskısında yazmamaktadır.

¹⁴ *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz*, c. 2, s. 86, 301.

¹⁵ *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz*, c. 2, s. 181.

¹⁶ *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz*, c. 2, s. 7.

	23. Tüm. 57. Tüm.		
2. Kolordu (İhtiyat)	3. Kaf. Tüm. 4. Tüm. 7. Tüm.	2. Orduya Bağlı Bağımsız Birlikler	61. Tüm. Mrt. Sv. Tüm.
4. Kolordu	5. Kaf. Tüm. 8. Tüm. 11. Tüm. 12. Tüm.	Batı Cephesine Doğrudan Bağlı Birlikler	
1. Orduya Bağlı Bağımsız Birlikler	6. Tüm. 3. Sv. Tüm. Menderes Blg. K. lığı	Kocaeli Grubu	18. Tüm.

Tablo 5: 26 Ağustos 1922 Sabahı Batı Cephesi Tugay ve Üstü Birlikleri

Muharebelerin ilk gününden itibaren Batı Cephesi birliklerinde gereklilikler dolayısıyla sürekli kuruluş değişiklikleri olduğu görülmüştür. Muharebenin ilk günü olan 26 Ağustos 1922 tarihinde 1'inci Ordu ihtiyatında bulunan 2'nci Kolorduya bağlı 3'üncü Kafkas Tümeninin 1'inci Kolordu emrine girerek muharebeye katılmasıyla kolordunun mevcudu beş tümene çıkmıştır. 4'üncü Kolordu ihtiyatında bulunan 12'nci Tümen, 5'inci Kafkas Tümeni ve 8'inci Tümen emrine birer alayı ve hücum taburunu göndererek taarruz bölgelerini takviye etmiştir. Aynı şekilde 1 ve 4'üncü Kolordular bölgesindeki tümenlerin süvari bölüklerinden teşkil edilen mürettep süvari alayları muharebeler esnasında birkaç kez lağvedilip ihtiyaca göre tekrar teşkil edilmiştir¹⁷.

3. Batı Cephesi Birliklerinde Komutan Değişiklikleri

Elimizdeki kaynaklarda bulunan bilgiler incelendiğinde 1-26 Ağustos arası bazı birlik komutanlarında da değişikliklerin olduğu görülmüştür. Yeni teşkil edilen birlikler arasında bulunan tugay seviyesindeki Menderes Bölge Komutanlığı, lağvedilen Dinar Müfrezesi yerine kurulmuştur¹⁸. Komutanlığına aynı zamanda 59'uncu Piyade Alay Komutanı olan Yb. Ali Rıza'nın atandığı, Niş kitabı ve biyografisinde yazmaktadır¹⁹. Ancak bu dönemde iki görev zor olacağından 59'uncu

¹⁷ *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz*, c. 2, s. 106-202.

¹⁸ *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz*, c. 2, s. 39

¹⁹ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2010, s. 59.

Alay'a başka bir komutanın atanmış olabileceği değerlendirilmektedir. Henüz alay komutanını tespit edemediğimiz için kuruluş listesinde Yb. Ali Rıza her iki görevde de gösterilmiştir. Görgülü ise bu birliği Menderes Müfreze Komutanlığı olarak göstermiş ve komutanı olarak Bnb. Mehmet Saip yazmıştır. Bu kişinin ATASE biyografisi incelendiğinde, 13 Haziran 1922 tarihinde vefat ettiği anlaşılmıştır²⁰. Sakarya Meydan Muharebesinin bitimine kadar olan dönemde tümenlerde piyade komutanı denen bir kadro bulunmakta olup. Niş ve Görgülü'de bu kadronun piyade tugay (liva) komutanı olarak belirtildiği görülmüştür²¹. 15'inci Tugay Komutanı'nın adı Niş'in kitabında yazmamakta, Görgülü kitabında ise Yb. Mehmet Fehmi Tınaztepe adı geçmektedir²². Biyografisinde 56'ncı Piyade Alayı ve 15'inci Tümen Piyade Tugay Komutanı olarak Büyük Taarruza katıldığı yazmaktadır²³. Niş'in kitabında 26 Ağustos günü alay komutanı olarak Mehmet Fehmi Tınaztepe geçmekte olup kitapta 26-30 Ağustos 1922 tarihleri arası 15'inci Tümen Piyade Tugay Komutanı ile ilgili bir bilgiye rastlanılmamıştır²⁴. Fehmi Bey, 31 Ağustos 1922 tarihinde albay rütbesine terfi ettiği için takip harekâtında ya da sonrasında tugay komutanlığı yaptığı değerlendirilmektedir. Bu durumda ya takip harekâtına kadar tugay komutanı yoktu ya da tugay komutanının kim olduğu belirtilmedi sonucuna varılabilir.

8'inci Tugay Komutanı Niş kitabında ve Görgülü'de Alb. Ahmet Nuri Diriker [1312-P.23] olarak geçmekte olup, Görgülü kendisi için taarruzdan kısa süre önce rahatsızlandığından muharebelere katılmadığını yazmıştır²⁵. Kendisinin yayımlanan hatıratında bu konudan bahsedilmiştir²⁶.

²⁰ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 1, s. 287.

²¹ *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz*, c. 2, s. 98-129; İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, s. 384-388.

²² İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, s. 384.

²³ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 2, s. 32.

²⁴ *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz*, c. 2, s. 107.

²⁵ İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, s. 389.

²⁶ Ahmet Diriker, *Cephelerde Bir Ömür, Ahmet Nuri Diriker Paşanın Hatıratı*, Scala

12'nci Tugay Komutanı, Niş' de Alb. Halil Rüştü, Görgülü'de Yb. Burhanettin Denker olarak geçmektedir. Alb. Halil Rüştü'nün biyografisi incelendiğinde, 25 Ekim 1921 tarihinde bu göreve atandığı, 27 Temmuz 1922 tarihinde ise Askerî Mahkeme Başkanı olarak atandığı bilgisi bulunmaktadır²⁷. Burhanettin Denker'in biyografisinde ise 7'nci Piyade Alay Komutanı iken 14 Ağustos 1922 tarihinde bu göreve atandığı bilgisi bulunmaktadır²⁸. Kendisi TBMM 6'ncı Dönemde Kırklareli Milletvekili olarak bulunmuş olup hal tercümesinde Büyük Taarruzda 12'nci Tümen Piyade Tugay(Liva) Komutanı olarak bulunduğunu beyan etmiştir²⁹. 1'inci Tugay Komutanı Alb. Talat Süalp aynı zamanda Ağustos ayı içerisinde yeni teşkil edilen Porsuk Müfrezesi Komutanlığı yapmıştır. Ancak bu bilgi Niş'in kitabının 1968 baskısında yazıp 1995 baskısında ve biyografisinde yazmamaktadır. Görgülü'de bu birlik ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

23'üncü Tümen Piyade Tugay Komutanı, Görgülü'de Yb. Şakir Güleş, yazmakta ancak aynı listede 1'inci Ordu Menzil Müfettişi görevinde de görünmektedir. Biyografisinde 31 Ağustos 1922 tarihinde albaylığa terfi etmiş ve 23'üncü Tugay Komutanlığı yaptığı yazmakta olup, başkaca bir bilgi bulunmamaktadır³⁰. Niş'de bu görevde kimse bulunmamakta olup muharebelerde 23'üncü Tümenin tugay komutanının olduğuna dair bir bilgiye de ulaşılammıştır. Kitapta, 23'üncü Tümen Komutanı Yb. Halis'in 31'inci Alay ile Sinirköy deresine inerken, tümen komutan vekilliğini 68'inci Alay Komutanına bıraktığı yazmaktadır³¹. Ayrıca Fahri Belen'in kitabında tümenin tugay komutanının olmadığı belirtilmiştir³². Tümen komutanının zorunluluk olmadıkça tugay

Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 90.

²⁷ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 1, s. 40.

²⁸ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 2, s. 415.

²⁹ Milletvekili Burhanettin Denker'in Hal Tercümesi https://www5.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d06/HT_1106_1_6.pdf (Erişim Tarihi: 29.12.2022).

³⁰ *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz*, c. 2, s. 365.

³¹ *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz*, c. 2, s. 104.

³² Fahri Belen, *Büyük Türk Zaferi Afyon'dan İzmir'e Kadar*, Cumhuriyet Gazetesi

komutanı var iken tümen vekâletini alay komutanına bırakması uygun olmayacağından Yb. Şakir'in 1'inci Ordu Menzil Müfettişliği görevindeyken albaylığa terfi ederek takip harekâtı esnasında ya da sonrasında 23'üncü Tümen Komutanlığı'na atandığı değerlendirilmektedir.

6'ncı Tümen Piyade Tugay Komutanı, Niş ve Ülgenalp'de belirtilmemekte, Görgülü ve Okay'da ise Yb. Hüseyin Hüsnü Kılıkş [Korg. 1320-P.10] olarak geçmektedir³³. Muharebe seyri incelendiğinde 6'ncı Tümen Piyade Tugay Komutanı makamı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Hüseyin Hüsnü Kılıkş'ın biyografisinde tarih belirtmeden Kocaeli Mürettep Müfreze Komutanı, 1922-1924 yılları arasında ise İzmit Mevki Komutanı ve 6'ncı Tümen Piyade Tugay Komutanı olduğu yazmakta olup kendisi 31 Ağustos 1922 tarihinde albaylığa terfi etmiştir³⁴. Muharebe seyri incelendiğinde, Kocaeli Grubu bölgesinde İznik Bölge Komutanı Yb. Hüsnü komutasında 29 Ağustos 1922 tarihinde Kocaeli Mürettep Müfrezesi kurularak muharebelere katıldığı bilgisi bulunmaktadır³⁵. Gerek kitapta fazla bilgi olmaması gerekse biyografisinin karışık yazılarak bazı görevlerde tarih belirtmeden bulunduğu belirtildiğinden, Yb. Hüseyin Hüsnü Kılıkş'ın muharebelerde bölge komutanı ve ardından Kocaeli Mürettep Müfreze Komutanı olduğu, 6'ncı Tugay Komutanı olarak ise muhtemelen Ekim 1922'den sonra atandığı değerlendirilmektedir³⁶.

15'inci Topçu Alay Komutanı, Niş'de Bnb. Akif, Görgülü'de Bnb. Ahmet Şükrü Bütten olarak yazmaktadır. ATASE biyografisinde kendisinin Ağustos 1922'de bu göreve atandığı ve 31 Ağustos 1922

Yayımları, Ankara 1999 s. 40.

³³ İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, s. 384 ve Şenay Sezen Okay ve M. Vedat Okay, *Büyük Taarruz' da Batı Cephesi Komutanları ve Şehitleri*, Yönetici Yayınları, İstanbul 1983, s. 54, 83.

³⁴ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 2, s. 408.

³⁵ *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz*, c. 2, s. 233.

³⁶ Haziran 1922 ayında Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit ziyaretinde Claude Farrere, ve Hamit Hasancan ile birlikte olan fotoğrafta Yb. Hüseyin Hüsnü Kılıkş'da bulunmaktadır.

tarhinde yarbay rütbesine terfi ettiği belirtilmiřtir³⁷. 23'üncü Tümen Topçu Alay Komutanı, Niş'de Bnb. Hakkı, Görgülü'de Bnb. Hakkı (Alb. Aytuna) olarak görünmektedir. Yapılan araştırmada bu kişinin İsmail Hakkı Aytuna olduğu tespit edilmiştir. Biyografisinde 23'üncü Topçu Alay Komutanı olduğu bilgisi yazmakta ancak "daha sonra" şeklinde yazıldığından bir tarih aralığı belirtilmemiřtir³⁸. 14 Ağustos 1923 tarihli İstiklal Madalyası listesinde ise kendisinin Büyük Taarruz'a katıldığı ve Kocaeli Grubu Topçu Komutanı olduğu bilgisi bulunmaktadır. Yine topçu sınıfından olan Yb. İsmail Hakkı Mete'nin biyografisi incelendiğinde 1 Haziran 1925 tarihinde 23'üncü Tümen Topçu Alay Komutanı olduğu yazmakta ancak 28 Ekim 1922 tarihli İstiklal Madalyası listesinde kendisinin Büyük Taarruz'da 23'üncü Topçu Alay Komutanı olduğu bilgisi bulunmakta olduğundan biyografide yazım yanlışı olabileceği ve kendisinin bu görevde olduğu deđerlendirilmiřtir³⁹. 1'inci Kolordu Topçu Komutanı, Görgülü'de Yb. Recep Vehbi yazmakta olup, Niş, Ülgenalp ve Okay'da bilgi yoktur. Biyografisinde 15 Ekim 1921 tarihinde albaylığa terfi edip bu göreve atandığı, 1 Aralık 1921 tarihinde ise 2'nci Ordu Topçu Müfettişi olduğu yazmaktadır⁴⁰. Biyografilerde Yb. Mustafa Naci incelendiğinde, 22 Mart 1922 tarihinde 1'inci Kolordu Topçu Komutanı olarak atanıp, 31 Ağustos 1922 tarihinde albaylığa terfi ederek 1'inci Ordu Topçu Müfettişi olduğu bilgisi yazmaktadır⁴¹. Bu sebeple muharebe başlangıcında Yb. Mustafa Naci'nin 1'inci Kolordu Topçu Müfettişi olabileceği değerlendirilmiştir.

34'üncü Piyade Alay Komutanı, Niş'de Yb. Hüseyin Hüsünü, ATASE biyografide Yb. Hüseyin Hasbi, Görgülü'de Yb. Hüseyin Hasbi Pirselim olarak geçmektedir. 23 Kasım 1926 tarihli madalya listesinde adının el yazısı (rika) olarak Hüseyin Hasbi yazıldığı

³⁷ *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz*, c. 2, s. 153.

³⁸ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 2, s. 242.

³⁹ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 1, s. 316.

⁴⁰ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 2, s. 312.

⁴¹ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 1, s. 417, 418.

değerlendirildiğinden adının Hüseyin Hasbi Pirselim olduğuna kanaat getirilmiştir⁴². 36'ncı Piyade Alay Komutanı Niş ve Görgülü'de Bnb. Mehmet Şahin olarak görünmektedir. Biyografisinde “10 Ekim 1920’de 4’üncü Kolordu 12’nci Tümen 36’ncı Alay Komutanı (Alayı ile Sarıkamış, Bitlis, Diyarbakır mıntıklarında kalarak Şeyh Sait İsyanı’nın bastırılmasında faal görev aldığı)” yazmakta olup bu bilgidan sonra 1926 yılına kadar bir görev yazmamaktadır. Ayrıca 31 Ağustos 1922 tarihinde yarbay rütbesine terfi etmiştir⁴³. Biyografisinde görev bölümünün karışık yazıldığı değerlendirilmektedir. 6 Kasım 1922 tarihli İstiklal Madalyası listesinde ise “36’ncı Piyade Alay Komutanı Bnb. Osman Akaç [Tuğg. 1322-P.161] yazmakta” ancak biyografisi elimizde olmadığı için ayrıntılı bilgi edinilemediğinden bu durum karışıklığa sebep olmaktadır.

7’nci Piyade Alay Komutanı, Niş’de Yb. Burhanettin, Görgülü’de Bnb. Hasan Tahsin Baysoy olarak geçmektedir. Yb. Burhanettin olarak belirtilen kişi Burhanettin Denker olup kendisi hakkında 14 Ağustos 1922 tarihinde 12’nci Tugay Komutanı olduğu bilgisi yukarıda verilmiştir. Hasan Tahsin Baysoy’un ATASE biyografisinde 22 Ağustos 1922 tarihinde bu göreve atandığı ve 1 Eylül 1922 tarihinde yarbay rütbesine terfi ettiği tespit edilmiş olup Görgülü’de yazan bilginin doğru olduğu değerlendirilmiştir⁴⁴.

13’üncü Piyade Alay Komutanı, Görgülü’de “Bnb. Halit” gösterilmiş olup, tarih belirtmeden Kalecik Sivrisi bölgesinde yaralandığı bilgisi yazmaktadır⁴⁵. Niş ve Ülgenalp “alay komutan vekili”, Okay ise “alay komutanı” olarak Ahmet Cevat Kuran adını yazmaktadır⁴⁶. Sorguç’un hatıralarında paylaşılan belgede alay komutanı olarak “Bnb.

⁴² Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-11-1-0/29-41-1.

⁴³ *Türk İstiklal Harbi’ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 2, s. 121, 122.

⁴⁴ *Türk İstiklal Harbi’ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 1, s. 248, 249.

⁴⁵ İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, s. 385.

⁴⁶ *Türk İstiklal Harbi’ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 1, s. 172.

Ahmet Cevat” yazmaktadır⁴⁷. Bnb. Halit ile ilgili ATASE kitabında ve biyografilerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. 13’üncü Alay’ın ilk gün durumu incelendiğinde tümen ihtiyatında olduğu ve bazı taburlarını tugay komutanı emrine gönderdiği görülmüştür⁴⁸.

63’üncü Piyade Alay Komutanı ATASE, Ülgenalp ve Okay’da “Yb. Abdülğani”, Görgülü ve biyografide ise “Yb. Abdülğani Ergani” olarak görünmekte olup, Görgülü’de ayrıca Bnb. Ali Asım Barut [Alb. 1314-P.370] “alay komutanı” olarak görünmektedir⁴⁹. Biyografisine bakıldığında 1 Eylül 1922 tarihinde terfi ettiği ve aynı tarihte 7’nci Kolordu 17’nci Tümen 63’üncü “alay komutanı” olduğu yazmaktadır⁵⁰. Ancak 63’üncü Alay Büyük Taarruz’da 6’ncı Kolordu 17’nci Tümen kuruluşunda olduğundan ve 7’nci Kolordu, 1923 Eylül-Ekim aylarında kurulduğundan biyografide tarih ya da görevin yanlış yazıldığı değerlendirilmektedir.

19’uncu Piyade Alay Komutanı, Niş, Görgülü, Ülgenalp ve Okay’da “Yb. Ömer Hulusi” olarak geçmekte, başkaca bir bilgi bulunmamaktadır. Biyografilerde Sakarya Meydan Muharebesi’nde bu görevde “Pala Süleyman” olarak bilinen “Yb. Süleyman Hulusi” Erkonuk yazmaktadır⁵¹. 1923’de bu görevde iken emekli olduğu bilgisi görülmüş, TBMM kaydında 29 Eylül 1921 tarihinde takdirname aldığı tespit edilmiştir. Kayıtlarda yarbay rütbesinde başka Ömer Hulusi tespit edilemediğinden bu kişinin Süleyman Hulusi Erkonuk olduğuna kanaat getirilmiştir.

3’üncü Piyade Alay Komutanı, Niş, Görgülü, Ülgenalp ve Okay’da “Yb. Salih Avgın” olarak geçmektedir. Fertan’ın anılarının

⁴⁷ İbrahim Sorguç, *Bu defa Niçin Harp Edeceğimi Biliyorum*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 118.

⁴⁸ *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz*, c. 2, s. 25, 96, 97.

⁴⁹ İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, s. 388.

⁵⁰ *Türk İstiklal Harbi’ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 2, s. 62, 63.

⁵¹ *Türk İstiklal Harbi’ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 2, s. 23.

Büyük Taarruz bölümünde tam tarih belirtilmeden tabur komutanı olan Tefvik'in, 3'üncü Alay Komutanlığı'na gittiği belirtilmiştir⁵². ATASE biyografilerde anlatıma uyan Bnb. Mehmet Tefvik Erdönmez [1316-P.212] ismi tespit edilmiştir⁵³. Biyografisinde sadece bu alayın komutanlığını yaptığı ve 1938 yılında tümgeneral rütbesinde emekli olduğu bilgisi bulunmakta olup bu bilgi için Baycan'ı kaynak göstermiştir⁵⁴. Devlet Arşivleri'nde yapılan araştırmada her ikisinin de 31 Ağustos 1922 tarihinde terfi ettiği görülmüştür⁵⁵. Salih Avgın'ın ATASE biyografisinde bu göreve 1921 yılında atandığı, bir sonraki görevinde ise 19 Haziran 1923 tarihinde 1'inci Tümen 1. Piyade Tugay Komutanı olarak atandığı görülmüştür⁵⁶. Burada tarih ile ilgili sorun olduğu için komutan bilgisi netleştirilememiştir. Eğer Büyük Taarruz'da böyle bir değişiklik oldu ise, 1'inci Tümen 1. Piyade Tugay Komutanı Talat Sualp'in Porsuk Müfreze Komutanlığı'na gitmesi üzerine, Salih Avgın'ın 1. Piyade Tugay Komutanlığı'na, Mehmet Tefvik Erdönmez'in ise alay komutanlığına atanma ihtimali veya Salih Avgın'ın taarruzda görev almamış olma ihtimali düşünülmektedir.

Menderes Bölge Komutanlığı kuruluşunda olup Ağustos ayı başında teşkil edilen 74'üncü Piyade Alay Komutanı'nın kim olduğu henüz tespit edilememiştir. Genişol'da "18 Ağustos 1922 tarihinde *Mıntika Kumandanı Cevdet Bey alay kumandanlığına tayin edildi ve*

⁵² Lokman Erdemir, *Hasan Remzi Fertan'ın Harp Hatıraları*, Bağcılar Belediyesi, İstanbul 2016, s. 106, 109.

⁵³ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 2, s. 187.

⁵⁴ Nusret Baycan, "Büyük Taarruz' da Komuta Kademelerinde Görev Alanlarla Üst Düzeydeki Karargâh Subayları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 26 (Mart 1993), c. 9, s. 376.

⁵⁵ Devlet Arşivleri kayıtlarında personelin Cumhuriyet dönemindeki terfileri bulunmakta olup, geriye doğru terfi defterlerine gidildiğinde (1924-1933 arası) çoğu personelin İstiklal Harbi ve Birinci Dünya Harbi sırasında aldıkları terfi bilgilerine ulaşılabilmektedir. Salih Avgın bu görevde 29 Eylül 1921'de, Mehmet Tefvik Erdönmez ise 23 Kasım 1926'da başka bir görevde İstiklal Madalyası ile taltif edilmiştir. Ayrıca Salih Avgın'ın madalya evrakında 21 Temmuz 1921'de yaralandığı bilgisi bulunmaktadır.

⁵⁶ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 2, s. 177.

maiyeti ile birlikte gitti” şeklinde geçmektedir⁵⁷. Aynı eserde 26 Temmuz 1922 tarihinde Aydın’a bağlı Bağarası Nahiyesi’ne geldiklerinde kendilerini Aydın Mıntıka Kumandanı Yarbay Cevdet Bey’in karşıladığını belirtmiştir⁵⁸. Yapılan araştırmada duruma uyan Cevdet adında birine rastlanıp, bu kişinin Yb. Hafız Cevdet Bilge [1312-P.37] olabileceği değerlendirilmektedir⁵⁹. Biyografisinde bölgeye yakın olan Dinar Menzil Mıntıkası Müfettiş Vekili olduğu tarih belirtilmeden yazılmıştır⁶⁰. Ayrıca 26 Haziran 1923 tarihine kadar başka bir görev yazılmamış olduğu görülmüştür. Hatıratta Cevdet Bey’in gittiği alay numarası belirtilmemiş olup, sorumluluk alanı geniş olan Mendere Bölge Komutanlığı kuruluşunda olan ve hatırat sahibinin görevli olduğu 59’uncu ya da yeni teşkil edilen 74’üncü Piyade Alay Komutanlarından birisi olabileceği değerlendirilmektedir⁶¹. Kendisi 14 Ağustos 1923’te takdirname ile taltif edilmiştir. Ancak meclis tutanağında görevi yazmamaktadır⁶².

1’inci Ordu bölgesine gelen 46’ncı Piyade Alay Komutanının, Yb. Mehmet Reşit olduğu görülmektedir⁶³. Biyografide adı Reşit, 23 Kasım 1926 tarihli madalya defterinde ise Mehmet Reşit olarak

⁵⁷ Hüseyin Fehmi Genişol, *Çanakkale’den Bağdat’a Esaretten Kurtuluş Savaşı’na*, yay. haz. Mustafa Yeni, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014, s. 230, 242.

⁵⁸ Hüseyin Fehmi Genişol, *Çanakkale’den Bağdat’a Esaretten Kurtuluş Savaşı’na*, s. 230.

⁵⁹ Tarafımda İstiklal Harbinde görev yaptığı bilinen ancak hangi görevlerde bulduklarının araştırması devam eden subay, ihtiyat subayı ve askeri memurlardan oluşan oldukça fazla sayıda personel bilgisi (kimlik, sicil, ayrılış, terfi, madalya, taltif vb.) bulunmaktadır. Eşleştirmeler bu liste üzerinden yapılmaktadır.

⁶⁰ *Türk İstiklal Harbi’ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 1, s. 252.

⁶¹ Yazarın belirttiği Bağarası Nahiyesi’nde 59.P.A.na bağlı 3.Tb.u bulunmaktadır. *Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz*, c. 2, s. 39.

⁶² “Altmış Sekiz Zatın Takdirname ile Taltiflerine Dair Müdafaa-i Milliye Vekâleti Tezkeresi ve Yirmi Dört Zabitin Takdirname ile Taltiflerine Dair Müdafaa-i Milliye Vekâleti Tezkeresi”, www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c001/tbmm02001004.pdf (Erişim Tarihi: 29.12.2022).

⁶³ *Türk İstiklal Harbi’ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 1, s. 74-75.

geçmektedir⁶⁴. 1'inci Ordu bölgesindeki kolordu mürettep süvari alaylarından 1'inci Kolordu Mürettep Süvari Alay Komutanının Bnb. Mahmut Müfehham Göker olduğu tespit edilmiştir⁶⁵. Elimizdeki kaynaklar araştırıldığında sınıfı süvari olan ve yüzbaşı-binbaşı rütbe aralığında Müfehham isimli bir kişiye rastlanıldığı için bu kişi olduğu değerlendirilmektedir. Kendisi 16 Ekim 1922 tarihinde takdirname almıştır⁶⁶. 4'üncü Kolordu Mürettep Süvari Alayı Komutanı ise tespit edilememiştir.

44'üncü Alay Komutanı; Niş, Görgülü ve Okay'da "Mehmet Veysi" geçmekte olarak, bu kişi Mehmet Veysi Gazioğlu [Alb. 1314-196]'dur. Biyografisinde 20 Ağustos 1922 tarihinde Garp Cephesi Menzil Hat Komutanı olduğu bilgisi bulunmaktadır⁶⁷. Yb. Yusuf Ziya Şaylan'ın ATASE biyografisinde tam tarih belirtmeden daha sonra 6'ncı Kolordu 16'ncı Tümen 44'üncü Piyade Alay Komutanı olduğu bilgisi bulunmaktadır⁶⁸. 6 Kasım 1922 tarihli madalya defterinde 44'üncü Piyade Alay Komutan Vekili olduğu yazmaktadır. 16'ncı Tümen Kurmay Başkanı Niş'de "Bnb. İsmail Hakkı", Görgülü'de ise "Yb. İsmail Hakkı Okday" olarak belirtilmiştir⁶⁹. Kayınpederi son Osmanlı Padişahı Mehmet Vahdettin, babası ise son Osmanlı Sadrazamı olan Ahmet Tevfik Okday olup, 1922 yılı başlarında Anadolu'ya geçerek İstiklal Harbi'ne katılmıştır⁷⁰. Ancak kendisinin binbaşı rütbesinde olduğu, gün ve ay olarak tespit edilememekle beraber 1922 yılında yarbaylığa terfi ettiği ve 6 Kasım 1922 tarihinde madalya aldığı tespit edilmiştir.

⁶⁴ BCA, 30-11-1-0/29-41-1.

⁶⁵ İzzettin Çalışlar, *Gün Gün Saat Saat İstiklal Savaşı'nda Batı Cephesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 425.

⁶⁶ "Son Muharebelerde Hizmetleri Görülenlerden Defteri Gönderilmiş Olanların Takdirname ile Taltifleri Hakkında Başkumandanlık Tezkeresi", www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c023/tbmm01023120.pdf (Erişim Tarihi: 29.12.2022).

⁶⁷ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 2, s. 43.

⁶⁸ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 1, s. 194.

⁶⁹ İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, s. 388.

⁷⁰ Süleyman İnan, "Son Osmanlı Damatlarının Millî Mücadele'yle İlişkileri", *Erdem*, Sayı 61 (Aralık 2011), s. 133-134.

14'üncü Tümen Kurmay Başkanı Niş kitabı ve Görgülü'de "Bnb. Ali Rıza" olarak görünmekte olup yapılan araştırmada Okay'da sicilî bulunmuştur⁷¹. Baycan'da aynı sicilde olan kişinin soyadının "Erdeniz" olduğu ancak 8'inci Tümen Kurmay Başkanı olarak yazıldığı görülmüştür. Aynı listede 14'üncü Tümen Kurmay Başkanı olarak "Ömer Suphi Atalay" yazmakta olup kendisi taarruzda 8'inci Tümen Kurmay Başkanı olduğundan ikisinin görevlerinin yazım aşamasında sehven birbirine karıştırıldığı değerlendirilmektedir⁷².

6'ncı Tümen Kurmay Başkanı ve 2'nci Kolordu Harekât Şube Müdürü olarak Görgülü'de "Sadık Aldoğan" ismi geçmekte olup iki kez yazıldığı görülmüştür⁷³. Yb. Faik Sözer'in biyografisinde kendisinin 2'nci Kolordu Harekât Şube Müdürü olduğu belirtilmiş olup, Sadık Aldoğan'ın sadece 6'ncı Tümen Kurmay Başkanı/Kurmayı olduğuna kanaat getirilmiştir⁷⁴. Süvari Kolordusu Kurmay Başkanı ve 2'nci Ordu Harekât Şube Müdürü olarak Görgülü'de Mehmet "Şükrü Koçak" ismi geçmekte olup, kendisinin Süvari Kolordusu Kurmay Başkanı olarak görev yaptığı bilindiğinden ikinci görevin sehven yazıldığı ya da daha önceden bu görevde olduğu değerlendirilmiştir⁷⁵. Askerî Tarih Belgeleri Dergisi'nin Büyük Taarruz ile ilgili sayısı incelendiğinde 31 Ağustos 1922 tarihli belgede 2'nci Ordu Harekât Şubesi Müdürü Vekili olarak "Bnb. Mehmet Kemalettin" ismi görülmüştür⁷⁶. Yapılan araştırmada bu kişinin Mehmet Kemalettin Güngör olduğu tespit edilmiştir. Baycan'da bu kişinin ordu harekât şubesinde görev yaptığı yazmaktadır⁷⁷.

⁷¹ Şenay Sezen Okay ve M. Vedat Okay, *Büyük Taarruz' da Batı Cephesi Komutanları ve Şehitleri*, Yönetici Yayınları, İstanbul 1983, s. 87.

⁷² Nusret Baycan, "Büyük Taarruz' da Komuta Kademelerinde Görev Alanlarla Üst Düzeydeki Karargâh Subayları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 26 (Mart 1993), c. 9, s. 367.

⁷³ İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, s. 385-386.

⁷⁴ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 2, s. 500.

⁷⁵ İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, s. 382, 386.

⁷⁶ Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi, *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, Sayı 136 (Temmuz 2015) s. 246.

⁷⁷ Nusret Baycan, "Türk İstiklâl Harbi'nde Terfi veya Takdirname ile Taltif Edilen Subaylar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 25 (Kasım 1992), c. 9, s. 157.

Elimizdeki sınırlı kaynaklarda bu görev ile ilgili başka bir bilgi bulunmadığından bu durumda ordu Harekât Şubesi'ne asaleten bir atama yapılmayıp vekâleten yönetildiği değerlendirilmektedir.

Niş'in kitabında bulunan listede cephe, ordu ve kolordularda "kurmay başkanı", tümenlerde "kurmay başkanı" veya "kurmayı görevi" yazmakta olup, Görgülü' de hem "kurmay başkanı" hem de "kurmayı" ifadesi bulunmaktadır. Yapılan araştırmada, "kurmay başkanı" veya "kurmayı" makamında olan bazı subayların İstanbul Erkân-ı Harbiye Mektebi'nde okurken Milli Mücadele'ye katıldıkları ve harbin bitiminde kalan eğitimlerini tamamlayarak 1924-1925 yıllarında kurmay subay olarak mezun oldukları tespit edilmiştir. Bu durumdaki subayların bir bölümünün de cephede tümen ve üstü birlik ve karargâhlarda görev aldıkları görülmüştür⁷⁸. Bu kişilere örnek olarak Cevdet Kerim İncedayı, Mehmet Sadık Aldoğan, İsmail Hakkı Uluğ, Mehmet Fahri Belen, Mehmet Rasim Sengir vd. örnek gösterilebilir.

Ek'te bulunan kuruluş listesi incelendiğinde bazı komutanların taltif bilgilerinin bulunmadığı görülecektir. Bu personellerin büyük bölümü 15 Ekim 1921, 1 Mart ve 1 Haziran 1922 tarihlerinde bir üst rütbeye terfi edip, buldukları rütbede bir yılı doldurmadıklarından ileri tarihlerde terfi etmişler ya da vefat, emeklilik veya istifa yoluyla ayrılmışlardır. Çalışmamızda 14 Ağustos 1923 tarihine kadar verilen madalya ve takdirnameler belirtilmiş olup bir kısım personelin 29 Eylül 1921, 1 Kasım 1921 ve 23 Ocak 1922 tarihlerinde madalya ile taltif edildikleri görülmüştür. 1922 ve 1923 yıllarında TBMM tarafından madalya ve takdirname ile taltif edilen personellerin listelerine TBMM internet arşivinden ulaşılarak komutan bilgileri netleştirilmiştir. Listede yazılan rütbelere ise günümüz karşılıkları olarak yazılmıştır⁷⁹.

⁷⁸ *Harp Akademileri Tarihçesi (1946-1965)* c. 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1966, s. 248, 254.

⁷⁹ Bu dönemde üstsubaylar için binbaşı, kaymakam(yarbay), miralay(albay) rütbeleri, generaller için mirliva (tuğgeneral), ferik (tümgeneral), birinci ferik (korgeneral), müşir (orgeneral-mareşal) rütbeleri kullanılmaktaydı. 10 Haziran 1935 tarihinde kabul edilen "2771 Sayılı Ordu Dâhili Hizmet Kanunu" ile yeni isimler kullanılmakla birlikte orgeneral rütbesi ihdas edilmiştir. Kadir Türker Geçer, "Tarihten Günümüze Türk

Sonuç

Büyük Taarruz başlangıcında Batı Cephesi birlik kuruluşları (cephe gerisi hariç) ve komutanlarının, ana kaynaklar ile muharebe seyrinin incelenmesi sonucu bilgilerde büyük farklılıklar olduğunun tespit edilmesi üzerine çalışmamız başlamıştır. İsim benzerlikleri, aynı kişinin aynı anda birden fazla yerde görevli olarak görülmesi, isim yanlışlıkları, büyük ölçüde değişen kuruluş bilgileri, dışarıdan gelen, yeni teşkil edilen ve lağvedilen birlikler gibi konular eldeki kaynaklardan araştırılarak bir analiz yapılmıştır.

Araştırma sonucunda 26 Ağustos 1922 Cumartesi sabahı Batı Cephesi kuruluşunda olan birliklerin konuş ve bağlılık değişikliğinden kaynaklı doğru kuruluşları ile alay seviyesine kadar birlikler ile Batı Cephesi Karargâhı'nda şube müdürü seviyesinde görev yapan komutanların isimlerinin büyük kısmı tespit edilmiştir. Komutan bilgisi tam netleştirilemeyenler için ise gerekli açıklamalar yapılmıştır. Bununla beraber komutanların Ağustos 1923'e kadar aldıkları taltif (madalya, terfi, takdirname) durumları da tespit edilerek Ek'te sunulmuştur.

Devlet Arşivleri Başkanlığı'na devri yapılan mülga ATASE arşivinin ilerleyen zamanda internet ortamından halkımızın kullanımına açılacağı değerlendirilmektedir. Bu sayede incelenecek belgelerle tarihimizin büyük zaferlerinden olan Büyük Taarruz ile Takip Harekâtı boyunca görev yapan takım seviyesine kadar birlik kuruluşları ve komutanları, hatta silahlı mücadelenin bitişinin yüzüncü yılını geride bıraktığımız Türk İstiklal Harbi'nin başından itibaren tüm cephelerdeki birlik ve komutan bilgileri tespit edilebilecektir.

Ordusunda Kullanılan Rütbe ve Sembolleri", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı 411 (Ocak 2012), s. 69, 81.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Arşiv Kaynakları / Archival Sources

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-11-1-0/29-41-1

Kaynak Eserler / Primary Sources

Türk İstiklal Harbi, Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos - 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül - 10 Ekim 1921), c. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995

Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruza Hazırlık (10 Ekim 1921-31 Temmuz 1922), c. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994

Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruz (1-31 Ağustos 1922), c. 2, Batı Cephesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1968 (1. Baskı); Ankara 1995 (2. Baskı)

Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989 (2. Baskı)

Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri, c. 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2010

Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri, c. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2010

İstiklal Harbi'nin Baytarî Harp Tarihi, Methal-Merkez ve Umumi Cephe, Askeri Matbaa, İstanbul 1933

Araştırma ve İnceleme Eserleri / Secondary Sources

BAYCAN, Nusret, "Büyük Taarruz'da Komuta Kademelerinde Görev Alanlarla Üst Düzeydeki Karargâh Subayları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 26 (Mart 1993), c. 9, s. 311-394

BAYCAN, Nusret, *Türk İstiklal Harbi'nde Terfi veya Takdirname ile Taltif Edilen Subaylar*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 25 (Kasım 1992), c. 9, s. 127-280

BELEN, Fahri, *Büyük Türk Zaferi Afyon'dan İzmir'e Kadar*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, Ankara, 1999

“Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi”, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Sayı 136 (Temmuz 2015)

ÇALIŞLAR, İzzettin, *Gün Gün Saat İstiklal Savaşı'nda Batı Cephesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009

DİRİKER, Ahmet, *Cephelerde Bir Ömür, Ahmet Nuri Diriker Paşa'nın Hatıratı*, Scala Yayınları, İstanbul 2009

ERDEMİR, Lokman, *Hasan Remzi Fertan'ın Harp Hatıraları (Çanakkale, Kafkas, Filistin Cephesi ve İstiklal Harbi)*, Bağcılar Belediyesi, İstanbul 2016

GEÇER, Kadir Türker, “Tarihten Günümüze Türk Ordusunda Kullanılan Rütbe ve Sembolleri”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı 411 (Ocak 2012), s. 69-85

GENİŞOL, Hüseyin Fehmi, *Çanakkale'den Bağdat'a Esareten Kurtuluş Savaşı'na*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014

GÖRGÜLÜ, İsmet, *On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993 (1. Baskı); Ankara 2014 (2. Baskı)

İNAN, Süleyman, “Son Osmanlı Damatlarının Millî Mücadele'yle İlişkileri”, *Erdem*, Sayı 61 (Aralık 2011), s. 103-146

İSKORA, Muharrem Mazlum, *Harp Akademileri Tarihçesi (1946-1965)*, c. 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1966

OKAY, Şenay Sezen ve Okay, M. Vedat, *Büyük Taarruz'da Batı Cephesi Komutanları ve Şehitleri*, Yönetici Yayınları, İstanbul 1983

SORGUÇ, İbrahim, *Bu defa Niçin Harp Edeceğimi Biliyorum*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010

ÜLGENALP, Ali Rıza, *Büyük Taarruz'da 11'inci Süvari Alayı-Bir Süvarinin Hatıraları*, Altın Kitaplar Matbaası, İstanbul 1980

İnternet Kaynakları / Online Sources

ÇELİK, Eray, “Sakarya Meydan Muharebesinde 11’inci Piyade Tümeni-2”,
www.geliboluyuanlamak.com/2342_sakarya_meydan_muharebesinde-11inci-piyade-tumeni-2-eraycelik.html (Erişim Tarihi: 29.12.2022)

TBMM, *Afyon Karahisar ve Dumlupınar Meydan Muharebelerinde Fevkalâde Hizmetleri Geçen Bazı Kumandanların Büyük Millet Meclisi Takdirnamesiyle Taltiflerine Dair Başkumandanlık Tezkeresi*,
www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c022/tbmm01022096.pdf (Erişim Tarihi: 29.12.2022)

TBMM, *Muhaberatı Ahîrede Hidematı Fevkalâdeleri Mesbuk Olanlardan Takdirname ile Taltif Edilmesi Lâzım Gelenlerin Defterlerinin Gönderildiğine Dair Müdafaa-i Milliye Vekâleti Tezkeresi*,
www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c023/tbmm01023105.pdf (Erişim Tarihi: 29.12.2022)

TBMM, *Son Muharebelerde Hüsnü Hizmetleri Görülenlerden Defteri Gönderilmiş Olanların Takdirname ile Taltifleri Hakkında Başkumandanlık Tezkeresi*,
www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c023/tbmm01023118.pdf (Erişim Tarihi: 29.12.2022)

TBMM, *Son Muharebelerde Hizmetleri Görülenlerden Defteri Gönderilmiş Olanların Takdirname ile Taltifleri Hakkında Başkumandanlık Tezkeresi*,
www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c023/tbmm01023120.pdf (Erişim Tarihi: 29.12.2022)

TBMM, *Afyon Karahisar ve Dumlupınar Muhaberatında ve Düşmanın Takibi Esnasında Hizmetleri Görülmüş ve Defteri Takdim Edilen Zabitanın Takdirname ile Taltiflerine Dair Müdafaa-i Milliye Vekâleti Tezkeresi*,
www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c027/tbmm01027183.pdf (Erişim Tarihi: 29.12.2022)

TBMM, *Altmış Sekiz Zatin Takdirname ile Taltiflerine Dair Müdafaa-i Milliye Vekâleti Tezkeresi ve Yirmi Dört Zabitanın Takdirname ile Taltiflerine Dair Müdafaa-i Milliye Vekâleti Tezkeresi*,
www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c001/tbmm02001004.pdf (Erişim Tarihi: 29.12.2022)

TBMM, “*İstiklal Madalyaları*”, apps.tbmm.gov.tr/arsiv_dis_kullanici/ARSIV_MADALYAlist.php (Erişim Tarihi: 29.12.2022)

TBMM, “*Yasama Organı Üyelerinin Tercüme-i Halleri ve Seçim Mazbataları Arama Formu*”,
<https://www.tbmm.gov.tr/Kutuphane/MazbataArama> (Erişim Tarihi: 29.12.2022)

EKLER

Ek 1: 26 Ağustos 1922 Sabahı Batı Cephesi Alay ve Üstü Birlikleri ve Komutanları ile Bazı Karargâh Subayları

Görevi	Rütbesi ve Adı Soyadı	Son Rütbesi	Sicili	Not
BAŞKOMUTANLIK				
Başkomutan	Mrş. Mustafa Kemal ATATÜRK	Mrş.	1317-P. 8	EH
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI				
Gnkur. Bşk.	Korg. Mustafa Fevzi ÇAKMAK	Mrş.	1311-C. P. 7	EH, R1
BATI CEPHESİ KOMUTANLIĞI				
Cephe K.	Tuğg. Mustafa İsmet İNÖNÜ	Org.	1319-Sah. 1	EH, R1
Kur. Bşk.	Alb. Asım GÜNDÜZ	Org.	1316-P. 2	EH, R1
Kur. Bşk. Yrd.	Yb. Osman Zati KOROL	Tümg.	1320-Ağ. 1	EH, R1
Hrk. Ş. Md.	Bnb. Tevfik BIYIKLIOĞLU	Alb.	1324-Sah. 2	EH, R?
İsth. Ş. Md.	Bnb. Tahsin ALAGÖZ	Yb.	1321-P. 6	EH
İkm. Ş. Md.	Bnb. Mehmet Nuri BERKÖZ	Korg.	1328-B. P. 19	R1
Per. Ş. Md.	Bnb. Ahmet Seyfettin AKKOÇ	Tümg.	1320-P. 122	EH, R1
Sağ. Bşk.	Yb. Ahmet Hulusi ALATAŞ	Alb.	1323-Tbp. 3	R1
Vet. Bşk.	Alb. Ahmet Vefik YAZGAN	Tuğg.	1311-C. Vet. 3	M2
Lv. Ş. Md.	Alb. Bahattin	Lv. Alb.	1311-C. P. 98	
Mu. Ş. Md.	Bnb. Ali Nazmi	Bnb.	1323-Mu. 22	
Topçu Müf.	Alb. Halit Galip TEKAK	Tümg.	1311-B. Sah. 9	R1
İs. Müf.	Alb. Ahmet Şükrü	Tuğg.	1310- İs. 2	T4
Mk. Tüf. Müf.	Yb. Ahmet Tevfik ÖGE	Tümg.	1320- P. 67	R1
Ad. Ş. Md.	Ad. Hk. Hüseyin Cudi	S1	1327- 99	M2
Karargâh K.	Bnb. H. Kemal KARAKAYALI	Bnb.	1319- P. 428	M2
Müh. Ş. Md.	Bnb. Mehmet Emin	?	Sah.	M2
Posta İş. Md.	Sivil Enver	?	-	M2
Uçak Bl. K.	Yzb. Mehmet Fazıl	Bnb.	1326-Hv. 41	R1

BAĞIMSIZ KOCAELİ GRUBU KOMUTANLIĞI				
Kocaeli Grp. K.	Alb. Halit KARSIALAN	Tümg.	1319-P. 257	R1
Grp. Kur. Bşk.	Bnb. Mehmet Hidayet	Yb.	1318-P. 10	EH, R?
Grp. Top. K.	Yb. İsmail Hakkı AYTUNA	Alb.	1316-E. Sah. 13	M3
18' İNCİ PİYADE TÜMEN KOMUTANLIĞI				
P. Tüm. K.	Yb. Mehmet Hulusi CONK	Alb.	1318-P. 24	EH, R1
Tüm. Kur.	Yzb. İsmail Hakkı ULUĞ	Tümg.	1328-B. Ağ. 2	M3
15. P. A. K.	Yb. Hüseyin Hüsnu UZEL	Yb.	1314-P. 160	
24. P. A. K.	Bnb. Reşat BAŞKAYA	Yb.	1319-P. 414	R1
1' İNCİ ORDU KOMUTANLIĞI				
Or. K.	Tuğg. Nurettin KONYAR	Korg.	1309-P. 31	R1
Or. Kur. Bşk.	Alb. Mehmet Emin KORAL	Korg.	1318-Ağ. 1	EH, R1
Or. Kur. Bşk. Yrd.	Yb. Mehmet Sabit NOYON	Org.	1321-P. 30	EH, R1
Hrk Ş. Md.	Bnb. Cemil Tahir TANER	Tümg.	1325-P. 42	EH, R1
İsth. Ş. Md.	Yzb. Faruk MİRĞÜN	Bnb.	1328-C. P. 3	R?
Per. Ş. Md.	Bnb. Ali Fehmi DOĞRUSÖZ	Yb.	1318-P. 128	
İkm. Ş. Md.	Bnb. Mehmet Salih ERKUŞ	Tümg.	1324-P. 6	EH, T2
Mu. Ş. Md.	Yzb. Faiz DEMİROĞLU	Yb.	1328-B. Mu. 25	
Baş Vet.	Alb. Ali Rıza	Alb.	1303-Vet. 2	M2
Lv. Md.	Bnb. Ahmet Hulusi	Lv. ?	1316-P. 111	
Top. Müf.	Yb. Mehmet Kemal DOĞAN	Korg.	1316-E. Sah. 22	R1
İs. Müf.	Yb. Keramettin KOCAMAN	Korg.	1320-Sah. 2	EH, R2
Sağ. Müf.	Yb. Yusuf Kenan	Alb.	1315-Tbp. 45	M1
Müh. Ş. Md.	Bnb. Mehmet Akif DİKYAR	Yb.	1320-Sah. 17	
Mnz. Blg. Müf.	Yb. Şakir GÜLEŞ	Tuğg.	1319-P. 19	EH, R1
25. Ağ. A. K.	Bnb. Hüseyin Vehbi KOCAGÜNEY	Tümg.	1320-Ağ. 4	R1
46. P. A. K.	Yb. Mehmet Reşit	Alb.	1310-P. 64	R2

Büyük Taarruz Başlangıcında Batı Cephesi Birlik ve Komutanlarının Tespitine Dair
Bir Analiz

6' NCI PİYADE TÜMEN KOMUTANLIĞI				
P. Tüm. K.	Alb. Hüseyin Nazmi SOLOK	Korg.	1314-P. 44	T5
Tüm. Kur.	Bnb. Mehmet Sadık ALDOĞAN	Tümg.	1324-Sah. 10	T5
50. P. A. K.	Bnb. M. Remzi YALÇINTOKLU	Alb.	1319-P. 27	EH, M2
51. P. A. K.	Yb. Ahmet Faik ÖZTUNÇ	Yb.	1311-B. P. 49	T5
52. P. A. K.	Yb. Mehmet Tevfik ALGAN	Alb.	1316-P. 358	T5
Top. A. K.	Bnb. Muharrem Rasim AKTOĞU	Korg.	1319-Sah. 6	R1
MENDERES BÖLGE KOMUTANLIĞI				
Menderes Blg. K.	Yb. Ali Rıza	Alb.	1309-P. 78	R2
59. P. A. K.				
74. P. A. K.	158-160. sayfalarda açıklanmıştır..			
3' ÜNCÜ SÜVARİ TÜMENİ KOMUTANLIĞI				
Sv. Tüm. K.	Yb. Halil İbrahim ÇOLAK	Alb.	1316-P. 157	R3
Tüm. Kur.	Yzb. Hasan Rıza GÜNAY	Alb.	1328-B. P. 127	
27. Sv. A. K.	Yb. Mehmet Cemal	Alb.	1317-Sv. 19	
28. Sv. A.K.	Bnb. Hüseyin Hüsni AYKUT	Alb.	1319-Sv. 28	
1' İNCİ KOLORDU KOMUTANLIĞI				
Kor. K.	Alb. İzzettin ÇALIŞLAR	Org.	1319-Sah. 2	EH, R1
Kor. Kur. Bşk.	Bnb. Muharrem Mazlum İSKORA	Org.	1324-P. 53	EH, T5
Kor. Top. K.	Yb. Mustafa Naci	Alb.	1313-Sah. 23	R1
Mrt. Sv. A. K.	Yzb. Mahmut Müfehham GÖKER	Alb.	1331-Sv. 14	T5
23' ÜNCÜ PİYADE TÜMEN KOMUTANLIĞI				
P. Tüm. K.	Yb. Ömer Halis BIYIKTAY	Korg.	1321-P. 44	EH, R1
Tüm. Kur.	Yzb. Mehmet Fahri BELEN	Korg.	1328-C. P. 41	R1, T7
31. P. A. K.	Bnb. Mehmet Rıfat ÇULPAN	Yb.	1318-P. 449	R1
68. P. A. K.	Yb. Mehmet Tevfik	Alb.	1311-B. 184	R1
69. P. A. K.	Yb. Hüseyin Hüsni	Alb.	1311-B. P. 202	T3
Top. A. K.	Yb. İsmail Hakkı METE	Alb.	1312-Sah. 39	M1
15' İNCİ PİYADE TÜMEN KOMUTANLIĞI				
P. Tüm. K.	Yb. Ahmet Naci TINAZ	Korg.	1320-P. 3	EH,

				R1
Tüm. Kur. Bşk.	Bnb. Mehmet Rasim SENGİR	Tümg.	1322-Sah. 19	T5
38. P. A. K.	Yb. İlyas Zeki AYDEMİR	Tümg.	1316-P. 428	R1, Y1
45. P. A. K.	Bnb. Ali Rıza	Yb.	1313-P. 242	R1
56. P. A. K.	Yb. Mehmet Fehmi TINAZTEPE	Tuğg.	1314-P. 123	R1
Top. A. K.	Bnb. Ahmet Şükrü BÜTTEN	Yb.	1315-Ağ. 7	R1
14' ÜNCÜ PİYADE TÜMEN KOMUTANLIĞI				
P. Tüm. K.	Yb. Ethem Necdet KARABUDAK	Alb.	1318-P. 3	EH, R1, T1
P. Tug. K.	Yb. Mehmet Şevket	Alb.	1313-P. 39	R1
Tüm. Kur. Bşk.	Bnb. Ali Rıza ERDENİZ	Yb.	1321-P. 91	EH
25. P. A. K.	Yb. Mehmet Murat TINAZ	Alb.	1312-P. 266	T5
26. P. A. K.	Yb. Yusuf Ziya İREN	Alb.	1311-C. P. 94	T5
30. P. A. K.	Yb. İbrahim Ethem KIPÇAK	Alb.	1311-C. P. 344	T5
Top. A. K.	Yb. Hüseyin Hüsni SIDAL	Alb.	1315-Sah. 25	T5
57' NCİ PİYADE TÜMEN KOMUTANLIĞI				
P. Tüm. K.	Alb. Reşat ÇİĞİLTEPE	Alb.	1311-C. P. 80	V
P. Tug. K.	Alb. Hacı İbrahim Hakkı EMİROĞLU	Tuğg.	1311-B. P. 33	T7
Tüm. Kur. Bşk.	Bnb. Şemsettin ERKUŞ	Alb.	1324-P. 7	EH
37. P. A. K.	Yb. İsmail Refii EVİNÇ	Tuğg.	1315-P. 45	T5
39. P. A. K.	Bnb. Ahmet TURAN	Alb.	1321-P. 444	T5
176. P. A. K.	Yb. M. Mazhar BÜYÜKATAMAN	Alb.	1312-P. 289	M2
Top. A. K.	Bnb. Seyfettin Rahmi AYKUTER	Tümg.	1318-Sah. 8	R1
4' ÜNCÜ KOLORDU KOMUTANLIĞI				
Kor. K.	Alb. Kemalettin Sami GÖKÇEN	Korg.	1321-İs. 1	EH, R1
Kor. Kur. Bşk.	Bnb. Yusuf Ziya YAZGAN	Tümg.	1323-P. 16	EH, R1
Kor. Top. K.	Yb. Mehmet Zihni TOYDEMİR	Tümg.	1317-Sah. 10	R1
5' İNCİ KAFKAS TÜMEN KOMUTANLIĞI				
P. Tüm. K.	Yb. Halit AKMANSÜ	Alb.	1322-Sah. 2	EH, R1
P. Tug. K.	Yb. Ali Rıza BENLİ	Alb.	1323-Sv. 6	EH, R1

Büyük Taarruz Başlangıcında Batı Cephesi Birlik ve Komutanlarının Tespitine Dair
Bir Analiz

Tüm. Kur. Bşk.	Bnb. Ahmet Mithat ERMAN	Bnb.	1325-P. 11	EH
9. P. A. K.	Bnb. Hüseyin Hüsnu DEMİRTEPE	Tuğb.	1321-P. 38	EH, R1
10. P. A. K.	Bnb. İsmail Hakkı	Yb.	1318-P. 83	M2
13. P. A. K. V.	Bnb. Ahmet Cevat KURAN	Alb.	1316-P. 46	R1
Top. A. K.	Bnb. Nusret BÜYÜKBAŞARAN	Tümg.	1317-Sah. 18	R1
8' İNCİ PİYADE TÜMEN KOMUTANLIĞI				
P. Tüm. K.	Alb. Kazım SEVÜKTEKİN	Tümg.	1311-B. P. 5	R1
Tüm. Kur.	Bnb. Ömer Suphi ATALAY	Alb.	1325-P. 58	T5
131. P. A. K.	Yb. Ahmet Hakkı ÖZGENER	Tümg.	1319-P. 278	T5
135. P. A. K.	Yb. Ahmet Müfit ÖZDEŞ	Yb.	1317-P. 9	EH
189. P. A. K.	Bnb. Mehmet Avni ARIDURU	Alb.	1316-P. 94	R1
Top. A. K.	Yb. Mehmet Zekeriya AKGÜN	Alb.	1309-Ağ. 3	R1
11' İNCİ PİYADE TÜMEN KOMUTANLIĞI				
P. Tüm. K.	Yb. Ahmet Derviş	Korg.	1322-P. 26	EH,R 1
P. Tug. K.	Yb. Hafız Halit UZEL	Tuğb.	1314-P. 43	T5
Tüm. Kur. Bşk.	Bnb. Ahmet Fevzi AKARÇAY	Tümg.	1322-P. 17	EH, R1
70. P. A. K.	Bnb. Rüştü AKIN	Korg.	1322-P. 15	EH, R1
126. P. A. K.	Bnb. İsmail Hakkı ALPAN	Tuğb.	1319-P. 129	R1
127. P. A. K.	Bnb. Osman Nuri TUFAN	Tümg.	1322-P. 138	R1
Top. A. K.	Bnb. Mahmut Cemal	Alb.	1318-Sah. 35	R1
12' NCİ PİYADE TÜMEN KOMUTANLIĞI				
P. Tüm. K.	Alb. Osman Nuri KOPTAGEL	Tümg.	1311-B. P. 17	R1, T1
P. Tug. K.	Yb. Burhanettin DENKER	Tümg.	1320-P. 28	EH
Tüm. Kur.	Bnb. Mehmet Zeki EROKAY	Tümg.	1324-P. 51	T4
34. P. A. K.	Yb. Hüseyin Hasbi PİRSELİM	Alb.	1313-P. 413	R1, Y2
35. P. A. K.	Yb. Mehmet Talat OĞAN	Tuğg.	1319-P. 120	T4
36. P. A. K.	Bnb. Mehmet ŞAHİN	Alb.	1315-P. 74	R1
Top. A. K.	Yb. Abdülkerim SUNDAY	Alb.	1316-Sah. 12	T3
5' İNCİ SÜVARİ KOLORDUSU KOMUTANLIĞI				
Kor. K.	Tuğg. Fahrettin ALTAY	Org.	1315-P. 1	EH, R3
Kor. Kur. Bşk.	Bnb. Mehmet Şükrü KOÇAK	Yb.	1321-Sv. 3	EH, R?

Kor. Top. K.	Yb. Salih Zeki	Alb.	1311-C. Sah. 14	R2
1' İNCİ SÜVARİ TÜMENİ KOMUTANLIĞI				
Sv. Tüm. K.	Alb. Mürsel BAKÜ	Tümg.	1316-Sv. 7	R1
Sv. Tug. K.	Alb. Cemil	Tuğb.	1310-Sv. 5	T4
Tüm. Kur.	Bnb. Mehmet Kemalettin BALIKESİR	Tümg.	1325-P. 57	R1
10. Sv. A. K.	Yb. İsmail Hakkı IŞIL	Alb.	1313-Sv. 40	T4
11. Sv. A. K.	Bnb. Ali Rıza ÜLGENALP	Alb.	1324-Sv. 23	
14. Sv. A. K.	Yb. Salih Zeki ATATUNÇ	Yb.	1309-Sv. 26	T4
21. Sv. A. K.	Bnb. Emin Hüsnü GÖRKER	Yb.	1316-Sv. 35	R1
2' NCİ SÜVARİ TÜMENİ KOMUTANLIĞI				
Sv. Tüm. K.	Yb. Ahmet Zeki SOYDEMİR	Tümg.	1321-P. 5	EH, R1
Sv. Tug. K.	Yb. Ahmet Hamdi	Alb.	1311-C. Sv. 43	R2
Tüm. Kur.	Yzb. Tevfik TOPÇU	Tümg.	1325-Sv. 6	R1
2. Sv. A. K.	Bnb. Ahmet Kemal ÖZSU	Yb.	1318-Sv. 14	R1
4. Sv. A. K.	Bnb. Ali Reşat AYMAN	Yb.	1317-Sv. 10	
13. Sv. A.K.	Yzb. Galip	Bnb.	1322-Sv. 44	Ş1
20. Sv. A. K.	Bnb. Kâzım TUZCUOĞLU	Alb.	1323-Sv. 57	R1
14' ÜNCÜ SÜVARİ TÜMENİ KOMUTANLIĞI				
Sv. Tüm. K.	Yb. Mehmet Suphi KULA	Tümg.	1316-Sv. 57	R1
Sv. Tug. K.	Yb. Hüseyin Hüsnü ÜNSAL	Tümg.	1319-P. 22	EH, R1
Tüm. Kur.	Yzb. Kemal Muzaffer TUĞSAVUL	Org.	1330-C. Top. 19	R1
3. Sv. A. K.	Yb. Ahmet Ferit DARYAL	Alb.	1313-Sv. 46	R1
5. Sv. A. K.	Yzb. Esat AVCI	Alb.	1325-Sv. 20	R1
34. Sv. A. K.	Bnb. İbrahim Muzaffer ERELİ	Yb.	1314-Sv. 50	
54. Sv. A. K.	Bnb. Ali Hamit DOĞRUER	Tuğg.	1323-Sv. 1	EH
2' NCİ KOLORDU KOMUTANLIĞI				
Kor. K.	Alb. Ali Hikmet AYERDEM	Korg.	1314-P. 16	EH, R1
Kor. Kur. Bşk.	Yb. İbrahim Rahmi BEKEN	Tümg.	1321-P. 10	EH, T7
Kor. Top. K.	Yb. İsmail Adni AKKAR	Alb.	1312-Sah. 12	R1
3' ÜNCÜ KAFKAS TÜMEN KOMUTANLIĞI				
P. Tüm. K.	Alb. Mehmet Kazım ORBAY	Org.	1320-Sah. 1	EH, R1

Büyük Taarruz Başlangıcında Batı Cephesi Birlik ve Komutanlarının Tespitine Dair
Bir Analiz

P. Tug. K.	Alb. Rıfat	Alb.	1311-B. P. 123	T5
Tüm. Kur. Bşk.	Bnb. Mehmet Faik SÜTUNÇ	Tümg.	1320-P. 60	EH, R1
7. P. A. K.	Bnb. Hasan Tahsin BAYSOY	Alb.	1312-P. 35	R2
8. P. A. K.	Yb. Atf ULUSOĞLU	Tuğb.	1316-P. 54	R1
11. P. A. K.	Yb. İsmail Rahmi	Alb.	1314-P. 264	T5
Top. A. K.	Bnb. Şerafettin ÖZER	Yb.	1313-Sah. 25	R2
4' ÜNCÜ PİYADE TÜMEN KOMUTANLIĞI				
P. Tüm. K.	Alb. Mehmet Sabri ERÇETİN	Tümg.	1313-Sah. 17	R1, T?
P. Tug. K.	Yb. Mehmet Servet YURDATAPAN	Alb.	1307-P. 17	R1
Tüm. Kur.	Bnb. Mustafa Fazıl AYKUT	Tümg.	1326-P. 10	T5
40. P. A. K.	Yb. Necip Kadri DEMİRKAZIK	Tümg.	1316-P. 43	T5
42. P. A. K.	Yb. Ahmet Nedim	Alb.	1311-C. P. 307	T5
58. P. A. K.	Yb. Mehmet Rüştü TANK	Alb.	1313-P. 186	
Top. A. K.	Bnb. Mustafa Nazmi İNAN	Tümg.	1320-Sah. 32	R1
7' NCİ PİYADE TÜMEN KOMUTANLIĞI				
P. Tüm. K.	Alb. Abdüllatif Naci İLDENİZ	Korg.	1309-P. 17	EH, R1
P. Tug. K.	Alb. Mehmet Kâzım	Alb.	1310-P. 14	T?
Tüm. Kur. Bşk.	Bnb. Mehmet Nuri YAMUT	Org.	1324-P. 27	EH, R1
2. P. A. K.	Yb. Ali Vehbi AŞAN	Tuğb.	1311-C. P. 298	R1
23. P. A. K.	Yb. Ali Muzaffer ERGÜN	Tuğg.	1312-P. 38	R1
41. P. A. K.	Yb. Münir KARAMAN	Yb.	1313-P. 66	T5
Top. A. K.	Bnb. Hasan Kâzım ERAK	Alb.	1319-Sah. 9	R1
2' NCİ ORDU KOMUTANLIĞI				
Or. K.	Tuğg. Yakup Şevki SUBAŞI	Org.	1312-P. 5	EH, R1
Or. Kur. Bşk.	Alb. Hüseyin Hüsnü Emir ERKİLET	Tümg.	1320-P. 5	EH, T5
Or. Kur. Bşk. Yrd.	Yb. Ali Rıza ARTUNKAL	Korg.	1320-P. 34	EH
Top. Müf.	Alb. Recep Vehbi	Alb.	1312-Sah. 22	
Hrk. Ş. Md. V.	Bnb. Mehmet Kemalettin GÜNGÖR	Alb.	1322-P. 31	EH, T5
İsth. Ş. Md.	Bnb. Mehmet Sabri BEŞE	Tümg.	1323-P. 17	EH

Per. Ş. Md.	Bnb. İshak Avni AKDAĞ	Org.	1324-P. 11	EH, R1
Mu. Ş. Md.	Yzb. Mehmet Hayri VURAL	Yb.	1325-Mu. 8	
İs. Müf.	Yb. Hüseyin Nazım DÜŞLÜOĞLU	Alb.	1317-İs. 6	R1
Mnz. Blg. Müf.	Yb. Kemal ERGÜDEN	Tuğg.	1320-P. 25	EH, R1
Sağ. Bşk.	Yb. Mehmet Raif KONUK	Tümg.	1323-Tbp. 69	
Baş Ecz.	Yb. Eyüp Sabri BİLGİN	Tuğg.	1317-Ecz. 26	
Baş Vet.	Alb. Neşet	Alb.	1311-B.Vet. 4	M3
MÜRETTEP SÜVARİ TÜMEN KOMUTANLIĞI				
Sv. Tüm. K.	Alb. Hacı Mehmet Arif ÖRGÜÇ	Alb.	1311-C. Sv. 69	T5
Tüm. Kur.	Yzb. Hasan Fehmi ATAKAN	Org.	1328-B. P. 9	R2
37. Sv. A. K.	Yb. Mehmet Tahsin	Yb.	1310-Sv. 34	T6
38. Sv. A. K.	Yb. Mehmet İhsan GÜNSEVER	Yb.	1311-C. Sv. 36	
33. Sv. A. K.	Bnb. Mehmet Edip Sarı Efe	?	1318-J.?	
61' İNCİ PİYADE TÜMEN KOMUTANLIĞI				
P. Tüm. K.	Yb. Mehmet Salih OMURTAK	Org.	1323-P. 1	EH, R1
P. Tug. K.	Yb. Ahmet Şemsettin SALUR	Tuğb.	1311-C. P. 201	
Tüm. Kur. Bşk.	Yzb. Rüştü AKPİRİM	Tuğb.	1323-P. 9	EH, R1
159. P. A. K.	Yb. Osman Arif ERTÜRK	Alb.	1312-P. 173	R1
174. P. A. K.	Yb. Şevki SAVAŞCI	Tuğb.	1315-P. 428	
190. P. A. K.	Yb. Mehmet İrfan	Alb.	1313-P. 288	R1
Top. A.K.	Yb. Mustafa Kâzım BAKIROĞLU	Alb.	1316-Ağ. 7	
3' ÜNCÜ KOLORDU KOMUTANLIĞI				
Kor. K.	Alb. Şükrü Naili GÖKBERK	Korg.	1314-P. 13	EH, R1
Kor. Kur. Bşk.	Yb. Hayrullah FİŞEK	Tümg.	1320-P. 7	EH, T4
Kor. Top. K.	Yb. Mehmet Nuri YARKIN	Tümg.	1315-Ağ. 5	R1
PORSUK MÜFREZESİ KOMUTANLIĞI				
Porsuk Müf. K.	Alb. Talat SÜALP	Tuğg.	1313-P. 178	M3
61. P. A. K.	Yb. Hüseyin Vecihi	Yb.	1314-P. 53	Ş2
1' İNCİ PİYADE TÜMEN KOMUTANLIĞI				
P. Tüm. K.	Alb. Abdurrahman Nafiz GÜRMAN	Org.	1319-P. 5	EH, T4

Büyük Taarruz Başlangıcında Batı Cephesi Birlik ve Komutanlarının Tespitine Dair
Bir Analiz

Tüm. Kur.	Bnb. Mehmet Emin ÇINAR	Tümg.	1324-P. 13	T6
3. P. A. K.	Bnb. Mehmet Tevfik ERDÖNMEZ	Tümg.	1316-P. 212	R1
4. P. A. K.	Yb. Ali Cevat	Alb.	1319-P. 248	M3
5. P. A. K.	Yb. Hüseyin Hüsni KARTALTEPE	Tuğb.	1313-P. 403	R2
Top. A. K.	Yb. Mehmet İzzet	Alb.	1316-E. Ağ. 3	M3
41' İNCİ PİVADE TÜMEN KOMUTANLIĞI				
P. Tüm. K.	Alb. Alaattin KOVAL	Tümg.	1319-P. 8	EH, T1
P. Tuğ. K.	Yb. İsmail Mümtaz AKTAY	Korg.	1322-P. 1	EH, T6
Tüm. Kur.	Bnb. Osman Nuri SAYIM	Alb.	1319-P. 88	
12. P. A. K.	Yb. Hüseyin İhsan BALI	Alb.	1311-C.P. 82	
16. P. A. K.	Yb. Ömer Kirami TUZ	Alb.	1314-P. 294	T6
19. P. A. K.	Yb. Süleyman Hulusi ERKONUK	Yb.	1314-P. 80	
Top. A. K.	Yb. Mustafa Muammer TAYLAN	Alb.	1315-Sah. 8	M3
6' NCI KOLORDU KOMUTANLIĞI				
Kor. K.	Tuğg. Kazım İNANÇ	Korg.	1315-P. 29	EH, T1
Kor. Kur. Bşk.	Bnb. Mehmet Nihat KİRİZMAN	Yb.	1321-P. 6	EH, R1
Kor. Top. K.	Yb. Eyüp Sami	Alb.	1312-Sah. 28	M3
16' NCI PİVADE TÜMEN KOMUTANLIĞI				
P. Tüm. K.	Alb. Aşir ATLI	Tümg.	1319-P. 23	EH, T1
P. Tuğ. K.	Alb. Ali Rıza BARLAS	Alb.	1304-P. 29	T5
Tüm. Kur. Bşk.	Bnb. İsmail Hakkı OKDAY	Yb.	1318-Sv. 15	EH, R?, M2
43. P. A. K.	Yb. Mehmet Hayri	Alb.	1311-C.P. 141	M2
44. P. A. K. V.	Bnb. Yusuf Ziya ŞAYLAN	Yb.	1311-C.P. 297	M2
64. P. A. K.	Yb. İsmail Hakkı ULUÇINAR	Alb.	1319-P. 6	EH, M2
Top. A. K.	Bnb. Ali Necdet TAN	Alb.	1324-Sah. 13	
17' NCI PİVADE TÜMEN KOMUTANLIĞI				
P. Tüm. K.	Alb. Hüseyin Nurettin ÖZSU	Tümg.	1313-P. 256	R1
P. Tuğ. K.	Alb. İsmail Rüştü ALAGÜR	Alb.	1309-P. 124	
Tüm. Kur.	Bnb. Mahmut Celâlettin	Bnb.	1318-P. 283	

47. P. A. K.	Bnb. Giresunlu Topal Osman Ağa	Yb.	Milis P. 342	R?
62. P. A. K.	Yb. Hasan Faik ALSAÇ	Alb.	1318-P. 71	
63. P. A. K.	Yb. Abdülgani ERGANİ	Yb.	1310-P. 11	
Top. A. K.	Bnb. Mehmet Atâ ÖZGEN	Tuğb.	1320-Sah. 15	R1

AÇIKLAMALAR

Rütbe Terfi Tarihleri		Takdirname Verilen Tarihler	
R1	31 Ağustos 1922	T1	4 Eylül 1922
R2	1 Eylül 1922	T2	20 Eylül 1922
R3	12 Eylül 1922	T3	25 Eylül 1922
Madalya Verilen Tarihler		T4	12 Ekim 1922
M1	28 Ekim 1922	T5	16 Ekim 1922
M2	6 Kasım 1922	T6	29 Ocak 1923
M3	14 Ağustos 1922	T7	14 Ağustos 1923
R?	Tam terfi tarihi tespit edilemeyenler (31 Ağustos ya da 1 Eylül 1922)		
Askerî Sınıflar ve Rütbe Açıklamaları			
P.	Piyade sınıfı	Mu.	Muhabere sınıfı
Sv.	Süvari sınıfı	Tbp.	Tabip sınıfı
Ağ.	Ağır Topçu sınıfı	Vet.	Veteriner sınıfı
Sah.	Sahra Topçu sınıfı	Ecz.	Eczacı sınıfı
İs.	İstihkâm sınıfı	Hv.	Hava sınıfı
Lv.	Levazım sınıfı	S1	1. Sınıf(=Albay) Askerî Memur
EH	Personelin BT başladığında kurmay subay olduğunu belirtir.		
B, C, E, S kısaltmaları Rumî takvime göre 1311, 1316, 1328 yıllarında mezun olan subaylar yıl içinde birden fazla dönem halinde mezun oldukları için bu harfler kullanılmıştır. (1316 neşetliler için E: Evvel, S: Sani gibi)			
Tuğbay(Tuğb.) rütbesi, tugay komutanlığı yapan albaylar için 1940'lı yıllara kadar kullanılmıştır.			
Önemli Komutan Bilgileri			
V	Alb. Reşat Çiğiltepe, 27 Ağustos 1922 tarihinde hedefi olan Çiğiltepe zamanında ele geçirilemediği için girdiği bunalım neticesinde intihar etmiştir.		
Ş1	Yzb. Galip, 28 Ağustos 1922 tarihinde Olucak Muharebesinde şehit olmuştur.		
Ş2	Yb. Hüseyin Vecihi, 17 Eylül 1922 tarihinde Deliklibayır Muharebesinde şehit olmuştur.		
Y1	Yb. İlyas Zeki Aydemir, 26 Ağustos 1922'de Tınaztepe'de yaralanmıştır.		
Y2	Yb. Hüseyin Hasbi Pirselim, 27 Ağustos 1922' de 1310 RT taarruzunda yaralanmıştır.		

Extended Summary

The Western Front troops' organizations of the Great Offensive, which is an important battle in Turkish military history, were published in the beginning of August 1922. In our study, the regiment and higher unit commanders participating in the war and the establishment of the units they served on the morning of 26 August 1922, the first day of the war, were updated with the evaluation of the resources, and the promotion and reward status of the commanders during and after the war were determined and added to the list.

Yüzbaşı Naci Efendi, Balkan Savaşı'nda Edirne Kuşatması'na Ait Harp Ceridesi, Çeviren: Hülya Toker, AlfaYayıncılık, İstanbul 2012, 176 sayfa, ISBN 9786051066608.

*Mücahit YAZ**

Harp cerideleri, bir askerî birliğin savaş zamanında tuttuğu günlük kayıtlardan oluşmaktadır. Harp cerideleri, muharebelerde gerçekleşen olayları bazen ayrıntılı şekilde naklettiği gibi bazen de kayda geçirilen gün hakkında bir veya iki cümle şeklinde özet sunabilmektedir. Cerideler özellikle harp tarihi, siyasî tarih, şehir veya bir bölgenin tarihi konusunda yapılan çalışmalarda araştırmacılar için mühim bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatıralardan farklı olarak harp tarihi konusunda yapılan araştırmalarda birincil kaynak olma özelliği gösteren Harp Cerideleri öznel bir dilden kaçınılarak nesnel bir dil ile kaleme alınmıştır.

Bulgarlar tarafından 2 Kasım 1912 tarihinde başlatılan Edirne Kuşatması'nda 26 Mart 1913'te Ayvazbaba Tepesi'nin düşmesinin ardından Edirne Bulgarların eline geçmiştir. Tarihe baktığımızda savaşlar birçok acı ve dramın, aynı zamanda büyük kahramanlıkların yaşandığı önemli hadiselerdir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanmış Balkan Savaşlarının ilki olan I. Balkan Savaşı'nda Bulgar ordusunun Çatalca'ya dayandığı bir zamanda Edirne'nin Bulgar ordusuna teslim olmaması savaşın en dikkat çekici hadiselerinden birisi olmuştur. Zikredilen savaşta Yüzbaşı Naci Efendi tarafından kaleme alınan harp ceridesi, Edirne Kuşatması konusunda gerek cephede gerekse şehir içinde yaşanan hadiselerin karanlıkta kalan yönlerine ve bu hadiselerin önemine ışık tutmaktadır.

Esasen bu kitapta yer alan harp ceridesi savaşın başlamasından iki hafta önce yazılmaya başlanmış, Edirne'nin işgali neticesinde Yüzbaşı Naci Efendi'nin esir düşmesiyle son bulmuştur. Yaklaşık altı aylık bir süre zarfında kayıt tutulan bu harp ceridesi dönemin jeopolitik vaziyeti,

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. E-Posta: mucahityaz[at]outlook.com, ORCID: 0000-0003-1207-4747.

savaşta her iki tarafın da kullanmış olduğu askerî teçhizat özellikleri ve yapısı hakkında bilgiler vermektedir.

Harp ceridelerinin günümüze kazandırılması hususunda en büyük özveri konusu ise çeviri ve çevrilen kelimelerin günümüz askerî terminolojisine ve uygun deyimlere uyarlanmasıdır. Diğer bir husus ise harp ceridesinde geçen yer adlarının uygun bir şekilde haritalar üzerinde konumlandırılması konusudur. Şayet bu konuda yapılacak bir yanlış silsile halinde yanlış bir olay örgüsüne dönüşmesine sebep olabilir. Bu konu hakkında kitabın sonunda eski yer adları ile bu yerlerin günümüzde bağlı buldukları il merkezleri bir liste halinde sunulmuştur. Kitabın içerisinde birçok materyale yer verilmiştir. Bunları Balkan Savaşı sırasında çekilen fotoğraflar, muharebe meydanındaki ordunun savaş öncesi kuruluş düzeni, tabyalara ve savunma hatlarına ait krokiler, tablolar olarak sıralayabiliriz.

Kitabın Yüzbaşı Naci Efendi tarafından yazılmış kısmından sonra bir de hazırlayanlar tarafından geniş bir “Ekler” (ss. 105-173) kısmı oluşturularak okuyucuya sunulmuştur. Bu kısımda Edirne etrafındaki tabyaların bilgileri, kroki çizimleri ve muharebe meydanındaki kuruluş dizilimini gösteren şemalara yer verilmiştir. Nitekim verilen bu eklerin neticesinde olay örgüsü daha da somutlaştırılarak okuyucuya sunulmuştur. Ayrıca Edirne Kalesi’nde görev yapan Generaller ve üstsubayların isimleri, rütbeleri ve sorumlu oldukları komutanlıkların listeleri de ekler halinde verilmiştir. Edirne cephesindeki savunma kuvvetleri ve bunlara bağlı olarak alay, tümen, birlik bilgileri, cephede mevcut askerî teçhizat ve bu teçhizatın özelliklerine de yer verilmiş, yaşanan askerî harekâtın hangi imkânlar neticesinde şekillendiği hususu somut verilere dayandırılmıştır.

Edirne Kuşatması’nda piyade sayıları, erzak fiyatlarının artması, kuşatmanın ilk zamanları ile kalenin düşmesine yakın ve kalenin düşmesiyle ilgili ayrıntılı bilgilere de yer verilmiştir. Bunun yanında Bulgar ordusunun sahip olduğu kuvvet ve askerî teçhizat ayrıntılı bir şekilde sınıflandırılarak okuyucuya sunulmuştur.

Eserde, askerî cerideye ek olarak *Tanin* gazetesinde 1913 yılında neşrolunan bir makale referans gösterilerek; Edirne Kuşatması’na katılan

kuvvetlerin sayıları, askerlerin, halkın elindeki erzak durumlarıyla, kuşatma sırasında gerçekleşen çatışmalara ve savaş sonunda meydana gelen tahribata dair ceridedeki bilgilerin doğruluğunu ispatlayan bir nevi belge sunulmuştur. Eserin ekler kısmında ise belgelerin Osmanlıcaları verilmiş, tabyaların çizelgeleri de gösterilmiştir.

Balkan Savaşları ve özellikle de Edirne Kuşatması hakkında yapılacak çalışmaların çok boyutlu incelenmesi ve detaylara yer verilmesi önem arz etmektedir. Hülya Toker'in kaleme aldığı bu çalışma; bu konuyla ilgili literatürdeki bazı eksikliklerin giderilmesi konusunda katkı sağlayacaktır.

YAYIN İLKELERİ

Harp Tarihi Dergisi, Türkiye’de yapılan askerî tarih araştırmalarına vizyoner bir katkıda bulunmak, yeni çalışma türlerini yayınlamak, sahaya dayalı ve tecrb askerî tarih alanlarına dair çalışmalar yapmak için akademik bir odak noktası teşkil etmeyi amaçlamaktadır. Harp Tarihi Dergisi’nde, askerî tarih, harp tarihi, silah kültürü, askerî biyografi, askerî teşkilat tarihi, askerî kültürü, askerî teoriler, askerî müzik tarihi, askerî tp tarihi, askerî mimari ve askerî sanat tarihine dair makalelere yer verilmektedir. Makalelerde bölgesel ayırım yapılmaksızın, dünyanın herhangi bir bölgesine dair askerî tarih yayınları da değerlendirmeye alınmaktadır.

Harp Tarihi Dergisi’ne gönderilen çalışmalar daha önce yayımlanmamış ve ilgili alana katkı sağlayacak zgn çalışmalar olmalıdır. “Yayın Etiği ve Değerlendirme Süreci”nde yer alan parametreler dışında deskriptif ya da ilgili konusunda mükerrer olan çalışmalar değerlendirme safhasına alınmayacaktır. Bilimsel toplantılarda sunulmuş bildiriye dayanan çalışmalar, ilgili bildiri kitabında yayımlanmamış olması ve bu durumun Editörler Kurulu’na belirtilmesi koşuluyla kabul edilebilir. *Harp Tarihi Dergisi*’nin etik ilkeler ve yayın politikası Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından yayımlanan rehberler ve politikalar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Yayın ilkeleri, yazarlar ile ilişkiler ve hakemlerle ilişkiler konularında ayrıntılı bilgiye dergimizin internet sitesindeki ilgili başlıklar altından erişilebilir. Yayımlanmak zere *Harp Tarihi Dergisi* elektronik posta hesabına iletilen makale metinleri, aşağıda belirtilen biçimsel özellikleri haiz ve konu/alan açısından uygun bulunmaları halinde alan uzman (en az) iki hakeme gönderilir. Yazarlar, Yayın Kurulu tarafından reddedilen çalışmalarını hakem raporları çerçevesinde gözden geçirerek *Harp Tarihi Dergisi* editörlüğüne yeniden sunabilir. Bu çalışmalardan yeterli değişiklik yapılmadığı tespit edilenler yazarlarına iade edilir ve süreç sona erer. Yeterli değişiklik yapıldığı tespit edilen çalışmalar ise yeni sunulan çalışma olarak tekrar değerlendirme sürecine alınır. *Harp Tarihi Dergisi*’ne yabancı dilde makale gönderen yazarlar, çalışmalarını anadili söz konusu dil olan ve alanında yetkinliği bulunan bir akademisyene “son okuma” yaptırıp bunu ibraz etmekle yükümlüdür. Son okuma yazarların talebi üzerine, son okumayı yapacak olan anadil okuyucusuna ücretini yazarın ödemesi karşılığı, *Harp Tarihi Dergisi* tarafından yaptırabilir. *Harp Tarihi Dergisi*’nde yayımlanan çalışmalarda ifade edilen görüşler yazarların şahsi bilimsel değerlendirme ve görüşleri olup, mensubu oldukları kurum ve kuruluşlar ile derginin yayımcısı olan Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü’nün ve Millî Savunma niversitesi’nin kurumsal kimliğini bağlamaz ve bu kurumların görüşü olarak lanse edilemez. Dergide yayın yapmış tüm yazarlar, *Harp Tarihi Dergisi*’nin doğal hakemleri sayılmaktadır. Yayın Kurulu’nun talebi üzerine yazarlar en az bir defaya mahsus hakemlik yapmakla mükelleftir.

Makale Metin Şekil Esasları

1. *Harp Tarihi Dergisi*'nin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. Türkçe makalelerin imla ve noktalamasında Türk Dil Kurumu kurumsal web sayfasında yer alan güncel sözlük ve yazım kuralları esas alınır. Gönderilen makaleler dil ve anlatım açısından bilimsel kıstaslara uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.

2. Gönderilen makale metni (öz, *abstract*, kaynakça, geniş özet-*extended summary*- ve dipnotlar dâhil) asgari 6000, azami 10.000 kelime olmalıdır. Belirtilen sınırların üzerinde veya altında olan çalışmalar değerlendirilmeden yazara iade edilir.

3. Makalelere Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış azami 200 kelimelik öz ve beş anahtar kelime (İngilizce *abstract* ve *keywords*) eklenmelidir. Öz, makalenin kaleme alınma amacını, yöntemini, hipotezini/araştırma sorusunu, bulguları ve sonucunu kısaca belirtmelidir. Öz yazımında “bir kısa, iki uzun cümle” prensibine riayet edilmelidir. Ayrıca makalenin sonunda 750 kelimeyi geçmeyecek şekilde geniş özete (*extended summary*) yer verilmelidir. Geniş özet, öz kısmında yer verilen hususlara ilave olarak vurgulanması gerekli görülen noktaları, tartışmaları ve makalenin genel akışını içermelidir. Türkçe hazırlanan makalelerde söz konusu geniş özet İngilizce; İngilizce hazırlanan makalelerde geniş özet Türkçe yazılmalıdır.

4. *Harp Tarihi Dergisi*'ne gönderilen makaleler Microsoft Word programında Times New Roman karakteri kullanılarak 12 punto yazılmalıdır. Dipnotlar ise 10 punto yazılmalıdır. Metnin paragraf özellikleri hizalama iki yana ve satır aralığı tek iken dipnotlarda paragraf özellikleri iki yana hizalı ve 1 satır aralığında olmalıdır. Sayfa numaraları sayfa altında verilmelidir.

5. Yazar adı, İngilizce ve Türkçe olarak yazılan makale başlığının altına yazılmalı; yazarın unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 10 punto yazılarak belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde ve sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir. Makalelerde ikili alt başlık sistemi kullanılmalıdır. Alt başlıklar koyu yazılmalı ve (giriş ile sonuç dışında) rakam ile numaralandırılmalıdır.

6. Metnin içindeki alıntılar çift tırnak ile gösterilmeli; üç satırı geçen alıntılar yeni bir paragraf olarak, soldan 1,25 cm girinti, tek aralık ve iki yana yaslı şeklinde yazılmalıdır. Alıntı içerisindeki alıntılar tek tırnak içerisinde gösterilmelidir. Metin içinde vurgulanmak istenen kelimeler koyu veya altı çizili yapılmamalı, çift tırnak içerisinde yazılmalıdır.

7. Makalelerin hazırlanmasında kullanılan kaynaklara yapılacak atıflarda aşağıdaki Yazım Kurallarına uyulmalıdır. Bu kurallara riayet etmeyen çalışmalar, doğrudan reddedilecektir.

8. Birden fazla kez aynı kaynağa atıfta bulunulduğunda; ilk atıfta künye tam olarak verilmeli, ikinci atıftan sonra yazarın adı soyadı, eser ismi, sayfa

numarası; tarih ve basım yeri yılı olmadan verilmelidir.

9. Dipnotlarda atıflar şu şekillerde verilmelidir:

9.1. Arşiv belgelerine yapılan atıflarda arşiv adı ve tasnif adı ilk kullanımda uzun haliyle, sonraki kullanımlarda kısaltılmış olarak verilmelidir. Dosya ve gömlek numaraları ile belge tarihi de aşağıdaki örneklere uygun olarak verilmelidir.

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (=ATASE), *Osmanlı Rus Harbi* (=ORH). 1/7/616, 14 Mayıs 1293 [26 Mayıs 1877].

ATASE, ORH. 6/137, 9 Temmuz 1293 [21 Temmuz 1877].

9.2. Kitaplara yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, *eser adı*, (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer yayımlandığı tarih ve sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilmelidir.

Tek yazarlı kitap:

Nikolai Epanchin, *Operations of General Gurko's Advance Guard in 1877*, Londra 1900, s. 172-174.

İki yazarlı kitap:

Gültekin Yıldız ve Cevat Şayin, *Osmanlı Askerî Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar Yeni Yaklaşımlar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012, s. 11-14.

Çok yazarlı kitap:

Mustafa Aydın vd., *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, s. 79.

Çeviri kitap:

Carl Schmitt, *Kara ve Deniz*, çev. Gültekin Yıldız, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s. 61.

Çok ciltli kitap:

Henry Montague Hozier, *Russo-Turkish War: Including an Account of the Rise and Decline*, c. 4, William Mackenzie, Londra 1878, s. 633.

9.3. Makalelere yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, “makale adı” (varsa çeviren), *yayımlandığı süreli yayının adı*, sayı, yayımlandığı yıl ve cilt numarası, alıntının yapıldığı sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilecektir.

Tek yazarlı makale:

Necati Tacan, “1877-1878 Osmanlı-Rus Seferinde Türk Sevk ve İdaresinde Sevkulceysi Hatalar: Başkomutanlık”, *Askerî Mecmua*, Sayı 107 (Aralık 1937), c. 8, s. 755-759.

Editöryal kitap bölümü:

Ahmet Sefa Özkaya, “Kültür Tasnifi ve Türk Askerî Kültürüne Giriş”, *Türk Askerî Kültürü: Tarih, Strateji, İstihbarat, Teşkilat*, ed. Ahmet Sefa Özkaya, Kronik Yayınları, İstanbul 2019, s. 20.

Bildiri:

Uğur Demir, “Üsküdar’da Avrupalı Bir Diplomat Avusturya Elçisi Virmont Kontu Damian Hugo’nun 1719’da Ağırlanması”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu 21-24 Kasım 2014*, c. 8, (İstanbul 2015), s. 223.

Ansiklopedi Maddesi:

Kemal Beydilli, “Süleyman Hüsnü Paşa”, *DİA*, c. 38, s. 90-91, İstanbul 2010.

9.4. Tezlere yapılan atıflarda, yayımlanmamış tezlerin başlıkları için italik kullanılmayacaktır. Yazar adı ve soyadı, tezin adı, tezin derecesi, tezin yapıldığı kurum ve enstitü, yapıldığı yer ve tarih, sayfa numarası aşağıdaki şekilde verilecektir. Ahmet Taşdemir, An Example of Strategic Command and Coordination Problem in the Ottoman Army: The Battle of Shipka during the Ottoman-Russian War of 1877-1878, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2021, s. 150.

10. Kaynakça’da yer alan künyeler yazarın soyadının büyük harfle başlamasıyla verilir. Geri kalan hususlarda dipnot yöntemi takip edilir. Kitaplarda sayfa sayısı belirtilmez. Eser içinde yer alan bölümler için sayfa aralığı belirtilir. Kaynakça’da yayınlar şöyle sıralanır:

Arşiv Belgeleri

Kaynak Eserler

Araştırma ve İnceleme Eserler Süreli Yayınlar (Gazete)

Raporlar

11. Ekler yazının sonunda verilmeli ve altında belgenin içeriği ve kaynağına dair kısa bilgi yer almalıdır. Tablo, Grafik ve şekiller, Ekler kısmında verilebileceği gibi metin içerisine de yerleştirilebilir. Metin içerisinde verilmeleri durumunda tablo ve şekiller kendi içinde sıralanarak numaralandırılmalı (Tablo: 1, Şekil: 2 gibi) ve gerek bu numara gerekse tablo veya şeklin içeriğine dair tanıtıcı başlık tablo ve şeklin üst orta kısmında verilmelidir. Tablo, şekil, grafik ve resim için alıntı yapılmış ise mutlaka kaynak belirtilmelidir.

12. Aday makale metinlerinin sonlarında, alfabetik sıra ve alıntı türüne (kitaplar, makaleler, internet kaynakları vs.) göre tasniflenmiş kaynakça yer almaz. Kaynakça düzenlenirken yazarın önce soyadı (BÜYÜK HARFLERLE) ve ardından adı yazıldıktan sonra, metin içindeki dipnotlarda yer alan bilgiler aynen aktarılmalıdır.

SUBMISSION GUIDELINES

Turkish Journal of Military History aims to make a visionary contribution to military history researches in Türkiye, publish new types of studies and become an academic focal point for experience and field-based studies regarding military history. *Turkish Journal of Military History* accepts Turkish and English articles related to military history, history of warfare, weapon culture, military biography, history of military organization, military culture, military theories, history of military music, history of medicine, military architecture and military art history. All military history publications about any region of the world are to be evaluated without any regional distinction.

Articles submitted to *Turkish Journal of Military History* shall not be previously published and shall be authentic in a way that it will contribute to the literature of the relevant field. Articles, which are descriptive expect for the stated parameters in the “Publication Ethics and Evaluation Process” or which are repetitive in their field, will not be taken into evaluation. Articles based on presentations submitted in scientific meetings may be accepted for evaluation, provided that they have not been published in the proceedings of the meetings and that the authors inform the editors so. The ethics policies and submission guidelines are written by taking into account the guidelines and policies of the Committee on Publications Ethics (COPE). More information on publication principles, relations with authors and relations with referees is stated under the relevant subheadings on the website of our Journal. If the article submitted to the Journal’s e-mail address complies with the formatting principles presented below and is found to be eligible in terms of subject/field, it is sent to (at least two) referees who are experts in the field. The Authors may re-submit their articles revised according to the reports of peer-reviewers or editors. If the article is considered to be ill-revised, it is rejected and the process is over. If the article is considered to be revised properly, it is taken as a newly submitted article into the process. Authors, who send articles in a foreign language to the Journal, are obliged to get their work proofread by a native speaker academic who is considered as an expert in their field and to provide an evidence of this proofreading. The proofreading process may also be carried out by the editors of the Journal by out-sourcing a native speaker, provided that the payment for proof-reading is paid by the author. Opinions expressed in the articles published in the Journal are the personal scientific evaluations of the authors and are not, in any way, the institutional views or opinions of their own organizations/institutes or the Fatih Institute of Military History or Turkish National Defence University. The authors whose articles have been published in *Turkish Journal of Military History* are considered as natural peer-reviewers of the Journal and they are obliged to perform a peer-review at least once upon the request of the Editors.

Formatting Principles for Articles

1. The publication language of *Turkish Journal of Military History* is Turkish and English. The texts submitted shall be clear and understandable, and be in line with scientific criteria in terms of language and expression.
2. The article submitted shall have minimum of 6000 words and maximum of 12,500 words including abstract, extended summary, bibliography, and footnotes. The articles which are below the minimum or above the maximum counts of words are returned to the authors without being evaluated.
3. The articles shall be submitted with the abstract no longer than 200 words and five keywords. The abstract shall include the purpose, method, hypothesis/question, and findings of the article and present the conclusion reached in the article shortly. The article shall also have a extended summary no longer than 750 words at the end of the text. The extended summary shall include the points and arguments, which are considered to emphasize and the general outline of the article, in addition to the points pointed out in the abstract.
4. Articles submitted to *Turkish Journal of Military History* shall be written using the program Microsoft Word in 12 font size in the text and 10 font size in the footnotes. Paragraph properties of the text shall be aligned and line spacing of single line and paragraph properties of the footnotes shall be aligned and line spacing of 1 line. The page numbers shall be at the bottom of the page.
5. Name of the author shall be placed under the title of the article; his/her title, place of duty and e-mail address shall be indicated in the footnote with (*) in 10 font size. Footnotes for other explanations shall be provided in numbers at the bottom of the page. The article shall have two-level subheadings and these subheadings shall be written bold and numbered (except for the introduction and conclusion).
6. Citations in the text shall be shown with double quotes (“...”) and citations with more than three lines shall be written as a new paragraph as a 1,25 cm indent from the left, singled spaced and aligned paragraph. Citations within citations shall be shown with a single quote (‘...’). The words to be emphasized within the text shall not be written in bold or underlined but shall be written with double quotes (“...”).
7. The references to the resources used in the article shall be made according to the guidelines presented below. Articles, which do not comply with these guidelines, will be rejected directly.
8. Multiple references for the same publication shall be made by fully complying with the guidelines below in the first reference and then by using the name and surname, title of the study and page number shall be used without indicating date and place.

9. The references in the footnotes shall be written as follows:

9.1. For references to the archive documents, the archive and classification name shall be given exactly in the first use. The following archival references shall be given with abbreviations, the file number and the date in accordance with the following examples.

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (=ATASE), *Osmanlı Rus Harbi* (=ORH). 1/7/616, 14 Mayıs 1293 [26 Mayıs 1877].

ATASE, ORH. 6/137, 9 Temmuz 1293 [21 Temmuz 1877].

9.2. For references to the books, name and surname of the author, *name of the book*, (volume number, if available), (translator, if any), publisher, the place of publication, date of publication and page number shall be given in accordance with the following examples.

Books with single author:

Nikolai Epanchin, *Operations of General Gurko's Advance Guard in 1877*, Londra 1900, s. 172-174.

Books with two authors:

Gültekin Yıldız ve Cevat Şayin, *Osmanlı Askerî Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar Yeni Yaklaşımlar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012, s. 11-14.

Books with more than two authors:

Mustafa Aydın vd., *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, s. 79.

Translated books:

Carl Schmitt, *Kara ve Deniz*, çev. Gültekin Yıldız, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s. 61.

Multiple-volume books:

Henry Montague Hozier, *Russo-Turkish War: Including an Account of the Rise and Decline*, c. 4, William Mackenzie, Londra 1878, s. 633.

9.3. For references to the articles, name and surname of the author, “name of the article” (translator, if any), *name of the periodical in which it is published*, issue no. (year of publication), volume, page number of the reference given shall be given in accordance with the following examples.

Article with one author:

Necati Tacan, “1877-1878 Osmanlı-Rus Seferinde Türk Sevk ve İdaresinde Sevkulceysi Hatalar: Başkomutanlık”, *Askerî Mecmua*, Sayı 107 (Aralık 1937), c. 8, s. 755-759.

Editorial book article:

Ahmet Sefa Özkaya, “Kültür Tasnifi ve Türk Askerî Kültürüne Giriş”, *Türk Askerî Kültürü: Tarih, Strateji, İstihbarat, Teşkilat*, ed. Ahmet Sefa Özkaya, Kronik Yayınları, İstanbul 2019, s. 20.

Proceedings book article:

Uğur Demir, “Üsküdar’da Avrupalı Bir Diplomat Avusturya Elçisi Virmont Kontu Damian Hugo’nun 1719’da Ağırlanması”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu 21-24 Kasım 2014*, c. 8, (İstanbul 2015), s. 223.

Encyclopedia article:

Kemal Beydilli, “Süleyman Hüsnü Paşa”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, c. 38, s. 90-91.

9.4. For reference to the theses, no italics shall be used for titles of non-published theses. Name and surname of the author, name of thesis, degree of the thesis, institution or institute to which the thesis is presented, place and date of the thesis, page number shall be given in accordance with the following example. Ahmet Taşdemir, An Example of Strategic Command and Coordination Problem in the Ottoman Army: The Battle of Shipka during the Ottoman-Russian War of 1877-1878, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2021, s. 150.

10. Citations in the bibliography shall be given with the surname of the author in capital letters. The rest of the citation shall be the same as the footnote. The page numbers of books shall not be given. If the research is in a book, the page numbers shall be included. Research in the bibliography shall be given as follows: Archival Sources, Primary Sources, Secondary Sources, Periodicals (Newspapers) and reports.

11. Attachments shall be presented at the end of the text and brief information as to the content and source of the document shall be presented at the bottom of it. Tables and figures (including graphics) may be presented within the text of the article as well as in the attachments. If they are to be presented within the text of article, tables and figures shall be organized and numbered according to their own types (e.g. Table: 1, Figure: 1, etc). Along with the number of the table or figure, an informative title for the table or the figure shall be written on the top centre of it. If tables, figures, graphics or pictures are quoted from somewhere else, the source shall be referenced.

12. Bibliography shall be sorted alphabetically and according to their types of sources (books, articles, internet sources, etc.) in a bibliography at the end of the article. The entries of the bibliography shall be written by putting the surname of the author first (IN CAPITAL LETTERS) and then name of the author; then all the other information of the sources shall be included as done in the references.

